

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІБІКОВА МАРГАРИТА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.1

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПРОКУРОРСЬКОГО
НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М. О. Бібікова**

Науковий керівник: **Никоненко Михайло Якович,**

кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бібікова М. О. Процесуальне керівництво як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Досліджено історичні аналоги функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах. З'ясовано, що зародження первинних функцій прокуратури сягає часів розвитку звичаєвого права, коли на рівні звичаю формувалася наглядова функція володарів скіфської держави. Зазначено, що з появою прокурора його діяльність у різні періоди історичного розвитку та в різних державах ототожнювали з реалізацією різноманітних функцій: стеження за оформленням законів, поведінкою людей та посадових осіб у частині виконання законів; представництво інтересів монарха, зокрема в судових процесах; здійснення кримінального переслідування; подання та супровід публічних скарг, висунення та підтримання обвинувачення від імені держави; дотримання закону під час судового провадження; подання публічної кримінальної скарги тощо. Зауважено, що прокуратура України та її функціональне призначення формувалися в умовах відсутності державної незалежності протягом тривалих історичних періодів, впливу на українське суспільство протилежних за змістом європейських і тоталітарних концепцій. У зв'язку з цим розвиток наглядових функцій прокурора в кримінальному судочинстві запропоновано поділити на два періоди: до здобуття Україною незалежності та після. Відправною точкою для створення незалежної української прокуратури міг би стати 1917 рік, що пов'язаний зі спробою створити власну державність в Україні, а також створенням прокуратури при

судах, яка становила автономний державний інститут, що виконував властиві тільки йому функції (переслідування, керівництво процесом проведення дізнання, нагляд за попереднім розслідуванням, направлення справ на розгляд суду).

Висвітлено зміст конституційних функцій прокурора в кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування. На підставі опрацювання концептуальних питань у цій сфері виокремлено найдискусійніші з-поміж них, зокрема щодо: співвідношення функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів у діяльності правоохоронних органів; розуміння змісту конституційної функції прокурора, що полягає в організації досудового розслідування. Позитивно оцінено спроби законодавця визначити такого учасника кримінального провадження, як керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня, і процесуального закріплення за ними організаційних повноважень. Проте аргументовано, що такий підхід можна поділяти не цілком, адже на прокурора вищого рівня чинний Кримінальний процесуальний кодекс України покладає також наглядові повноваження (ст. 294, 308, 312), що суперечить змісту функції організації досудового розслідування.

За основу обрано класифікацію форм участі прокурора щодо збирання доказів, запропоновану у фахових джерелах, окреслено проблемні питання реалізації процесуальним керівником координаційних, безпосередніх, наглядових повноважень, а також делегованих повноважень слідчого судді в умовах воєнного стану. Обґрунтовано слушність висловлених науковцями пропозицій визначити координаційну діяльність прокуратури як самостійну функцію. У контексті цього питання увагу зосереджено на зарубіжному досвіді нормативної регламентації зазначеного напрямку діяльності прокурора, зокрема на положеннях ст. 2, 17 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру», відповідно до яких однією із функцій, що покладена на цей орган, є координація дій органів досудового розслідування під час розслідування кримінально караних діянь.

З'ясовано, що безпосередня діяльність прокурора щодо збирання доказів передбачає особисте проведення ним слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 36; ч. 3, 7 ст. 223; ч. 9 ст. 224; ч. 1 ст. 228; ч. 1 ст. 229; ч. 3 ст. 233; ст. 236–242 Кримінального процесуального кодексу України). Зазначено, що законодавець на рівні зі слідчим наділяє прокурора повноваженнями збирати докази безпосередньо, що має важливе значення з огляду на те, що він підтримуватиме в суді обвинувачення, основою якого будуть докази, здобуті внаслідок особистого проведення слідчих (розшукових) дій. Акцентовано на відсутності нормативного закріплення випадків особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим на практиці такі повноваження прокурор фактично не реалізує. Обґрунтовано, що наглядова діяльність прокурора має не тільки зводитися до погодження клопотань, а й передбачати особисту участь прокурора в судовому розгляді клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій.

Виокремлено форми участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування: 1) отримання повідомлення від слідчого, дізнавача керівником органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені в ч. 5 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (ч. 6 ст. 214); 2) реалізація передбачених законом повноважень починати досудове розслідування за наявності підстав (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1, 4, 7 ст. 214); 3) реалізація повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 цього Кодексу.

Аргументовано, що призначений у кримінальному провадженні прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення зобов'язаний: *по-перше*, переконатися в правильності визначеної слідчим попередньої кваліфікації зареєстрованого кримінального правопорушення, з огляду на те, що її помилковість на початку досудового розслідування обумовлює неправильне визначення органу, що буде здійснювати досудове розслідування; *по-друге*, перевірити наявність

достатність даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, ураховуючи, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті й зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Обґрунтовано (ураховуючи зарубіжний досвід) необхідність дозволити прокурору без обмеження в часі після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань самостійно проводити досудове розслідування або окремі процесуальні дії. Це буде сприяти своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення, уникненню безповоротної втрати важливих доказів і допоможе визначитися з правильною кваліфікацією зареєстрованого правопорушення, як наслідок – підслідністю кримінального провадження.

З позиції дотримання розумних строків на етапі персоніфікації кримінального переслідування обґрунтовано необхідність забезпечення прокурором збалансованого підходу під час вирішення питання про закінчення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. З одного боку, ідеться про уникнення зволікань, щоб забезпечити вимогу швидкості досудового розслідування, а з іншого – про наявність достатніх доказів для прийняття рішень, передбачених ч. 2 ст. 283 Кримінального процесуального кодексу України, щоб забезпечити виконання вимоги повноти досудового розслідування.

Зосереджено увагу на порушенні строків у частині складення, затвердження, вручення та безпосередньо направлення до суду обвинувального акта в межах встановлених проміжків часу, відведених законодавцем для досудового розслідування. З'ясовано, що пропущення строків, визначених у ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України, відбувається, зокрема, внаслідок плутанини під час їх обчислення, з огляду на прийняття численних рішень про зупинення та відновлення досудового розслідування, продовження строків розслідування та скасування рішень про зупинення слідчим суддею;

формального характеру повідомлення про завершення досудового розслідування, що впливає на визначення дати закінчення строку. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність у законодавчому визначенні конкретного строку, у межах якого (але не пізніше ніж закінчення строку, передбаченого ст. 219 цього Кодексу) зобов'язати прокурора після відкриття матеріалів досудового розслідування вчинити дії щодо складення, затвердження, вручення та направлення до суду обвинувального акта.

На підставі наукових підходів, з огляду на тлумачення термінів, сформульовано висновок, що процесуальне керівництво неминуче передбачає обов'язок прокурора спрямовувати перебіг кримінального провадження на досудовій стадії. Акцентовано на важливості дотримання балансу між забезпеченням самостійності слідчого (у свободі вибору провадження слідчих дій, тактики й методики їх проведення тощо) і здійсненням процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що полягає, зокрема, у спрямуванні його перебігу. У межах дослідження увагу зосереджено на дискусійних і проблемних питаннях щодо: співвідношення вказівки та доручення; процесуальної форми доручення прокурора; порядку надання та виконання вказівок і доручень прокурора.

Розглянуто процесуальну діяльність прокурора під час вирішення питання про затвердження обвинувального акта й здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження крізь призму визначених у законодавстві вимог до таких процесуальних рішень: щодо суб'єкта, уповноваженого на оформлення (складення, підписання, затвердження) процесуальних рішень; щодо змісту обвинувального акта й рішення про закриття кримінального провадження. Проаналізовано повноваження прокурора в частині особистого складення обвинувального акта, якщо він не погодиться з тим, що був складений слідчим, дізнавачем. Виявлено протилежні підходи, з одного боку, правозастосувачів, з іншого – науковців стосовно визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти підсумкове рішення досудового розслідування.

Досліджено проблемні питання, що виникають у разі укладення угоди про визнання винуватості: нероз'яснення прокурором вичерпно змісту й наслідків укладення угоди; невідповідність узгодженої сторонами міри покарання вимогам матеріального кримінального закону. Констатовано відсутність належної нормативної регламентації предмета доказування в провадженні на підставі угод про визнання винуватості. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність визначення обов'язку сторони обвинувачення зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджує вчинення підозрюваним відповідного кримінального правопорушення, на кшталт положення ч. 2 ст. 505 Кримінального процесуального кодексу Республіки Молдова.

Розглянуто теоретико-практичні аспекти нагляду прокурора під час вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру. З'ясовано, що диференційоване визначення суб'єктів оформлення клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру в положеннях Кримінального процесуального кодексу України призводить до плутанини під час направлення до суду клопотання належним суб'єктом. Зауважено, що наслідком недотримання прокурором вимог до клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 292 Кримінального процесуального кодексу України) у частині відображення в ньому інформації про захід виховного характеру, який пропонується застосувати, є відмова суду в його задоволенні. Акцентовано на неоднозначній судовій практиці в частині необхідності набуття неповнолітнім статусу обвинуваченого, що має передувати складенню прокурором клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру на підставі ст. 497 Кримінального процесуального кодексу України. Обґрунтовано доцільність доповнення положень цього Кодексу, щоб передбачити обов'язок для сторони обвинувачення отримати згоду потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру.

Ключові слова: доручення, досудове розслідування, закінчення, обвинувальний акт, слідчий суддя, повідомлення про підозру, підозрюваний, потерпілий, затримання, тримання під вартою, прокурор, процесуальне керівництво, процесуальні строки, прокурорський нагляд, слідчий.

SUMMARY

Bibikova M. Procedural guidance as a form of prosecutorial supervision of compliance with laws during pre-trial investigation. – Qualification research paper in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation carries out a comprehensive study of the theoretical foundations and practical problems of procedural guidance as a form of prosecutorial supervision of compliance with laws during pre-trial investigation. Historical analogues of the functions and powers of persons performing prosecutorial activities in modern conditions are studied. It is found that the origin of the primary functions of the prosecutor's office dates back to the times of the development of customary law, when the supervisory function of the rulers of the Scythian state was formed at the level of custom. It is noted that with the emergence of the prosecutor, his activities in different periods of historical development and in different states were identified with the implementation of various functions: monitoring the drafting of laws, the behavior of people and officials in terms of the implementation of laws; representing the interests of the monarch, including in court proceedings; carrying out criminal prosecution; submission and support of public complaints, filing and maintaining prosecution on behalf of the state; compliance with the law during court proceedings; filing a public criminal complaint, etc. It is noted that the Prosecutor's

Office of Ukraine and its functional purpose were formed in the absence of state independence during significant historical periods, the influence on Ukrainian society of largely opposite in content European and totalitarian concepts. In this regard, it is proposed to divide the development of the prosecutor's supervisory functions in criminal proceedings into two major periods: before independence and after independence. It is emphasized that the starting point for the creation of an independent Ukrainian prosecutor's office could be 1917, which is associated with an attempt to create its own statehood in Ukraine, and also with the creation of the prosecutor's office at the courts, which was an autonomous state institution that performed only its own functions (prosecution, management of the inquiry process, supervision of the preliminary investigation, referral of cases to court).

The content of the constitutional functions of the prosecutor in criminal proceedings during the pre-trial investigation is highlighted. Based on the study of conceptual issues in this area, the most debatable and controversial ones are singled out, in particular regarding: the relationship between the functions of procedural management of pre-trial investigation and supervision of compliance with laws in the activities of law enforcement agencies; understanding the content of the constitutional function of the prosecutor, which consists in organizing the pre-trial investigation. The legislator's attempts to define such a participant in criminal proceedings as the head of the prosecutor's office, a higher-level prosecutor, and the procedural assignment of organizational powers to them are positively assessed. However, we do not fully support such an approach, because the higher-level prosecutor, along with this, is also assigned supervisory powers by the current Criminal Procedure Code of Ukraine (Articles 294, 308, 312), which contradicts the content of the function of organizing the pre-trial investigation.

Taking as a basis the classification of forms of participation of the prosecutor in the collection of evidence, given in professional sources, the problematic issues of the implementation of the coordinating, direct, supervisory powers by the procedural manager, as well as the delegated powers of the investigating judge in the conditions of martial law are outlined. The proposals made by scientists to define the

coordinating activities of the prosecutor's office as an independent function are supported. When resolving this issue, attention is paid to the foreign experience of regulatory regulation of the specified area of prosecutor's activity, in particular to the provisions of Articles 2, 17 of the Law of the Republic of Lithuania "On the Prosecutor's Office", according to which one of the functions assigned to this body is the coordination of the actions of pre-trial investigation bodies in the investigation of criminal acts.

It was found that the direct activity of the prosecutor in collecting evidence involves the personal conduct of investigative (search) actions by him (Part 2 of Article 36; Parts 3, 7 of Article 223; Part 9 of Article 224; Part 1 of Article 228; Part 1 of Article 229; Part 3 of Article 233; Articles 236–242 of the Criminal Procedure Code). It was noted that the legislator, on a par with the investigator, grants the prosecutor the authority to collect evidence directly, which is important given that he will support the prosecution in court, the basis of which will be evidence obtained as a result of personal conduct of investigative (search) actions. Attention is drawn to the lack of regulatory provisions for cases of personal conduct of investigative (search) actions by a prosecutor, and therefore, in practice, such powers are not actually exercised by the prosecutor. It is substantiated that the prosecutor's supervisory activity should be limited not only to approving petitions, but should also include the prosecutor's personal participation in the judicial consideration of petitions for granting permission to conduct a search, inspection of a person's home or other property, and covert investigative (search) actions.

The forms of participation of the prosecutor in resolving the issue of initiating a pre-trial investigation are identified: 1) receipt of a notification from the investigator, the inquirer by the head of the prosecutor's office about the initiation of a pre-trial investigation, the grounds for initiating a pre-trial investigation and other information specified in Part 5 of Article 214 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (Part 6 of Article 214 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); 2) exercise of the powers provided for by law to initiate a pre-trial investigation if there are grounds (Part 2 of Article 36, Parts 1, 4, 7 of Article 214 of the Criminal

Procedure Code of Ukraine); 3) exercise of powers in accordance with Part 1 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

It is noted that the prosecutor appointed in criminal proceedings, after accepting and registering a statement or report on a criminal offense, is obliged: first, to verify the correctness of the preliminary qualification of the registered criminal offense determined by the investigator, given that its error at the beginning of the pre-trial investigation leads to an incorrect determination of the body that will conduct the pre-trial investigation; second, to verify the availability of sufficiency of data that may indicate the commission of a criminal offense, taking into account that the basis for initiating a pre-trial investigation is not any accepted and registered statements or reports, but only those from which significant circumstances are seen that may indicate the commission of a criminal offense.

The necessity of allowing the prosecutor to independently conduct a pre-trial investigation or individual procedural actions without any time limit after entering information about a criminal offense into the Unified Register of Pre-Trial Investigations has been substantiated (considering foreign experience). This will contribute to the timely establishment of the circumstances of the commission of a criminal offense and the avoidance of the irretrievable loss of important evidence, and, ultimately, to determining the correct qualification of the registered offense and, as a result, the jurisdiction of criminal proceedings.

From the point of view of observing reasonable terms at the stage of personification of criminal prosecution, the need to ensure a balanced approach by the prosecutor when deciding on the end of the pre-trial investigation after notifying the person of suspicion is justified. On the one hand, this is about avoiding delays, ensuring the requirement of speed of the pre-trial investigation, and on the other hand, the availability of sufficient evidence for making decisions provided for in Part 2 of Article 283 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, ensuring the fulfillment of the requirement of completeness of the pre-trial investigation.

Attention is drawn to the violation of deadlines in terms of drawing up, approving, delivering and directly sending to the court the indictment within the

established time periods allocated by the legislator for the pre-trial investigation. It was found that the omission of the deadlines specified in Art. 219 of the CPC of Ukraine occurs, among other things, as a result of confusion in their calculation due to the adoption of numerous decisions to suspend and resume the pre-trial investigation, extension of the investigation deadlines and cancellation of decisions to suspend by the investigating judge; the formal nature of the notification of the completion of the pre-trial investigation, which affects the determination of the date of expiry of the term. In this regard, the need for a legislative definition of a specific deadline within which (but not later than the expiration of the deadline provided for in Art. 219 of the CPC) to oblige the prosecutor, after the opening of the pre-trial investigation materials, to take actions to draw up, approve, deliver and send to the court the indictment.

Based on scientific approaches, considering the interpretation in the Ukrainian dictionary, it is concluded that procedural guidance inevitably implies the prosecutor's duty to direct the course of criminal proceedings at the pre-trial stage. The importance of maintaining a balance between ensuring the investigator's independence (in the freedom to choose the conduct of investigative actions, tactics and methods of their conduct, etc.) and the implementation of procedural guidance of the pre-trial investigation, which, among other things, consists in directing its course, is emphasized. The study draws attention to some debatable and problematic issues regarding: the ratio of instructions and assignments; the procedural form of the prosecutor's assignment; the procedure for providing and executing instructions and assignments of the prosecutor.

The procedural activities of the prosecutor in resolving the issue of approving the indictment and supervising the legality of the closure of criminal proceedings are considered through the prism of the requirements specified in the legislation for the specified procedural decisions: regarding the subject authorized to draw up (draw up, sign, approve) procedural decisions; regarding the content of the indictment and the decision to close criminal proceedings. The powers of the prosecutor in terms of personally drawing up the indictment if he does not agree with what was drawn up by

the investigator, the inquirer are analyzed. Opposing approaches on the one hand of law enforcers and on the other of scientists regarding the definition of cases in which the prosecutor has the right to independently draw up the final decision of the pre-trial investigation were revealed.

The problematic issues that arise when concluding a plea agreement have been identified and investigated: the prosecutor's failure to fully explain the content and consequences of concluding the agreement; the inconsistency of the punishment agreed upon by the parties with the requirements of the substantive criminal law. The lack of proper regulatory regulation of the subject of evidence in proceedings based on agreements has been established. In this regard, the need to determine the obligation of the prosecution to collect a sufficient amount of evidence that indisputably confirms the commission of the relevant criminal offense by the suspect, considering the provisions of Part 2 of Article 505 of the CPC of Moldova, has been substantiated.

The theoretical and practical aspects of the prosecutor's supervision in resolving the issue of the application of compulsory educational measures are considered. It is found that the differentiated definition of the subjects of the application of a petition for the application of compulsory educational measures in the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine leads to confusion when the petition is sent to the court by the appropriate subject. It is noted that the consequence of the prosecutor's failure to comply with the requirements for the application of compulsory educational measures (Part 1 of Article 292 of the Criminal Procedure Code) in terms of reflecting in it information about the educational measure that is proposed to be applied is the court's refusal to grant it. Attention is drawn to the ambiguous judicial practice in terms of the need for a minor to acquire the status of an accused, which must precede the drafting by the prosecutor of a petition for the application of coercive measures of an educational nature to the minor based on Article 497 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The need to supplement the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which would provide for the obligation for the prosecution to obtain the consent of the victim

during the pre-trial investigation regarding the possibility of applying educational measures to the suspect, is substantiated.

Keywords: assignment, pre-trial investigation, completion, indictment, investigating judge, notice of suspicion, suspect, victim, apprehension, detention, prosecutor, procedural control, procedural time limits, prosecutorial supervision, investigator.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Bibikova M. Prosecutor's procedural guidance on pre-trial investigation: International experience and national realities. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 27 (1). P. 66–72. DOI: <https://doi.org/10.56215/0122271.66>

2. Bibikova M. Genesis of the institute of procedural guidance: Historical and legal aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12 (2). P. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.56215/04221202.41>

3. Бібікова М. О. Форми участі прокурора у процесі доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 72. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.23>

4. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 105. С. 20–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.3>

5. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора щодо спрямування кримінального провадження на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 390–394. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/92>

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бібікова М. О. Особливості здійснення прокурором процесуального керівництва під час воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 21–24.

7. Бібікова М. О. Звернення прокурора з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру: теоретико-практичні аспекти.

Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 26 груд. 2024 р.). Львів–Торунь–Миколаїв : Liha-Pres, 2024. С. 249–252. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-72>

8. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в історичному контексті. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики* : матеріали наук.-практ. конф. (Полтава, 14–15 лют. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 70–74.

9. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора при вирішенні питання про початок досудового розслідування. *Юридична наука та сучасність: актуальні питання* : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 11–12 квіт. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 65–69.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ЯК ФОРМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ	31
1.1. Генеза інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування	31
1.2. Розвиток інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду в науці, законодавстві та юридичній практиці	49
1.3. Значення процесуального керівництва в доказовій діяльності прокурора під час проведення досудового розслідування	69
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ПОЧАТКОВОМУ ТА ПОДАЛЬШИХ ЕТАПАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ	89
2.1. Прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва під час вирішення питання про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.....	89
2.2. Забезпечення прокурором під час здійснення процесуального керівництва швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування	101
2.3. Вирішення прокурором під час здійснення процесуального керівництва питань про спрямування досудового розслідування.....	112
Висновки до розділу 2.....	132

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	136
3.1. Повноваження прокурора під час затвердження обвинувального акта. Здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження	136
3.2. Прокурорський нагляд під час укладення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим й угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.....	151
3.3. Нагляд прокурора під час розгляду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.....	161
Висновки до розділу 3.....	172
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄДРСД	–	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ	–	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
ПЗВХ	–	примусові заходи виховного характеру
ПЗМХ	–	примусові заходи медичного характеру

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У контексті судово-правової реформи законодавство України дотепер зазнає постійних і суттєвих змін відповідно до соціально-економічних реалій, а також тенденцій адаптації національного законодавства до європейського. Система органів кримінальної юстиції загалом і система органів прокуратури зокрема, а також їх функціональне призначення потребують систематичного коригування відповідно до належної реалізації завдань кримінального провадження.

Появі в сучасному кримінальному процесуальному праві України інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування передувало окреслення його перспектив ще в Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні 2008 року, у якій засвідчено необхідність розширення змісту прокурорського нагляду під час досудового розслідування, згідно з яким прокурор оцінює та спрямовує перебіг розслідування. Згодом цю перспективу було реалізовано з прийняттям 13 квітня 2012 року КПК України. Водночас законодавчі зміни, а також їх швидкість, а інколи й хаотичність, пов'язана серед іншого з воєнним станом, стає причиною виникнення проблем реалізації правових положень, що регламентують повноваження прокурора в кримінальному провадженні. Підтвердженням цього є правозастосовна практика останніх років, яка демонструє динамічне тлумачення цих норм, подеколи непослідовне й таке, що зазнає критики з боку науковців та учасників кримінального провадження.

Сучасні підходи до розуміння ролі прокурора в кримінальному провадженні свідчать про наявність нагальних проблем, що стосуються регламентації функцій, які на нього покладені Конституцією України. Між задекларованими функціями та їх тлумаченням у науковому середовищі, а також фактичним станом їх реалізації виник значний розрив, причини якого зумовлені стрімким реформуванням органів прокуратури з метою забезпечення

відповідності їхнього статусу європейським стандартам; розбіжностями у формулюванні функцій у нормативно-правових актах, пошуками у визначенні місця прокурора в змагальному кримінальному процесі, неоднозначною інтерпретацією функції прокурора в частині організації досудового розслідування тощо. Серед актуальних питань, які досі не мають належного наукового вирішення, можна виокремити такі: безпосередню участь прокурора в процесі доказування; діяльність процесуального керівника щодо спрямування, визначення потрібного вектору кримінальної процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування, процесуальну форму доручення; прогалини щодо визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти обвинувальний акт; нечіткість процедури процесуального керівництва за закриттям кримінального провадження тощо. Необхідність законодавчого вдосконалення процесуальних норм, які регламентують повноваження прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням, поділяють 52,9 % опитаних у межах проведеного нами анкетування практичних працівників (додаток А).

У доктрині кримінального процесу є чимало публікацій науковців, зокрема монографічного рівня, предметом яких є інститут нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Серед українських правників означеній тематиці присвятили свої праці Я. А. Бурлака, Р. Н. Гасанов, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, М. В. Гузела П. М. Гультай, Д. Драч, І. В. Канфуї, А. А. Колода, І. С. Курбатова, А. В. Лапкін, В. В. Липівський, А. Ломакін, С. В. Лупашку, М. Я. Мавдрик, В. І. Мичко, Д. М. Мірковець, Д. П. Орлик, І. В. Рогатюк, М. В. Руденко, В. П. Півненко, Н. Д. Слотвінська М. І. Смирнов, В. М. Сущенко, М. О. Толочко, О. О. Цимбалістенко, І. І. Шульган, М. В. Чорноусько, В. М. Юрчишин та ін.

У межах монографічних робіт останніх років на рівні дисертаційного дослідження на висвітленні змісту кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час досудового розслідування увагу зосереджено в роботі Д. Г. Іллящука «Кримінальна процесуальна діяльність прокурора у забезпеченні

прав особи на стадії досудового розслідування» (2024). Аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва проаналізовано в дисертаційних дослідженнях Р. І. Балити «Реалізація повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій» (2021), С. О. Кахновець «Угляд прокурора у кримінальному провадженні» (2021), М. В. Тішина «Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних, зібраних за результатами проведення слідчих (розшукових) дій» (2024), А. В. Ткача («Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру» (2021), Д. М. Чорного «Організаційно-правові засади прокурорського нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва при розслідуванні кримінальних правопорушень про ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів» (2023).

Утім комплексного дослідження проблематики процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, з огляду на специфіку воєнного стану, а також останні зміни до законодавства в частині регламентації повноважень прокурора, у доктрині досі немає. Це засвідчує актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження, його теоретичну та практичну цінність, що полягає в удосконаленні цього кримінального процесуального інституту, законодавства та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019). Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року № 12-21). Робота узгоджується з Переліком

пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942); Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 жовтня 2021 року (протокол № 20) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 906, 2021 рік).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних, правових і практичних проблем інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування та формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині досліджуваної проблематики.

Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких завдань:

- висвітлити генезу інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування;
- проаналізувати розвиток інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду в науці, законодавстві та юридичній практиці;
- з'ясувати значення процесуального керівництва в доказовій діяльності прокурора під час проведення досудового розслідування;
- схарактеризувати зміст прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва під час вирішення питання про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР;

– окреслити процесуальні особливості забезпечення прокурором під час здійснення процесуального керівництва швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування;

– розглянути специфіку вирішення прокурором під час здійснення процесуального керівництва питань про спрямування досудового розслідування;

– здійснити аналіз повноважень прокурора під час затвердження обвинувального акта й здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження;

– виокремити проблемні питання прокурорського нагляду під час укладення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим та угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості;

– дослідити нагляд прокурора під час розгляду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються у зв'язку зі здійсненням процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Предметом дослідження є процесуальне керівництво як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання зумовлених нею завдань у роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, вибір яких обумовлений особливостями об'єкта і предмета дослідження. Діалектичний метод, використаний з метою поглиблення понятійного апарату процесуального керівництва, прокурорського нагляду, спрямування досудового розслідування,

завершення та закінчення досудового розслідування шляхом вивчення дискусії науковців-процесуалістів (підрозділи 1.2, 2.3, 3.1). За допомогою історико-правового методу проаналізовано історичні аналоги функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах, а також відслідковано етапи становлення та розвитку процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод використано під час зіставлення міжнародного кримінального процесуального законодавства (Болгарія, Боснія та Герцеговина, Естонія, Італія, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Франція) і положень українського законодавства (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2, 3.3). Формально-юридичний метод дав змогу дослідити положення кримінального процесуального законодавства щодо регламентації інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням (розділи 1–3). Метод системного аналізу законодавства сприяв виявленню процесуальних прогалин (розділи 2, 3). Логіко-нормативний метод застосовано для формулювання та обґрунтування змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства в частині здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням (розділи 2, 3). За допомогою соціологічного методу з'ясовано погляди практичних працівників щодо проблем дисертаційного дослідження (розділи 1–3). З метою обґрунтування певних тверджень кількісними даними використано статистичний метод (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України та постанови Верховного Суду; ухвали й вирoki національних судів, зокрема ті, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів; результати вивчення матеріалів 137 кримінальних проваджень; узагальнені результати анкетування 102 детективів/слідчих/дізнавачів, адвокатів, прокурорів, суддів м. Києва, Житомирської, Дніпропетровської, Черкаської та Хмельницької областей; офіційні статистичні

й аналітичні дані, опубліковані на сайтах Офісу Генерального прокурора та судової влади України. Під час підготовки дисертаційного дослідження використано практичний досвід роботи авторки в органах прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що робота є одним із перших у національній юридичній науці комплексним дослідженням, у якому на основі доктринальних положень кримінального процесу, з огляду на правозастосовну практику обґрунтовано низку положень і висновків щодо процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

вперше:

– аргументовано позицію щодо встановлення обов'язку для сторони обвинувачення отримання згоди потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру. У зв'язку з цим сформульовано пропозиції про внесення доповнень до відповідних статей КПК України;

– виокремлено форми участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування: 1) отримання повідомлення від слідчого, дізнавача керівником органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені в ч. 5 ст. 214 КПК України (ч. 6 ст. 214); 2) реалізація передбачених законом повноважень починати досудове розслідування за наявності підстав (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1, 4, 7 ст. 214 КПК України); 3) реалізація повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України;

– обґрунтовано підхід, відповідно до якого невід'ємною складовою процесуального керівництва є спрямування перебігу кримінального провадження під час досудового розслідування. Основним процесуальним інструментом визначення напрямку розслідування є передбачені ст. 36 КПК України повноваження прокурора щодо надання доручень і вказівок на всіх етапах досудового розслідування;

– доведено (ураховуючи зарубіжний досвід) необхідність дозволити прокурору без обмеження в часі після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР самостійно проводити досудове розслідування або окремі процесуальні дії, що буде сприяти своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення, уникненню безповоротної втрати важливих доказів і, зрештою, дасть змогу визначитися з правильною кваліфікацією зареєстрованого правопорушення, як наслідок – підслідністю кримінального провадження;

удосконалено:

– алгоритм дій прокурора – процесуального керівника після реалізації положень ч. 6 ст. 214 КПК України на початковому етапі досудового розслідування, що полягає в обов'язку прокурора переконатися: *по-перше*, у правильності визначеної слідчим попередньої кваліфікації зареєстрованого кримінального правопорушення; *по-друге*, у перевірці наявності достатніх даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

– підхід, відповідно до якого самостійність слідчого (що стосується спрямування досудового розслідування) не є абсолютною. Обґрунтовано, що самостійність слідчого стає об'єктом можливого втручання прокурора лише за двох умов: перша полягає в одержанні згоди прокурора на проведення слідчих та інших процесуальних дій; друга – неналежній процесуальній діяльності в частині неповноти розслідування чи непроведенні належного комплексу слідчих (розшукових) дій упродовж усього строку досудового розслідування, або протидії розслідуванню, або складності чи наявності резонансного характеру провадження тощо;

– пропозиції науковців з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині належного нормативного визначення предмета доказування в провадженні на підставі угод У зв'язку з цим аргументовано необхідність визначення обов'язку сторони обвинувачення зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджує вчинення

підозрюваним відповідного кримінального правопорушення, на кшталт положень ч. 2 ст. 505 КПК Республіки Молдова;

набуло подальшого розвитку:

– вирішення спірних питань законодавчого забезпечення та правозастосовної практики в частині дотримання розумних строків на етапі персоніфікації кримінального переслідування щодо: своєчасності повідомлення про підозру, щоб фактичне кримінальне переслідування особи не було розпочато раніше, ніж особі повідомлено про підозру, і передчасного направлення до суду обвинувального акта;

– виокремлення недоліків нормативної регламентації повноважень прокурора щодо особистого складення обвинувального акта. Виявлено протилежні підходи, з одного боку, правозастосувачів, з іншого – науковців у частині визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти підсумкове рішення досудового розслідування;

– правові підходи стосовно відображення в обвинувальному акті відомостей, передбачених у п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України;

– уявлення про історичні аналоги функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах, а також становлення інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

– визначення процесуальних питань, які залишилися поза увагою законодавця, щодо: співвідношення функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів у діяльності правоохоронних органів; розуміння змісту конституційної функції прокурора, що полягає в організації досудового розслідування;

– класифікацію форм участі прокурора щодо збирання доказів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *правозастосовній діяльності* (акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність Житомирської обласної прокуратури від 5 травня 2025 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекційних, семінарських і практичних занять зі слухачами, курсантами й студентами, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Дізнання» (акт про впровадження результатів дисертації в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2025 року);

– *науковій діяльності* – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, пропозицій до проєктів і чинних нормативно-правових актів (акт про впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2025 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у виступах авторки на наукових конференціях, зокрема: міжвідомчій науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 28 квітня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (Миколаїв, 26 грудня 2024 року); науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної науки та практики» (Полтава, 14–15 лютого 2025 року); науково-практичній конференції «Юридична наука та сучасність: актуальні питання» (Одеса, 11–12 квітня 2025 року).

Публікації. Результати дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в дев'яти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, і чотири тези в збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що поєднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (293 найменування) і чотирьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінки, із них обсяг основного тексту – 186 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ЯК ФОРМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ

1.1. Генеза інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування

Історія розвитку інституту прокуратури пов'язана передусім із формуванням держави й становленням у ній відповідного органу, що буде дієвим інструментом зміцнення режиму законності. У фахових джерелах стали активно вивчати генезу формування органів прокуратури на українських землях, процесуальний статус прокурора, напрями його діяльності, його роль і значення загалом і в кримінальному судочинстві зокрема після проголошення незалежності України. Історичні аспекти діяльності прокурора на різних етапах розвитку української державності у своїх роботах висвітлювали С. В. Банах, Л. Грицаєнко, Д. І. Голосніченко, С. О. Жувака, П. Я. Доллінер, І. Б. Ротнова, Е. В. Копилов, С. С. Корнющенко, І. В. Костенко, І. Курбатова, О. Литвак, С. В. Лупашку, М. А. Мавдрик, Г. А. Мамедов, М. І. Мичко, В. В. Мурза, С. М. Огієвич, Д. П. Орлик, Н. Ю. Панич, В. В. Сухонос, Ю. Г. Севрук, А. Б. Степанов, І. І. Шевчук, Є. С. Шинкаренко, П. В. Шумський та ін. Простежуються два різні наукові підходи до вивчення процесів становлення та еволюції органів прокуратури, про що слушно зауважує С. С. Корнющенко. В одних випадках науковці вважають, що починати процес дослідження доцільно безпосередньо з моменту формування органів прокуратури, в інших – необхідним є врахування також ролі та принципів діяльності інших державних інституцій, які хоча й не називали прокуратурою, проте виконували функції, притаманні цьому органу [82, с. 408]. У контексті нашого дослідження видається доцільним розпочинати з аналізу історичних аналогів функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах.

В умовах сьогодення на прокуратуру покладено реалізацію функцій, визначених передусім у ст. 131-1 Конституції України. Аналізуючи історичні процеси, а також дослідження в цій сфері, можна дійти висновку, що кожна з конституційних функцій має історичні передумови виникнення. Якщо розглядати генезу інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування, то необхідно проаналізувати сучасну інтерпретацію зазначеної категорії.

Власне поява такої функції прокурора, як процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, активізувало полеміку серед науковців щодо її змісту. У теорії кримінального процесу цей напрям діяльності нині тлумачать як:

– діяльність процесуального керівника (конкретного прокурора) щодо визначення кола доказів, методів і способів їх отримання в кримінальному провадженні та законності дій у діяльності органів, які здійснюють досудове розслідування [271];

– діяльність прокурора, спрямовану на ефективну організацію досудового розслідування з використанням комплексу владно-розпорядчих повноважень, якими він наділений [204];

– упорядкування досудового розслідування з використанням не внутрішніх організаційно-управлінських повноважень прокурора, які виконують за межами кримінального судочинства, а специфічних кримінально-процесуальних повноважень владно-розпорядчого характеру, закріплених у ст. 36 КПК України, і специфічний вид правового керівництва кримінально-процесуального спрямування, який спрямований не на організацію праці підлеглих, а на забезпечення всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення [276, с. 27];

– реалізацію прокурором конституційних функцій шляхом здійснення процесуальних повноважень у кримінальному провадженні відповідно до вимог КПК України для забезпечення законності й дотримання конституційних прав учасників кримінального процесу з моменту внесення повідомлення про

кримінальне правопорушення до ЄРДР і до набрання законної сили рішенням суду. Термін «процесуальне керівництво» охоплює як нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і слідство, так і підтримання публічного обвинувачення в суді [116, с. 308];

– самостійний напрям прокурорської діяльності, спрямований на забезпечення швидкого, повного, усебічного й неупередженого розслідування – дослідження всіх обставин учиненого кримінального правопорушення для надання зібраним доказам належної правової оцінки – владними суб'єктами процесу – дізнавачами та слідчими, які діють уже в межах забезпеченого прокурором режиму законності [204, с. 279].

Отже, підходи авторів дають підстави для визначення таких особливостей аналізованого напрямку діяльності прокурора під час досудового розслідування: по-перше, здійснюється щодо процесуального суб'єкта (слідчого/детектива/дізнавача); по-друге, запроваджено з метою реалізації принципу незмінності прокурора під час проведення конкретного кримінального провадження; по-третє, контроль за дотриманням прав учасників провадження та реагування на порушення таких прав; по-четверте, безпосередня участь у процесі доказування; по-п'яте, наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень.

Основоположною функцією, для реалізації якої власне й було створено прокуратуру, є прокурорський нагляд, що має глибокі історичні корені, а його сучасне розуміння розвивалося протягом століть. У далекому минулому на теренах сучасної України наглядова діяльність виникла й розвивалася разом з організацією державного управління. Спершу прокурорську діяльність здійснювали разом з іншими видами діяльності держави, вона не була самостійною й не реалізовувалася спеціальними особами.

У науковій літературі виникнення прототипів прокуратури пов'язують з об'єктивною потребою розв'язування конфліктів з появою первісних форм права [49, с. 16]. Отже, зародження первинних функцій прокуратури сягає часів розвитку звичаєвого права, коли на рівні звичаю формувалася наглядова

функція деспотійних володарів скіфської держави. Норми права у скіфів захищали життя, майно, привілеї царської сім'ї та родоплемінної знаті. Цар встановлював чіткий порядок використання пасовищ, адже йому належала верховна власність на землю. Було передбачено наглядову функцію, яку здійснювали наглядачі [183]. У VII ст. до н. е. скіфи зустрілися з грецькими поселенцями. У Північному Причорномор'ї було засновано міста-держави: Ольвію, Пантікапей, Феодосію, Херсонес тощо. Основними джерелами права в поселенців були закони й рішення народних зборів і рад міст, постанови колегій, місцеві звичаї. Законодавча ініціатива належала народним зборам, радам міст, їх головам, колегіям і своєрідним попередникам сучасних прокурорів – номофілакам (стражам законів), які повинні були стежити за оформленням законів, поведінкою людей та посадових осіб і вимагали від них виконання законів. Крім номофілаків, діяла колегія продиктів (юридичних радників), які також виконували наглядові функції [183]. Отже, наглядачі та номофілаки (продикти) фактично виконували функцію загального нагляду за дотриманням наказів володарів скіфської держави та законів відповідно.

Історично склалося так, що прокурори з'явилися значно пізніше за суддів і присяжних, які вже здійснювали правосуддя. Прокурор став звичайним діячем англо-американського кримінального процесу лише за часів Тюдорів [286, с. 313]. Відповідно до інших джерел інститут прокуратури має французьке походження, сучасне значення цього поняття з'явилося на межі XIII–XIV ст. у Франції, Іспанії та Португалії. Прокурор спочатку був представником монарха в суді, а з XIV ст. прокурори стали постійними посадовими особами, яких призначав король. До завдань прокурора належала підготовка письмових заяв і клопотань, натомість виступи перед судом й усні обґрунтування заяв були обов'язком королівського адвоката [292].

З появою прокурора його діяльність у різні періоди історичного розвитку та в різних державах ототожнювали з реалізацією різноманітних функцій. Насамперед створення прокуратури пов'язане з необхідністю представництва інтересів королівської влади. Зокрема, на теренах Європи цей орган з'явився

вперше на початку XIV ст. у Франції, коли ордонансами короля Філіпа IV від 25 березня 1302 року було створено орган представництва інтересів монарха, його посадових осіб у ці часи називали «людьми короля», а «прокурорами» вони стали тільки на початку XVIII століття. Функції прокуратури були різноманітними, переважно вони зводилися до стеження від імені корони за правильністю функціонування державного механізму загалом і стосувалися не суто правової сфери. Це стеження не обов'язково здійснювали на правовій основі, генерал-прокурор під час виконання відповідних обов'язків завжди захищав інтереси королівської корони, на власний розсуд. Важливим було значення прокурора у справах призначення королівських чиновників, оскільки він вирішував, наскільки посадові особи відповідають встановленим вимогам у справах релігії та церкви; дбав, щоб не порушували інтереси корони, щоб вельможі поза королівською волею не привласнювали собі титули тощо. Стеження вели й за самовільним втручанням окремих осіб у проблеми промислів і торгівлі, а також створенням освітніх закладів. У цей час прокурор уже мав право участі в судових процесах. До його повноважень належало забезпечення інтересів скарбниці, завданням цієї особи було виявлення всіляких проступків підданих корони, доведення відомостей про це до суду та піклування про прийняття судом вигідного для короля рішення [143, с. 24].

Своєю чергою імператор Сигізмунд 1437 року створив Офіс королівського прокурора та призначив Вілема із Жлутиць головою прокуратури з повноваженнями представляти короля в судових процесах. Компетенція королівського прокурора, який спершу працював лише в провінційному суді, а схожу роль виконували королівські сільські магістрати в муніципальних судах, була розширена для збору майнових позовів короля та представлення майнових інтересів корони в судах. Королівські прокурори стали брати участь у кримінальному переслідуванні злочинів, які приватні обвинувачі не переслідували, засідали в деяких судах і діяли як захисники суспільних інтересів [283]. Тож можна констатувати, що створення прокуратури мало за мету забезпечити інтереси держави шляхом постійного моніторингу поведінки

як заможної частини, так й інших прошарків населення країни [33, с. 80], переслідування ймовірних правопорушників, представництва інтересів короля в судових процесах.

Отже, за окреслених історичних обставин поруч із наглядом за дотриманням законів (у сучасному значенні – загальний нагляд) прокурор виконував повноваження щодо стеження (переслідування) в інтересах короля (монарха). Проте в інших випадках кримінальне переслідування покладали здебільшого на жертву. У цьому контексті зауважимо, що в XVII–XVIII ст. в Англії панувала система приватного обвинувачення. Жодна державна посадова особа не була призначена державним обвинувачем ні на місцевому, ні на національному рівнях, хоча інколи цю роль брав на себе місцевий мировий суддя. Генеральний прокурор Англії міг ініціювати кримінальне переслідування, однак здійснював це лише у випадках особливої важливості для корони. Водночас інколи він долучався до контролю ексцесів приватного обвинувачення. Віддаючи судовий наказ *nolle prosecute*, вказуючи на свій намір не переслідувати, він міг відхилити будь-яке судове переслідування, а його рішення в таких питаннях суди розглядали як цілком у межах його розсуду [291].

Функціональна спрямованість діяльності прокурора істотно змінювалася внаслідок розвитку змішаної форми кримінального судочинства. Вагомий вплив на генезу основних напрямів прокурорської діяльності мало прийняття Кодексу кримінальних проваджень 1808 року, розробленого в період Наполеона після повалення всіх конституційних установок попереднього ладу, замість колишніх прокурорів й адвокатів короля запроваджено поділ державних функцій *ministère* в судах між королівським комісаром (після його усунення – народним комісаром виконавчої влади) і прокурором [292].

У період наполеонівських кодифікацій викристалізувалися роль і завдання прокуратури. Форма кримінального процесу стала результатом компромісу між позовною та інквізиційною формами, що поєднує ознаки обох (змішаний, гібридний процес). Кримінальний кодекс передбачав функції

державного обвинувача. У провадженні щодо правопорушень у *tribunaux de simple police* (прості поліцейські суди) прокурор був представником поліції або муніципальних органів влади. У справах про проступки, які розглядав *tribunaux de simple correctionnelle* (простий виправний суд), позивач був обвинувачем, а у справах про злочини, які підпадали під юрисдикцію *cour d'assises* (суд присяжних), обвинувачі були генеральні прокурори [292].

Прокуратура французького зразка до середини XIX ст. поширилася в усій Європі. У європейському правовому мисленні склалася концепція, згідно з якою злочини завдають шкоди суспільству загалом, тобто держава представляє суспільні інтереси. Отже, держава має право діяти проти винних в ім'я порушеного правового порядку, щоб забезпечити виконання законів. Наполеонівське законодавство сформувало прокуратуру як «охоронця законів», знаряддя державної влади. Воно надало чимало повноважень у забезпеченні кримінального й цивільного права, у нагляді за судами та іншими органами й особами. Відповідно до цієї концепції, 1849 року в імперії Габсбургів було створено також державну прокуратуру як організацію, підпорядковану міністру юстиції. Державні обвинувачі допомагали в кримінальних, цивільних і дисциплінарних провадженнях [277].

Тож функція загального нагляду еволюціонувала в нагляд за додержанням законності під час діяльності правоохоронних органів після зміни інквізиційного типу кримінального процесу на змагальний. Імперське процесуальне законодавство єдиної Німеччини було представлено Кримінально-процесуальним кодексом 1877 року, згідно з яким кримінальне судочинство передбачало дві стадії: попереднього слідства, яке здійснював слідчий суддя, і судового розгляду за участю суду присяжних, які виносили вердикт про винуватість кваліфікованою більшістю 8 із 12 осіб. Форма процесу була змагальна, яка передбачала рівність процесуальних прав прокурора (обвинувача) і підсудного. Уже на стадії попереднього слідства допускалася участь адвоката. Після закінчення попереднього слідства прокурор направляв

справу до суду, який вирішував його на основі вільної оцінки доказів [59, с. 230].

Підсумовуючи, зауважимо, що інститут прокуратури, сформований у французькому кримінальному процесі в ХІХ ст., став взірцем для наслідування для інших європейських країн. Прокурор, який виконує функції державного обвинувача й порушує справу за посадою, а потім висуває та підтримує обвинувачення від імені держави як сторона в суді, дав змогу узгодити принцип оскарження з принципом дії за посадою. Прокуратура у Франції як єдиний неколегіальний, централізований орган діяла на основі принципу ієрархічного підпорядкування, делегування, заміщення та одноосібності. Нині вона організаційно пов'язана із судами, але функціонально не залежна від суду [292].

Елементи процесуального керівництва можна прослідкувати в історії розвитку прокуратури на чеських коронних землях (Чехія, Моравія, Сілезія) після 1850 року. Згідно з Тимчасовим кримінальним кодексом № 25/1850, основним завданням публічної прокуратури було переслідування *ex officio* за всі кримінальні дії, про які стало відомо прокурору, за винятком тих діянь, які могли бути переслідувані виключно на вимогу потерпілого. Це був доволі прогресивний принцип, який зберігся донині. Прокуратура мала насамперед право захищати інтереси держави стосовно дотримання закону під час судового провадження, подавати публічну кримінальну скаргу й представляти державу в кримінальному процесі. Прокурори слідкували за дотриманням законності кримінального переслідування. До їхніх обов'язків належала участь у підготовчому слідстві та всіх основних засіданнях окружних і губернських судів, якщо генеральний прокурор не залишав справу за собою. Прокуратура виконувала важливі функції також у деяких видах цивільних засідань [283]. Із викладеного вбачається наявність таких ознак процесуального керівництва, як участь прокурора в слідстві й подальшому судовому розгляді кримінальної справи. Поруч з цим прокуратура почала діяти для захисту суспільних інтересів, оскільки прокурор не тільки переслідував осіб, підозрюваних у

вчиненні злочину, а й став на захисті основних прав і свобод, які може бути порушено під час кримінального провадження.

Попри різні підходи до змісту функцій, які мав реалізовувати прокурор, у правових системах зарубіжних країн, у кожній країні сформувалися індивідуальні підходи, які відповідали рівню розвитку держави й суспільства [13, с. 74].

Процес формування системи органів прокуратури в Україні був довготривалим і складним. Неодноразово змінювалися їхні завдання та функції, відбувалася фактична та юридична ліквідація. Зазначене зумовлено тим, що функції прокуратури завжди змінювалися відповідно до потреб держави, тому історико-правові періоди становлення органів прокуратури здебільшого збігаються з основними етапами розвитку України. З огляду на це, І. В. Костенко та С. М. Огієвич виокремили чотири основні етапи становлення органів прокуратури України: 1) період приналежності України до складу Російської імперії (1722–1917); 2) період Української Народної Республіки (1917–1922); 3) радянський період (1922–1991); 4) період незалежності [83].

Натомість А. В. Лапкін пропонує розгорнуту періодизацію, виокремлюючи вісім періодів становлення та розвитку інституту прокуратури, серед яких: етап зародження перших прототипів прокуратури (з давніх часів і до 1302 року); виникнення, розвиток і поширення прокуратури в країнах Європи (1302–1722); період царської дореволюційної прокуратури в Російській імперії (1722–1917); прокуратура доби УНР, Гетьманату й Директорії (1917–1921); період історії прокуратури за часів Радянського Союзу (1917–1991); становлення прокуратури незалежної України (1990–1996); розвиток прокуратури в незалежній Україні (1996–2014); період функціонування сучасної прокуратури (з 2014 року й донині) [99, с. 12–13].

В. В. Колодчин, А. Р. Туманянц, досліджуючи історичний розвиток участі прокурора в розгляді кримінальних проваджень судом першої інстанції, визначають сім відносно відокремлених часових періодів (починаючи з

1864 року), кожен із яких мав певну специфіку участі прокурора в судовому провадженні [74, с. 49].

І. В. Рогатюк з позиції процесу становлення правового статусу прокурора як учасника кримінального провадження окреслив шість етапів розвитку. Перший, починаючи з часів польсько-литовської доби (XIV – перша половина XVII ст.), коли прокурор почав здійснювати обвинувальну діяльність шляхом підтримання публічного обвинувачення в суді; другий (початок XVIII – перша половина XIX ст.) – набуття прокурором визначальної ролі в керівництві досудовим слідством (за законодавством Російської імперії); третій (друга половина XIX – початок XX ст.) – трансформація повноважень прокурора, наділення його виключно процесуальними функціями та позбавлення тотального нагляду (реформа 1864 року); четвертий (перша половина – середина XX ст.) – етап перманентних змін процесуального статусу прокурора та нормативної моделі його кримінальної процесуальної діяльності. За цей час його наділяли функціями нагляду за розслідуванням, здійснення самостійного розслідування; поєднання цих двох функцій, підтримання обвинувачення; п'ятий – реалізація Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1958 року та прийняття КПК УРСР 1960 року – вирізнявся певною демократизацією змішаної форми кримінального процесу, однак із монополізацією прокурором наглядових повноважень на всіх стадіях кримінального процесу, оскільки такий нагляд він здійснював як під час досудового розслідування, так і в суді першої інстанції та судових провадженнях з перегляду судових рішень [200, с. 14].

Національна правова система України загалом і прокуратура та її функціональне призначення зокрема формувалися в складних умовах, що зумовлено як відсутністю державної незалежності протягом тривалих періодів історії, так і геополітичним положенням України й відповідним ідеологічним впливом на українське суспільство протилежних за змістом європейських і тоталітарних концепцій. У зв'язку з цим вбачаємо доцільним розвиток

наглядних функцій прокурора в кримінальному судочинстві поділити на два періоди: до здобуття незалежності й після.

На українських землях, як і на європейських, появи такого державного діяча, як прокурор, передувало виникнення функції нагляду за дотриманням законів. Про зазначене свідчить збірка стародавнього руського права «Руська правда», відповідно до якої ще за часів існування Київської Русі при князі існував боярський клас (вірники, туїни, мечники, отроки, дітські та ін.). Зазначені посадові особи, діючи від імені князя, брали участь у справлянні правосуддя та виконанні загальнонаглядних функцій, проте не були органом прокуратури. Першим утворенням органу, повноваження якого лише поверхово можна порівняти з повноваженнями прокуратури, є започаткування 1549 року Чолобитного приказу, який за змістом діяльності можна назвати власною канцелярією царя, до компетенції якого належали прийняття, розгляд і вирішення чолобитних, які населення подавало царю під час його виходів з палацу. Фактично Чолобитний приказ був першим інститутом, до обов'язків якого належав нагляд за дотриманням законів, які діяли на той момент [82; 215, с. 56–61].

Згідно з литовськими джерелами, інститут прокуратора діяв ще у Великому князівстві Литовському з 1388 року. Це була особа, яка надавала юридичну допомогу і представляла інтереси в судах. Прокурор був високооплачуваною посадовою особою, проте суд міг зобов'язати його безоплатно захищати інтереси бідних дворян, удів і сиріт. Прокурор міг бути покараний навіть смертною карою за несумлінний захист інтересів довірителя або зраду його інтересів [285].

Водночас появу такого діяча, як прокурор, засвідчує зміст другого Статуту Великого князівства Литовського, прийнятого 1566 року, який на західноукраїнських землях здобув назву «Волинський статут». Цей документ виокремив посаду прокурора серед інших учасників судового провадження. Після проголошення Люблінської унії та створення Речі Посполитої 1569 року українські території (Київське, Брацлавське, Волинське воєводства) було

включено до складу польської частини Речі Посполитої. На цих територіях до 1588 року діяв Другий Литовський статут, а згодом – Третій Литовський статут. 19 квітня 1579 року в м. Батурин засновано Український трибунал, який виконував функції прокуратури на українських територіях. Трибунал у своєму складі мав сім департаментів, які щороку обирали інстигатора (прокурора), до обов'язків якого належав нагляд за порядком подання позовів до судової установи й дотриманням прав [82; 215, с. 56–61], якому наглядачі приватних маєтків передавали детальні відомості про позови та характер правопорушень [94, с. 143; 125, с. 36].

Проаналізувавши джерела права, що регламентували кримінальний процес на території сучасної України в різні історичні періоди, М. В. Черноусько з'ясувала, що однією з перших спроб становлення близького до сучасного механізму процесуального керівництва слід вважати застосування норм Статуту кримінального судочинства 1864 року на Лівобережжі сучасної України та КПК Австро-Угорщини 1873 року в її Правобережній частині [269].

Відправною точкою для створення незалежної української прокуратури міг би стати 1917 рік, що пов'язаний зі спробою створити власну державність в Україні. В Українській Народній Республіці прокуратуру створювали при судах, проте вона була автономним державним інститутом, який виконував тільки йому властиві функції. 4 січня 1918 року було схвалено Закон «Про урядження прокурорського нагляду на Україні», що стало продовженням уже розпочатої роботи зі створення структур прокурорського нагляду УНР. Було утворено Прокураторію Генерального суду при апеляційних та окружних судах. Прокуратура діяла при суді (за часів Директорії – «Надвиський Суд»), а посада генерального прокурора поєднувалася з посадою міністра юстиції. Прокураторії, організовані при апеляційних та окружних судах, очолювали старші прокуратори. Усіх прокураторів призначав Генеральний секретар судових справ [108, с. 10]. Згідно з дослідженнями В. І. Мичка, за часів УНР серйозних інновацій у функціях прокуратури не відбулося. Функціонування органів прокуратури було як під час здійснення кримінального судочинства

відповідно до Статуту 1864 року, що закріплював основні принципи кримінального процесу на різних його стадіях. Функції прокуратури на досудових стадіях, як і в попередні часи, передбачали порушення переслідування, керівництво процесом проведення дізнання, нагляд за попереднім розслідуванням, направлення справ на розгляд суду. Прокурори та їхні заступники попереднього розслідування не проводили, але давали пропозиції судовим слідчим і контролювали проведення розслідування уповноваженими на те особами [129, с. 21].

Однак після радянської окупації України протягом 1917–1991 років після повалення монархії в Російській імперії, програшу УНР у радянсько-українській війні та подальшого приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР прокуратура незалежної України була скасована. Загалом цей період вирізнявся постійною зміною законодавства, що регламентувало функції прокурора, зокрема функцію нагляду за органами, які здійснювали досудове слідство й дізнання.

Початок цього періоду характеризується тим, що прийняте 28 червня 1922 року Положення «Про прокурорський нагляд в УСРР» детально не відображало функції органів прокуратури. Окремою статтею було визначено функцію органів прокуратури УСРР у сфері боротьби зі злочинністю (ст. 12): вони мали право порушувати судове переслідування проти посадових і приватних осіб. Підставою для цього могли бути як скарги і заяви громадян та посадових осіб, так і рішення органу прокуратури [185, с. 26]. Водночас у ст. 53, 54 КПК УСРР 1922 року прокуратуру згадано як сторону в процесі, прокурор наділений повноваженнями участі в проведенні слідства та дізнання [145]. Відповідно до цього Кодексу, на підставі принципу публічності на прокурора було покладено обов'язок порушувати кримінальне переслідування перед судовими та слідчими органами в усіх злочинах [37]. Поруч з цим у ст. 144, 146, 159 КПК УСРР 1927 року [86] було передбачено право прокурора на обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, зміну запобіжного заходу, обраного судом, у разі якщо відпадала подальша потреба в

цьому залежно від руху слідства або дізнання, тим самим частково розширено, порівняно з попереднім Кодексом, повноваження прокурора в досудовому провадженні.

Для ведення розслідування до судової стадії запроваджено посаду слідчого, який був працівником правосуддя, а не кримінального розшуку. Відповідальними за роботу слідчих були судді, але оперативна діяльність слідчих з розслідування справ знаходилася під наглядом прокурора. 1928 року прокуратура здобула повний контроль за веденням попереднього слідства. Слідчих було виведено з подвійного підпорядкування судам й органам прокуратури і переведено під виключний контроль прокуратури [121, с. 17; 185, с. 27]. У цьому контексті слід зауважити, що в Положенні про судоустрій УСРР від 11 вересня 1929 року містилися приписи, що свідчать про окремі ознаки здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Зокрема, у ст. 161 Положення зазначено, що на органи прокуратури серед іншого покладено нагляд і керівництво діяльністю органів дізнання та слідства в царині розкриття злочинів та викриття осіб, що їх вчинили. У главі 15 (Слідчі) ст. 175 визначено, що всі слідчі підпорядковані відповідним органам прокуратури як в адміністративному, так і в оперативному аспектах. Нормативно-правовий акт уповноважує відповідних прокурорів призначати, звільняти й тимчасово відстороняти слідчих і зобов'язує прокурорів ознайомлюватися зі справами, що мають таємний (секретний) характер [51, с. 1021, 1028].

Основною функцією радянської прокуратури був загальний нагляд, що потребував значних затрат часу. Унаслідок цього прокурори недостатньо уваги спрямовували на виконання функції обвинувачення під час розгляду справ судами й виконання обов'язків, пов'язаних із кримінальним судочинством (наприклад, нагляду за слідством) [185, с. 27]. Прокуратура в різні часи аналізованого періоду здійснювала нагляд за законністю дій місцевих та обласних органів влади, прикордонних органів НКВС [216, с. 91]; діяльності судово-земельних комісій і землевпорядних установ, за укладанням

колективних договорів і тарифних угод, своєчасністю реєстрації їх в органах Народного комісаріату праці й виконанням сторонами [215, с. 158]; за точним й уніфікованим виконанням законів усіма міністерствами, державними комітетами й відомствами, підприємствами, установами та організаціями, виконавчими й розпорядчими органами місцевих рад, колгоспами, кооперативними та іншими громадськими організаціями, службовими особами, а також громадянами на території України [120] тощо.

Компетенція прокуратури в радянській правоохоронній системі передбачала активну її участь у досудовому розслідуванні тільки в певних категоріях справ. Зокрема, численні циркуляри Народного комісаріату юстиції наприкінці 1927 року вимагали від прокуратури виконання таких завдань: забезпечення першочергового нагляду за виконанням рішень щодо хлібозаготівлі; пришвидшення проходження «хлібних» кримінальних й адміністративних справ; у разі відсутності підстав для порушення кримінального чи адміністративного переслідування приймати рішення про підозру в опорі владі (визнанні громадян соціально небезпечними); пришвидшення передачі справ за категорією «соціально небезпечні» в колегію особливої наради ДПУ (для адміністративної висилки); здійснення суворого контролю за оформленням і збереженням арештованого зерна; позачергового розгляду справ про «куркульський тероризм» і пришвидшення розслідування таких справ; «забезпечення рішучих і суворих репресій» у разі виявлення «класово-куркульського» характеру правопорушення [210, с. 43]. Водночас, зауважує В. А. Сливенко на підставі вивчення архівних матеріалів, наприкінці 1920-х років прокуратура з органу нагляду за законністю в УСРР перетворилася на частину репресивної машини, яка відповідала за пришвидшення розслідування «хлібних» справ і передання їх до судів [210, с. 44]. Отже, така активна участь у розслідуванні обумовлена каральним напрямом діяльності прокуратури, що своєю чергою виключало виконання її функцій щодо захисту законних прав громадян.

У деяких кримінальних провадженнях його участь була обмеженою чи навіть не була передбаченою. Зокрема, 1934 року Президія ЦВК СРСР прийняла постанову, що спрощувала порядок судочинства стосовно політичних обвинувачень: строк попереднього слідства було скорочено до десяти діб, обвинувальний висновок вручали обвинувачуваному за добу до суду, сторони – прокурор й адвокат – були виключені з процесу. Захід покарання – здебільшого розстріл – виконували негайно, не допускаючи ні оскарження, ні прохання про помилування [45, с. 35].

Надалі після прийняття подальших нормативно-правових актів, що змінювали чи доповнювали попередні й регламентували діяльність прокурора у сфері кримінально-процесуальних відносин, було визначено додаткові повноваження прокурора, зокрема:

– 1955 року положення про прокурорський нагляд в СРСР наділило прокурорів повноваженнями щодо встановлення та усунення порушень закону, зокрема під час проведення попереднього слідства [264, с. 382];

– відповідно до КПК УРСР 1960 року, на прокурора було покладено обов'язок всебічно сприяти встановленню обставин, які підлягали доказуванню в кримінальній справі, забезпечувати права та законні інтереси учасників кримінального судочинства. На всіх стадіях кримінального судочинства прокурор був зобов'язаний уживати всіх передбачених законом заходів для усунення будь-яких порушень закону, хто їх не вчиняв би [116, с. 306–307];

– згідно із Законом СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30 листопада 1979 року, дія якого поширювалася на всю територію СРСР, участь прокурора в кримінальному судочинстві передбачала форму нагляду за виконанням законів органами дізнання та попереднього слідства, а також нагляду за виконанням законів під час розгляду кримінальних справ у судах. Відповідно до ст. 29 цього Закону, здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання та попереднього слідства, прокурор порушував кримінальні справи або відмовляв у їх порушенні; закривав або зупиняв провадження в кримінальних справах; давав згоду на закриття кримінальних справ органом дізнання і слідчим;

затверджував обвинувальні висновки; направляв кримінальні справи до суду [109].

Попри те, що після проголошення незалежності України, припинення повноважень прокуратури УРСР і прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року розпочалася правозахисна діяльність української прокуратури, однак саме після прийняття Конституції України [78] було сформовано основоположні правові засади діяльності прокуратури як державного органу та вперше на конституційному рівні визначено її функції.

У період незалежності України розпочинається процес адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, що обумовлено Угодою про партнерство і співпрацю між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами (1994). Водночас слід зауважити, що нормативно-правові акти, які регламентували діяльність прокуратури, ще протягом певного часу після проголошення незалежності України фактично дублювали її функцію радянського зразка щодо загального нагляду й нагляду за законністю діяльності та прийняттям рішень органами дізнання і досудового слідства. І хоча відповідно до прийнятої Конституції України не було передбачено функції прокуратури у вигляді загального нагляду, згодом Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [174] ст. 121 було доповнено п. 5 такого змісту: «нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами».

Прийняття КПК України 2012 року концептуально змінило роль прокурора в кримінальному провадженні, зруйнувавши зрештою радянську доктрину прокурорського нагляду: від захисту держави від особи – на захист людини і громадянина від держави. Зокрема, було: ліквідовано положення щодо нагляду прокурора за кримінальним судочинством; запроваджено нову форму процесуальної діяльності прокурора – процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; суттєво розширено компетенцію

аналізованого суб'єкта на досудовому провадженні; проголошено принцип незмінності участі одного прокурора під час досудового та судового кримінального провадження; запроваджено правило участі прокурорів у всіх кримінальних провадженнях без винятку; наділено прокурора правом визначати межі судового розгляду справи тощо. Остаточну крапку в переорієнтуванні ролі прокурора в кримінальному судочинстві поставлено внаслідок прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [176], який мав удосконалити правовий статус прокурора, конкретизувати його функції, а також гармонізувати національне законодавство з європейським. Закон вирізнявся тим, що усунув функцію загального нагляду прокуратури за дотриманням законів органами, юридичними та фізичними особами, звівши функції прокуратури до представництва інтересів держави та громадян в окремих випадках у суді, а також процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання державного обвинувачення в суді.

З огляду на викладене, слід констатувати, що інститут процесуального керівництва є порівняно новим поняттям у національному кримінальному процесуальному законодавстві, однак здавна відомим напрямом діяльності органів прокуратури, що зазнав фундаментальної еволюції від органу, який був інструментом можновладців, до органу, пов'язаного з кримінальним переслідуванням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, і забезпеченням справедливого правосуддя, займаючи сторону обвинувачення в змагальному кримінальному процесі. Паралельно розвивалося питання, у чиїх інтересах діяла прокуратура (нині – це інтереси суспільства) [13, с. 74].

Зі зміною суспільно-політичної формації розвитку України після здобуття незалежності місце та роль прокуратури в системі державних органів еволюціонували під впливом передових європейських тенденцій. Розпочався зворотний процес зміни функцій прокуратури в кримінальному процесі, а власне функція тотального прокурорського нагляду звужувалася і зводилася до

процесуального керівництва кримінальним процесом і представництва виключно у визначених випадках [279].

Підсумовуючи дослідження в межах цього підрозділу, зазначимо, що різним етапам розвитку прокуратури на українських землях були притаманні певні ознаки сучасного розуміння процесуального керівництва. Водночас функції прокуратури постійно видозмінювалися, переважно залежно від політичної ситуації в державі, а також впливу двох протилежно спрямованих тенденцій – про- й антиєвропейської. Незалежно від того, на якому етапі розвитку перебувала прокуратура, її завжди розглядали і досі розглядають як гарант дотримання законів, зокрема під час досудового розслідування.

1.2. Розвиток інституту процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду в науці, законодавстві та юридичній практиці

Реальний початок реформування органів прокуратури та їх ролі в кримінальному судочинстві пов'язаний із затвердженням 2008 року Концепції реформування кримінальної юстиції, у якій було сформульовано завдання реформування кримінального процесу. Одним із таких завдань визначено розширення змісту прокурорського нагляду під час досудового розслідування, згідно з яким прокурор оцінює та спрямовує перебіг розслідування. У документі зазначено, що у сфері кримінальної юстиції прокуратура в Україні має стати єдиним органом, на який покладено виконання таких функцій: а) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування; б) кримінальне переслідування особи, зокрема висунення обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і складання обвинувального акта; в) нагляд за додержанням законів органами й установами, які виконують судові рішення в кримінальних справах, а також застосовують інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян. Досудове

розслідування органи прокуратури можуть проводити лише у виняткових випадках, спеціально визначених законом [80].

До масштабної реформи кримінального процесуального законодавства роль прокурора була пасивною (порівняно з роллю слідчого, який оформлював матеріали кримінальної справи та забезпечував разом з оперативними підрозділами збирання доказів) і зводилася до нагляду за дотриманням прав учасників, яких залучено до сфери кримінального судочинства. Кардинальна зміна функціональної спрямованості була зумовлена прийняттям чинного КПК України. Адже, з огляду на ст. 36 та інші положення КПК України, можна стверджувати, що прокурор є активною стороною в кримінальному провадженні, адже поруч з наглядовою діяльністю він тепер виконує функцію організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням [9, с. 20].

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, прокуратура під час досудового розслідування здійснює організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними й іншими слідчими та розшуковими діями органів правопорядку. Водночас у Законі України «Про прокуратуру» визначено, що на прокуратуру серед іншого покладено функцію нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (ст. 2). Своєю чергою КПК України в ч. 2 ст. 36 деталізує, що під час досудового розслідування такий нагляд здійснюють у формі процесуального керівництва таким розслідуванням.

Невідповідність положень ст. 36 КПК України (де законодавець розглядає процесуальне керівництво як одну із форм прокурорського нагляду) і ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» положенням ст. 131-1 Конституції України в частині функціональної спрямованості діяльності прокурора в кримінальному судочинстві зумовлює аналіз низки концептуальних питань, найбільш обговорюваними серед яких є такі.

По-перше, вважаємо за необхідне зауважити, що в спеціальній літературі не вщухає дискусія щодо співвідношення функцій процесуального керівництва

досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів у діяльності правоохоронних органів.

Аналізуючи це складне й дискусійне питання, зазначимо, що в юридичній доктрині є різноманітні тлумачення прокурорського нагляду. Передусім це обумовлено відсутністю нормативного закріплення дефініції поняття «прокурорський нагляд» у чинному законодавстві України. Відповідно до бачення В. В. Липівського прокурорський нагляд – це самостійний, специфічний вид державної діяльності, який полягає в перевірці уповноваженим суб'єктом конкретного об'єкта, суворого дотримання ним законів для попередження та виявлення порушень чинного законодавства, прав і свобод людини та громадянина. Науковець виокремлював державне та соціальне призначення прокурора [107, с. 167–168]. О. П. Кучинська розглядає прокурорський нагляд як засіб охорони та захисту прав учасників кримінального провадження, що полягає в попередженні будь-якого можливого їх порушення, контролі за їх дотриманням, а також готовності оперативно реагувати на порушення, що забезпечується широким переліком повноважень й обов'язків прокурора [96].

Більшість сучасних учених-процесуалістів розглядають прокурорський нагляд як публічно-правову діяльність прокурора, яка:

– полягає у виконанні ним факультативних функцій щодо моніторингу діяльності правоохоронних і пенітенціарних органів на предмет дотримання норм законів під час виконання ними службових обов'язків [43, с. 135];

– є механізмом дотримання положень чинного кримінального процесуального законодавства слідчим органу досудового розслідування, який має право в межах кримінального провадження приймати відповідні процесуальні рішення, проводити процесуальні дії чи утримуватися від учинення останніх [73, с. 103];

– є гарантією дотримання слідчим законів під час формування системи доказів обвинувачення, з огляду на те, що недотримання законів слідчим

матиме наслідком неможливість для прокурора підтримувати обвинувачення в суді [114, с. 69].

Досліджуючи більшість наукових підходів, В. В. Липівський виокремлює декілька основних напрямів (позицій) з приводу взаємозв'язку понять «прокурорський нагляд» і «процесуальне керівництво»:

– процесуальне керівництво й нагляд є самостійними функціями прокуратури;

– прокурорський нагляд є основною функцією діяльності прокуратури, а процесуальне керівництво – допоміжною;

– процесуальне керівництво не сумісне з прокурорським наглядом;

– процесуальне керівництво є формою прокурорського нагляду.

На думку вченого, поділ функцій прокурора на нагляд і керівництво є штучним, оскільки обидві ці категорії мають універсальний характер та тісно пов'язані між собою [107].

Схожу позицію обстоює О. М. Толочко, на переконання якого, закріплення положення щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням не вказує на нову функцію органів прокуратури, а лише дає узагальнену назву процесуальної форми конституційної функції нагляду за додержанням законів, що обумовлено впровадженням у КПК України 2012 року принципу незмінності прокурора під час проведення конкретного кримінального провадження, унаслідок чого підвищується відповідальність кожного працівника прокуратури за якість результату діяльності [224, с. 62].

Своєю чергою В. М. Юрчишин зауважує, що функції нагляду та процесуального керівництва є взаємопов'язаними, але не замінюють одна одну. Їх наявність зумовлена специфікою досудового провадження, необхідністю забезпечення неухильного додержання законності в ньому та якості розслідування кримінального провадження [276, с. 28].

Натомість Я. А. Бурлака, не поділяючи наукові погляди щодо можливості суміщення в повноваженнях прокурора функцій прокурорського нагляду та процесуального керівництва, переконує, що процесуальне керівництво

досудовим розслідуванням є самостійною функцією прокурора, спрямованою на визначення напрямів досудового розслідування, координацію процесуальних дій та створення умов для належного функціонування слідчих з метою забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування [18, с. 93–94].

Позицію розмежування обговорюваних функцій переконливо аргументує І. І. Шульган, на думку якої, метою нагляду є виявлення та усунення допущених у діяльності правоохоронних органів порушень закону, а також недопущення їх вчинення в майбутньому. Тобто нагляд спрямований на забезпечення законності в діяльності не лише органів, що здійснюють досудове розслідування, а й правоохоронних органів загалом. Метою процесуального керівництва є всебічне, повне та неупереджене дослідження всіх обставин кримінального провадження для того, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності, а жоден невинуватий не був засуджений. Процесуальне керівництво здійснюють у конкретному кримінальному провадженні, воно стосується органу (посадової особи), який проводить досудове розслідування [274, с. 517].

На переконання Д. М. Чорного, процесуальне керівництво не слід розглядати окремою чи додатковою функцією прокуратури, а лише як форму (метод або спосіб) здійснення прокурорського нагляду. Натомість прокурорський нагляд здійснюють на загальному рівні, тобто щодо додержання законів у діяльності всіх органів досудового розслідування, процесуальне керівництво реалізують у межах конкретного кримінального провадження [267, с. 396].

У контексті співвідношення досліджуваних функцій слід акцентувати на кримінально-процесуальній компетенції прокурора. Зокрема, І. В. Гловюк, аналізуючи повноваження прокурора, дійшла до очевидного висновку, що більша частина повноважень прокурора в стадії досудового розслідування, викладених у ст. 36 КПК України, керівними (п. 1–10, 16, 18, а також повноваження доручати органу досудового розслідування виконання запиту

(доручення) компетентного органу іноземної держави про перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту, усебічність й об'єктивність розслідування в перейнятому кримінальному провадженні). Отже, ті повноваження прокурора, які пов'язані з організацією процесу досудового розслідування, визначенням напрямів розслідування, координацією процесуальних дій, сприянням створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпеченням дотримання в процесі розслідування вимог законодавства України, мають контрольний характер. Тому не буде перебільшенням, зауважує вчена, стверджувати, що перелічені вище повноваження прокурора мають контрольний, а не наглядовий характер; тобто наглядових повноважень «у чистому вигляді» в досудовому провадженні прокурор не має [27, с. 87–88].

Схожу позицію на підставі аналізу повноважень прокурора в кримінальному провадженні обстоює В. М. Сущенко. За таких обставин науковець зауважує про «зміщення акцентів, порівняно з попереднім КПК, щодо ролі прокурора в кримінальному провадженні з власне нагляду за дотриманням законності на безпосередню участь у досудовому розслідуванні» [217, с. 136]. З переліку повноважень прокурора (а їх понад 20), визначених у ст. 36 КПК України, лише сім можна частково віднести до наглядових, які стосуються насамперед: повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; скасування незаконних і необґрунтованих постанов слідчих; ініціювання перед керівником органу досудового розслідування відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав для його відводу; погодження або відмови в погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій; погодження запиту органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження; затвердження чи відмови в затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів

медичного або виховного характеру; перевірки перед направленням прокурору вищого рівня документів органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію) тощо. Отже, більшість прокурорських повноважень пов'язані з керівництвом процесом розслідування, а саме: надання різного роду доручень на проведення слідчих (розшукових) дій слідчому, органу досудового розслідування, відповідним оперативним підрозділам або ж із безпосереднім проведенням прокурором певної слідчої (розшукової) чи процесуальної дії [217, с. 137].

За таких умов, зазначає О. Толочко, за своєю правовою природою повноваження прокурора, окреслені в ч. 2 ст. 36 КПК України, є владно-розпорядчими та властивими керівництву. Це процесуальне керівництво, оскільки його здійснюють щодо процесуального суб'єкта (слідчого) та в процесуальній формі [223, с. 143].

Водночас з практичної позиції реальної потреби в такій класифікації немає, адже прокурори застосовують відповідні повноваження безвідносно до їх правової природи чи галузевої приналежності, а з огляду на конкретне кримінально-процесуальне завдання, що має бути виконане [268, с. 39].

Активна дискусія щодо функціональної спрямованості діяльності прокурора під час досудового розслідування, а також відсутність єдності в поглядах науковців не виключає той факт, що сучасне українське кримінальне процесуальне законодавство (зокрема КПК України, адже саме він є провідним нормативним джерелом відповідної процесуальної діяльності) переорієнтувало роль прокурора (процесуального керівника) з епізодичного нагляду на безперервне керівництво перебігом досудового розслідування конкретного кримінального провадження [274, с. 519] і визначило процесуальне керівництво формою нагляду прокурора за досудовим розслідуванням.

У цьому контексті привертають увагу міркування О. Пашиніна, який пояснює таку трансформацію функції нагляду тим, що в умовах, коли в теорії, законодавстві та практиці кримінальної процесуальної діяльності дедалі ширше визнають цінність змагальної побудови кримінального процесу загалом і

розширення змагальних елементів у досудовому провадженні зокрема, не може йтися про нагляд прокурора за законністю досудової діяльності в тому розумінні, як це було за радянських часів. Безумовно, наглядова діяльність у досудовому провадженні має зберігатися, проте лише в тій частині, що забезпечує якісну й ефективну підготовку обвинувачення та обґрунтування його доказами для порушення державного обвинувачення і переведення його до суду [152, с. 56]. Тож, при такому підході доводиться констатувати співпадіння обсягів понять «нагляд» і «процесуальне керівництво» [74, с. 22].

Наділення прокурора в досудовому розслідуванні функцією процесуального керівництва органами дізнання та досудового слідства, слушно зазначають у науковій літературі, зумовлено такими чинниками: ліквідацією архаїчного кримінального процесуального інституту додаткового розслідування, що актуалізувало проблему, пов'язану не тільки із забезпеченням законності всіма учасниками досудового розслідування (що було раніше), а й неприпустимістю представлення в суд неякісно розслідуваної кримінальної справи; визначенням прокурора ключовим владним суб'єктом досудового розслідування, що відповідає перед державою за забезпечення якісного розслідування кримінальних правопорушень; покладенням на прокурора обов'язку з прийняття кінцевого рішення за результатами проведеного розслідування кримінального правопорушення [204, с. 281].

Резюмуючи, зауважимо, що в сучасній доктрині кримінального процесу процесуальне керівництво розглядають як організацію процесу досудового розслідування, визначення його спрямування, координацію процесуальних дій слідчих й оперативних підрозділів, а також забезпечення дотримання вимог законів України під час отримання доказів і винесення процесуальних рішень у межах проведення досудового розслідування конкретного кримінального провадження [274, с. 519]. У наукових джерелах виокремлюють форми процесуального керівництва, серед них:

1) наглядова форма як основна форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням, адже під час здійснення прокурором наглядової

діяльності предметом є насамперед законність рішень, які приймає слідчий. Для цього прокурор має повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

2) безпосереднє керівництво розслідуванням кримінальних проваджень слідчими – прокурор організовує, планує, координує процес досудового розслідування, має повноваження на надання вказівок і доручень слідчому, оперативним підрозділам та органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з усіх питань провадження у справі. Причому вказівки прокурора є обов'язковими для таких суб'єктів;

3) погодження чи відмова в погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України; затвердження чи відмова в затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; внесення змін до складеного слідчим обвинувального акта або зазначених клопотань;

4) скасування незаконних чи необґрунтованих постанов слідчого;

5) форма безпосередньої участі прокурора в досудовому розслідуванні шляхом самостійного виконання вимог кримінального процесуального законодавства чи прийняття процесуальних рішень для забезпечення ефективної процедури досудового розслідування;

б) розгляд клопотань під час досудового розслідування (ст. 220 КПК України) [144, с. 250–251].

Наступним питанням, що потребує вирішення передусім на законодавчому рівні, є покладення Конституцією України на прокурора функції організації досудового розслідування. Законодавець у жодному нормативно-правовому акті не передбачив її зміст. На переконання М. В. Черноусько, покладання на прокуратуру «організації досудового розслідування» є необачним калькуванням, а не обдуманим, обґрунтованим кроком до оновлення Конституції [270, с.19].

Прагнення вирішити анонсовану проблему віднайшли своє втілення в законопроектних напрацюваннях. Зокрема, Комітет Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності 2020 року запропонував зміни до КПК України, що серед іншого обумовлені узгодженням процесуальних повноважень прокурора, визначених у КПК України, із положеннями Конституції України для забезпечення належного виконання завдань органів прокуратури [182]. Адже в Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у частині забезпечення реалізації функцій прокуратури» зазначено, що без ухвалення відповідних змін діяльність прокуратури з реалізації функцій, зміст яких не визначено, межуватиме з порушенням приписів ч. 2 ст. 19 Конституції України (органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і способ, що передбачені Конституцією та законами України). У цьому законопроекті здійснено спробу розмежування функції організації та процесуального керівництва. Організацією досудового розслідування запропоновано розуміти процесуальну діяльність прокурора, пов'язану з виконанням ним як керівником органу прокуратури та прокурором вищого рівня передбачених КПК України повноважень, а процесуальне керівництво досудовим розслідуванням – процесуальну діяльність прокурора, пов'язану з виконанням ним повноважень процесуального керівника, передбачених КПК України, у конкретному кримінальному провадженні, спрямовану на забезпечення ефективного досудового розслідування [172]. Тобто організація досудового розслідування має адміністративний характер; процесуальне керівництво – процесуальний [20]. Також визначено способи реалізації відповідних функцій.

І хоча ця спроба виявилася невдалою (адже 3 вересня 2024 року законопроект було знято з розгляду), таке бачення видається нам логічним з огляду на необхідність розподілу функцій організації та процесуального керівництва між різними прокурорами з метою уникнення конфліктів між прокуратурами. Загалом позитивно оцінюємо визначення такого учасника

кримінального провадження, як керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня, і процесуального закріплення за ними організаційних повноважень. Проте цілком поділяти такий підхід не можемо, адже на прокурора вищого рівня чинний КПК України покладає і наглядові повноваження, що суперечить змісту функції організації досудового розслідування. Слушно зауважує М. Руденко, що функція прокурорського нагляду за додержанням законів у досудовому розслідуванні реалізується здебільшого прокурором вищого рівня [205, с. 163]. Таку наукову позицію поділяє Д. С. Околотенко в контексті здійснення прокурорського нагляду за кримінальними процесуальними строками, адже законодавець у положеннях кримінального процесуального законодавства (ст. 28, 308, 294 КПК України) зобов'язує саме прокурора вищого рівня: 1) реагувати на скарги підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, іншої особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування щодо недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування; 2) продовжувати строки досудового розслідування або погоджувати клопотання про продовження таких строків у передбачених КПК України випадках [139].

Інший погляд щодо закріплення в Конституції аналізованої функції відображено в доктрині кримінального процесу в роботах науковців, які вже вивчали це питання. Зокрема, А. Михайлюк обґрунтовує необхідність ліквідації конституційного положення нормативної конструкції ст. 133-1 Конституції України в контексті повноваження прокурора з організації досудового розслідування, оскільки вносить у побудову кримінального процесу деструкційний дисбаланс і не відповідає логічним засадам розподілу кримінально-процесуальних функцій між учасниками кримінального процесу, зокрема між керівником органу досудового розслідування. За таких обставин прокурор має бути процесуальним директором, який повинен мати виключно наглядові повноваження за законністю проведення досудового розслідування з позбавленням права організаційних повноважень. Тож організаторська діяльність прокурора досудовим розслідуванням має бути виключена з його

повноважень і передана виключно керівникові органу досудового розслідування [128, с. 285]. Натомість більшість опитаних нами респондентів (57,8 %) не бачать потреби в ліквідації конституційного положення, яким визначено повноваження прокурора з організації досудового розслідування.

Тому слушною є думка В. М. Суценка про те, що слід розмежувати функції керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника в частині організації досудового розслідування і відповідальності за його результати. Керівника органу досудового розслідування треба наділити виключно організаційними (управлінськими) повноваженнями там, де йдеться про розподіл навантаження на підпорядкованих йому слідчих (детективів), аналіз результатів їх діяльності й надання методичної допомоги в підвищенні їхньої професійної кваліфікації [218]. Про необхідність на законодавчому рівні розмежувати функції керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника в частині організації досудового розслідування зазначають 56,9 % опитаних нами практичних працівників (Додаток А).

Детальніше бачення окресленої проблеми запропонували А. Ф. Волобуєв й А. М. Меденцев. Науковці, констатуєючи конкуренцію повноважень прокурора з організації досудового розслідування з відповідними повноваженнями керівника органу досудового розслідування, запропонували розмежовувати організаційні повноваження цих суб'єктів на підставі визначення різних предметів їхнього організаційного впливу. Зокрема, якщо прокурор здійснює організацію досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні як його процесуальний керівник, то керівник органу досудового розслідування (слідчого підрозділу) здійснює організаційну функцію саме стосовно слідчого підрозділу як колективного органу. На його керівника (і заступника) покладено насамперед виконання організаційно-розпорядчих обов'язків, як-от: розподілення між слідчими кримінальних проваджень з огляду на їхні кваліфікацію та навантаження; забезпечення дотримання службової дисципліни, організації навчання та підвищення кваліфікації; аналіз роботи слідчого підрозділу за певний період, забезпечення

його науково-технічними засобами, методичними посібниками, а також ефективності їхнього використання тощо [22, с. 180–181].

Вважаємо слушними пропозиції науковців. Водночас слід акцентувати на наявності такого учасника кримінального провадження, як керівник органу розслідування в кримінальному процесуальному законодавстві деяких європейських країн. Зокрема, повноваження зазначеного суб'єкта передбачено в положеннях КПК Республіки Молдова (ст. 56), відповідно до яких керівник органу кримінального переслідування здійснює контроль за своєчасним проведенням заходів щодо розкриття та попередження злочинів, уживає заходів для всебічного, повного й об'єктивного здійснення кримінального переслідування та забезпечує реєстрацію в установленому порядку повідомлень про вчинені злочини. Таке закріплення процесуального статусу досліджуваного учасника міститься в КПК Латвії, де в ст. 31 [287] визначено повноваження керівника та заступника керівника слідчої установи або його структурного підрозділу, якому згідно з розподілом обов'язків чи індивідуального розпорядження доручено контролювати ведення конкретного кримінального провадження під час слідства. Правами й обов'язками такого учасника провадження є: забезпечення своєчасного початку кримінального провадження; організація роботи виконавців процесуальних доручень; забезпечення цілеспрямованого ведення кримінального провадження і без невиправданої тяганини; надання вказівок про проведення слідчих дій тощо.

Водночас законодавство переважної більшості країн Європейського Союзу такого суб'єкта не передбачає. Зокрема, ст. 311 КПК Республіки Польща [290] передбачає обов'язок прокурора вести слідство. Водночас останній може доручити поліції проведення розслідування в повному чи певному обсязі або проведення окремих дій у розслідуванні. Доручення не може охоплювати діяльність, пов'язану з пред'явленням обвинувачення, зміною чи доповненням рішення про пред'явлення обвинувачення чи закриттям розслідування. КПК Естонської Республіки в § 16 серед інших учасників, що здійснюють провадження, передбачає орган слідства, а в § 31 розмежовує слідчі установи,

що вчиняють процесуальні дії самостійно, за винятком процесуальних дій, для здійснення яких потрібен дозвіл суду або дозвіл чи розпорядження прокуратури [282]. Натомість Закон Федерації Боснії та Герцеговини «Про кримінальний процес» [177] передбачає такого учасника кримінального провадження, як «уповноважена посадова особа» (особа, яка має відповідні повноваження в державній прикордонній службі, поліції Федерації, судовій поліції, а також митних органах, органах фінансової поліції, органах податкової служби й органах військової поліції), яка спільно з прокурором здійснює розслідування, зокрема збір та збереження заяв і доказів (ст. 21).

Відсутність однозначного чіткого визначення терміна «процесуальне керівництво» в законодавстві призводить до певної невизначеності й ролі процесуального керівника в кримінальному провадженні. Тобто не зрозуміло, чи виконує прокурор власне роль керівника в розслідуванні, беручи на себе всю відповідальність за його ефективність і результати, чи він лише здійснює нагляд за дотриманням законності в діях інших процесуальних осіб (оперативного працівника, слідчого), залишаючись до певного часу стороннім спостерігачем [217].

Така позиція привертає увагу, адже підтвердженням нерозуміння ролей у забезпеченні ефективності розслідування відображено частково в правозастосовній практиці. Зокрема, згідно з рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, прокурор (стосовно якого надійшла дисциплінарна скарга про вчинення дисциплінарного проступку) повідомив, що він як прокурор – процесуальний керівник у кримінальних провадженнях у межах компетенції, визначеної законодавством, ужив необхідні заходи для ефективного процесуального керівництва. Водночас, на думку останнього, відповідальність за ефективність досудового розслідування, згідно з КПК України, покладена не на прокурорів, а на орган досудового розслідування. Бездіяльність у цих кримінальних провадженнях допущена саме з вини відповідних працівників поліції, проте за чинним законодавством прокурор позбавлений права ініціювати питання про їх дисциплінарну відповідальність.

На що дисциплінарна комісія зауважила, що, з огляду на обсяг повноважень, наданих ч. 2 ст. 36 КПК України процесуальному прокурору під час проведення досудового розслідування, відсутність будь-яких заходів реагування на затягування досудового розслідування з боку органів прокуратури не можна розглядати як процесуальний контроль за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, вона містить ознаки невиконання з боку групи процесуальних прокурорів вимог КПК України щодо процесуального керівництва в кримінальному провадженні [190].

Ще одним підтвердженням цього можна вважати рішення слідчого судді, зі змісту якого вбачається, що представник потерпілого у зв'язку з тим, що протягом тривалого часу в кримінальному провадженні не проводили процесуальні дії, направив заяву про надання інформації щодо результатів досудового розслідування на адресу керівника окружної прокуратури. На заяву представника надійшла відповідь прокурора в кримінальному провадженні, згідно з якою заяву переадресовано слідчому, який здійснював розслідування в кримінальному провадженні [242]. Тобто, на нашу думку, прокурор, який відповідає за результати розслідування та зобов'язаний забезпечити в кримінальному провадженні права, свободи й інтереси його учасників, зокрема потерпілого, проігнорував звернення останнього, переадресувавши його слідчому [9, с. 25].

Прокурор, слушно зазначає В. М. Сущенко, фактично наділений і тими повноваженнями, що традиційно віднесені до повноважень слідчого, а саме: починати досудове розслідування; особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії; повідомляти особі про підозру; самостійно складати обвинувальний акт [217].

Однак, на переконання М. Бортун, прокурор не повинен виконувати функції слідчого, а лише здійснювати нагляд за розслідуванням кримінального провадження у формі процесуального керівництва. Прокурор або визнає процесуальні дії слідчого законними й погоджується з ними, або не визнає і відхиляє клопотання слідчого, визначає обсяг доказів достатнім для

повідомлення особі про підозру і встановлює подальший перебіг розслідування. Слідчий своєю чергою обирає тактичні прийоми розслідування злочинів і погоджує їх із прокурором. Отже, створюється певний тандем слідчого та прокурора, який повинен забезпечити розслідування кримінального провадження [17, с. 98].

У цьому контексті привертають увагу запропоновані в юридичних джерелах шляхи розв'язання цієї проблеми, що полягає у впровадженні стандартів досудового розслідування, які чітко розмежовували б дії учасників кримінального провадження задля уникнення дублювання функції та різних правозастосовних практик, а також внесення змін до законодавства України з метою реалізації конституційної функції прокуратури організації та процесуального керівництва за проведення досудового розслідування. На рівні законодавства має бути закріплено не лише повноваження певних учасників кримінального провадження, а й моделі взаємодії між ними. Насамперед ідеться про базову триланкову модель: 1) слідчий (детектив) збирає докази в кримінальному провадженні; 2) прокурор організовує (керує) досудовим розслідуванням і здійснює стратегічне планування (процесуальне керівництво) ним; 3) слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав і свобод людини на стадії досудового розслідування [65].

Л. М. Лобойко, досліджуючи питання розподілу повноважень між суб'єктами, які здійснюють обвинувачення, зауважує, що в процесуальних системах держав Європи за підготовку обвинувачення до суду й підтримання обвинувачення перед судом відповідають державні обвинувачі. Вони здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, тобто повністю відповідають за його результати. Оскільки публічний обвинувач цілком відповідає за досудове розслідування та обвинувачення, то теоретично можливо було б передати функцію розслідування до служби обвинувачення. Однак практично це неможливо здійснити не тільки з історичних, політичних, економічних причин, а й із суто процесуальних [113, с. 63].

Відповідно до законодавства Грецької Республіки, компетентним органом, який здійснює кримінальне переслідування, є прокуратура (ст. 27, 33, 42 КПК Греції) [88]. Натомість поліція відіграє ключову роль у забезпеченні безперервного кримінального провадження (ст. 31 КПК Греції), і це передбачає тісну співпрацю із суддями та прокуратурою. Тож, коли поліції стає відомо про вчинення злочину або якщо поліцейський став свідком злочину, поліція зобов'язана негайно повідомити відповідному прокурору все, що їм будь-яким шляхом стало відомо про кримінальне правопорушення, щоб він міг порушити кримінальну справу.

Наступне питання, що потребує висвітлення, – це зв'язок між прокурорським наглядом за досудовим розслідуванням і змагальним типом кримінального процесу. Слушним є висновок І. В. Канфуї, відповідно до якого поза увагою залишаються суттєві недоліки як чинного КПК України, так і концептуальні прорахунки його авторів щодо відповідності КПК України вимогам змагального типу кримінального процесу [61, с. 174]. Прокурорський нагляд і процесуальне керівництво, зазначає І. В. Гловюк, подекуди не відображають змагальний характер кримінально-процесуальної діяльності, оскільки їх спрямованість пов'язана із забезпеченням ефективного розслідування та кримінального переслідування, тобто на виконання завдань кримінально-процесуальної стадії досудового розслідування [27, с. 72–73]. Зокрема, ідеться про положення КПК України, які передбачають повноваження прокурора вищого рівня щодо вирішення питань продовження строків досудового розслідування (ст. 295), розгляд скарг (ст. 308). Такий порядок не сприяє реалізації засади змагальності та не здатний гарантувати незалежний та неупереджений розгляд цих питань. Цю позицію засвідчує практика ЄСПЛ, відповідно до якої подання скарг до прокурора вищого рівня на тривале провадження не можна розглядати як «ефективні» та «доступні», оскільки статус прокурора за національним законодавством та його участь у кримінальному провадженні не надають достатньої гарантії для незалежного й безстороннього розгляду скарги. Адже, звернення до прокурора, який є

стороною кримінального провадження, не дає обґрунтованого сподівання на успіх (п. 62, 63 рішення у справі «Меріт проти України» від 30 березня 2004 року (заява № 66561/01)) [214]. У цьому контексті слухними є пропозиції науковців щодо делегування таких повноважень прокурора вищого рівня слідчому судді [140].

Слід зосередити увагу на регламентації функцій прокурора в законодавстві європейських країн. Відповідно до ч. 1 ст. 51 КПК Республіки Молдова, прокурор є особою, яка провадить у межах своєї компетенції від імені держави кримінальне переслідування [281].

Згідно зі ст. 127 Конституції Болгарії [79], органи прокуратури здійснюють контроль за додержанням законів шляхом: керівництва розслідуванням і контролю його законного проведення; проведення розслідування; притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, та підтримання обвинувачення в кримінальних справах загального характеру; здійснення нагляду за застосуванням кримінально-правових та інших заходів примусового характеру; ужиття заходів щодо скасування протиправних актів; участь у цивільних й адміністративних справах у випадках, передбачених законом.

Відповідно до ст. 2 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру» [179], прокуратура сприяє забезпеченню законності, на підставах і в порядку, встановлених законом: організовує досудове розслідування та керує ним; проводить досудове розслідування або окремі досудові слідчі дії; контролює діяльність органів досудового розслідування в кримінальному провадженні; підтримує державне обвинувачення в кримінальних справах; контролює пред'явлення судових рішень до виконання; координує дії органів досудового розслідування під час розслідування злочинів.

Згідно зі ст. 2 Закону Латвійської Республіки «Про прокуратуру» [180], прокуратура здійснює такі функції: контролює роботу розвідувальних установ й оперативну діяльність інших установ; організовує, веде і проводить досудове розслідування; порушує та здійснює кримінальне переслідування; підтримує

державне обвинувачення; здійснює нагляд за виконанням вироків; захищає права та законні інтереси особи й держави в установленому законом порядку; подає у встановлених законом випадках позовну заяву чи подання до суду; бере участь у розгляді справ у суді у випадках, визначених законом. Під час досудового розслідування прокурор організовує, спрямовує і проводить досудове розслідування в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом, а також дає доручення органам дізнання щодо проведення розшукових і процесуальних дій (ст. 13 цього Закону).

У ст. 41 КПК Франції зазначено, що прокурор здійснює або забезпечує виконання всіх дій, необхідних для розслідування та кримінального переслідування. З цією метою він керує діяльністю посадових осіб й агентів судової поліції в межах юрисдикції свого суду [280].

Відповідно до ст. 45 Закону Федерації Боснії та Герцеговини «Про кримінальний процес» [177], основним правом й основним обов'язком прокурора є виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що підпадають під юрисдикцію суду. Прокурор має право та зобов'язаний: негайно, дізнавшись про наявність підстав підозрювати у вчиненні кримінального правопорушення, ужити необхідних заходів з метою його розкриття та проведення розслідування, розшуку підозрюваного, керівництва і контролю за розслідуванням, а також з метою керівництва діяльністю уповноважених посадових осіб щодо розшуку підозрюваних, збирання заяв і доказів; проводити розслідування тощо. Усі органи, які беруть участь у розслідуванні, зобов'язані повідомляти прокурора про кожну вчинену дію та виконувати кожне його звернення.

КПК Італійської Республіки в ст. 51 нормативно закріплює критерії розподілу функцій між різними прокуратурами у зв'язку з розвитком провадження. Функції прокурора під час попереднього розслідування та провадження в суді першої інстанції здійснюють магістрати прокуратури в суді (або в мировому суді); на стадіях оскарження відповідно в апеляційному або

касаційному порядку магістратами Генеральної прокуратури в суді апеляційної або касаційної інстанцій [293].

З огляду на викладене, слід зазначити про різноманіття функцій та повноважень, які реалізує прокурор у сфері кримінального судочинства в європейських країнах. За таких умов поділяємо думку М. В. Черноусько про те, що змістове навантаження таких повноважень залежить від таких факторів, як статус органів досудового розслідування, приналежність прокуратури до певної гілки влади, функціонування поряд з прокуратурою як наглядовим органом інших інституцій та посадових осіб, на яких покладено безпосередню або опосередковану участь у досудовому розслідуванні й рівень їх процесуальної самостійності в прийнятті рішень та об'єктивна зумовленість потребами суспільства й вимогами, висунутими ним до держави, оскільки саме названі характеристики детермінують сутнісне забарвлення компетенції прокурора на досудовому розслідуванні [272, с. 147]. Водночас, на нашу думку, інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням в Україні потребує застосування досвіду зарубіжних держав [278].

Підсумовуючи, можна констатувати, що інституційні повноваження прокуратури в кримінальному судочинстві є значними та багаторівневими, навіть з огляду на те, що він реалізує свої функції фактично тільки у сфері кримінальної юстиції. Здійснений аналіз функцій та повноважень прокурора під час досудового розслідування засвідчує необхідність на законодавчому рівні розмежування повноважень прокурора та керівника досудового розслідування в частині реалізації конституційної функції прокурора щодо організації досудового розслідування, прокурора та слідчого (дізнавача, детектива), прокурора як процесуального керівника та прокурора вищого рівня [9, с. 26].

1.3. Значення процесуального керівництва в доказовій діяльності прокурора під час проведення досудового розслідування

Процесуальний етап формування складу кримінально-судових доказів починається в стадії досудового розслідування, де його здійснюють у межах притаманних йому інквізиційних процедур як наслідок реалізації засади *favor procuratori*. Досудові докази мають характер матеріалів, виготовлених одноособово представником обвинувальної влади, їх використовують лише в інтересах досудового розслідування (формулювання підозри, обвинувачення, застосування заходів забезпечення кримінального провадження) [275, с. 100, 102].

Одним із суб'єктів, на якого покладено обов'язок доказування відповідно до ст. 92 КПК України, є прокурор. Переорієнтування діяльності прокурора під час досудового розслідування з погляду на збирання доказів «зі сторони» на безпосередню участь у процесі проведення досудового розслідування значно підвищує його роль у забезпеченні доведеності вини особи поза межами розумного сумніву [146, с. 109]. У зв'язку з цим компетенція прокурора під час проведення досудового розслідування значно розширилася. Після надання прокурору повноважень особисто проводити слідчі (розшукові) дії останній отримав можливість самостійно, безпосередньо збирати докази в досудовій стадії. Сьогодні в КПК України немає врегулювання випадків реалізації таких повноважень, що свідчить, з одного боку, про розуміння законодавцем важливості активної участі прокурора в доказуванні, а з другого – про їх декларативний характер. Відповідні прогалини законодавства обумовлюють актуальність у науці кримінального процесу теми збирання доказів прокурором у досудовому кримінальному провадженні [8, с. 21].

Водночас невикористання прокурором наданих йому законодавством повноважень під час здійснення процесуального керівництва в кримінальному провадженні без поважних причин зумовлює, зокрема, виправдання судом

особи у зв'язку з недоведеністю вчинення особою кримінального правопорушення [194].

Питанням участі прокурора в доказовій діяльності під час досудового розслідування присвячено чимало уваги в науковій доктрині кримінального процесу. Зокрема, І. П. Зінковський досліджував специфіку участі керівника органу прокуратури в доказуванні через аналіз його повноважень у цій сфері [56]. Д. В. Козарійчук [72], О. О. Торбас [225] та інші [132] висвітлювали зміст компетенції прокурора щодо участі в слідчих (розшукових) діях та особистого їх проведення в порядку, визначеному КПК України. Є. С. Немчинов [133], В. В. Колодчин, А. Р. Туманянц [74] у наукових працях аналізували участь прокурора в кримінальному процесуальному доказуванні в судових стадіях кримінального провадження. Участь прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують застосування запобіжних заходів, досліджував В. А. Завтур [50], А. І. Палюх [147] та ін.

Основною метою прокурорського нагляду, зауважує А. А. Колода, є забезпечення формування якісної доказової бази, проведення відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України гласних або негласних слідчих (розшукових) дій, які стороною захисту й судом не можуть бути оспорені, що закономірно має тягнути за собою реалізацію правового механізму виявлення, усунення та превенції процесуальних помилок слідчого в конкретному кримінальному провадженні [73, с. 101]. Підтверджено цю тезу формулюванням обов'язку, який серед іншого покладено на прокурора Рекомендаціями Res (2000) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, згідно з яким прокурори не повинні подавати проти обвинувачуваних докази, що, як їм відомо або як передбачається на достатніх підставах, були отримані за допомогою джерел або методів, що суперечать закону [189].

Формування обвинувачення в досудовому провадженні здійснюють доти, доки публічний обвинувач не дійде висновку, що зібраних доказів достатньо для складання обвинувального акта. Щоб притягнення обвинуваченого було

обґрунтованим, у будь-якому разі мають бути доведені: 1) склад кримінального правопорушення (об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона); 2) вчинення цього діяння конкретною особою, яка за своїми характеристиками може бути суб'єктом кримінального правопорушення (фізична; осудна; яка досягла віку кримінальної відповідальності); 3) характер і розмір завданої шкоди; 4) обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності (покарання) обвинуваченого: обтяжуючі чи пом'якшуючі; кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення (наприклад повторність). Не можуть бути підставами для притягнення особи як обвинуваченого: припущення, здогадки слідчого (впливає з презумпції невинуватості); визнання обвинуваченими своєї вини без підтвердження цього визнання сукупністю доказів [113, с. 66].

Водночас слушно зауважує І. В. Гловюк, що доказування в кримінальному провадженні пов'язане не лише зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів для встановлення фактичних обставин кримінального провадження в аспекті досягнення кінцевої мети доказування (встановлення обставин, перелічених у ч. 1 ст. 91 КПК України), а й зі встановленням достатності даних для прийняття проміжних кримінально-процесуальних рішень, зокрема рішень слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [28, с. 98].

Отже, участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування не обмежується доказуванням, пов'язаним з обвинуваченням особи та з'ясуванням всіх обставин, пов'язаних з подією кримінального правопорушення. Водночас його залучають до процесу доказування у вирішенні питань доцільності застосування заходів кримінально-процесуального примусу, необхідності проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, що потребують дозволу слідчого судді.

У науковій літературі є різні підходи щодо класифікації повноважень прокурора в частині його участі в збиранні, оцінці та перевірці доказів під час досудового розслідування. Зокрема, А. І. Палюх, аналізуючи процесуальні повноваження прокурора, виокремлює опосередковану та безпосередню форми

участі прокурора в доказуванні. Опосередкована форма, на переконання науковця, передбачає реалізацію ним владних повноважень з отримання повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, доручення органу досудового розслідування проведення досудового розслідування, давання вказівок щодо проведення у встановлений ним строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, погодження або відмову в погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України (ч. 2, 3, 4, 10 ст. 36 КПК України). До безпосередньої форми прокурор вдається, особисто проводячи слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України, доручаючи проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчому, органу досудового розслідування, відповідним оперативним підрозділам, приймаючи процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, зокрема щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених законом, повідомляючи особі про підозру, самостійно подаючи слідчому судді клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, самостійно складаючи обвинувальний акт чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 1, 4, 5, 9, 10, 13 ч. 2 ст. 36 КПК України), визначаючи, які саме результати негласних слідчих (розшукових) дій використовувати в доказуванні (ч. 4 ст. 252, 256 КПК України) [148, с. 45].

Натомість І. Ю. Кайло диференціює повноваження прокурора в доказуванні на: такі, що спрямовані на забезпечення дотримання вимог допустимості безпосередньо під час збирання й закріплення доказів (п. 4 ч. 1 ст. 36 КПК України – у частині наявності в прокурора права брати участь у здійсненні процесуальних дій та права самостійно їх провадити); контрольні, у

перебігу здійснення яких прокурор має змогу виявити вади доказового матеріалу, що міститься в матеріалах провадження (п. 2, 10, 11 і 13 ч. 1 ст. 36 КПК України); компенсаційні, такі, що спрямовані на усунення недоліків досудового слідства у випадку попереднього виявлення порушень вимог допустимості (п. 4–10, 13, 20 і 21 ч. 1 ст. 36 КПК України) [60, с. 149].

На думку Д. Орлика, повноваження прокурора щодо збирання доказів слід поділити за функціональним принципом на три категорії [146]: 1) координаційну діяльність прокурора, що полягає у визначенні напряму проведення досудового розслідування, встановленні меж збирання доказів у кримінальному провадженні, спрямуванні діяльності слідчих та оперативних підрозділів на встановлення всіх необхідних обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, для прийняття законного й обґрунтованого рішення; 2) безпосередню діяльність зі збирання доказів, що передбачає право прокурора особисто проводити слідчі (розшукові) дії та приймати процесуальні рішення, а також підтримувати державне обвинувачення в суді; 3) наглядову діяльність прокурора щодо збирання доказів полягає в забезпеченні законності збирання доказів слідчими й оперативними підрозділами.

Беручи за основу класифікацію форм участі прокурора щодо збирання доказів, розроблену Д. Орликом, спробуємо окреслити проблемні питання реалізації процесуальним керівником повноважень у досліджуваній сфері.

Координаційна діяльність прокурора. З метою виконання координаційної ролі прокурор надає вказівки слідчим підрозділам та доручення оперативним підрозділам на проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначена діяльність є універсальною та використовується прокурором у кожному кримінальному провадженні. Шляхом використання координаційних повноважень процесуальний керівник визначає коло обставин, які підлягають доказуванню в конкретному кримінальному провадженні, визначає виконавців окремих процесуальних дій, забезпечує швидке та повне збирання всіх необхідних доказів у кримінальному провадженні [146].

На думку В. Т. Нора, до завдань координації слід віднести: 1) об'єднання зусиль й активізація роботи правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю; 2) усунення дублювання та паралелізму в роботі правоохоронних органів; 3) розроблення та здійснення правоохоронними органами узгоджених заходів щодо своєчасного виявлення, розкриття, розслідування та припинення злочинів і корупційних діянь, усунення причин та умов, які сприяють їх учиненню, тощо [137, с. 169].

У фахових джерелах дослідники вже акцентували на недостатній правовій урегульованості координаційної діяльності прокуратури, адже її сучасне нормативне закріплення здійснено не на законодавчому, а на відомчому рівні [3]. І. В. Гловюк, аналізуючи нормативно-правові акти, дійшла висновку, що наявні координаційні повноваження прокурори реалізують поза межами кримінального провадження, вони мають організаційний, а не процесуальний характер, виходять за межі участі прокурорів у кримінальних провадженнях [30, с. 290].

Як одну із форм реалізації координаційної діяльності прокурора в кримінальному провадженні науковці розглядають слідчо-оперативну групу. З огляду на статус і повноваження прокурора в досудовому розслідуванні за чинним законодавством, саме його роль є провідною, проте її не визначено стосовно створення та функціонування слідчо-оперативної групи (головними дійовими особами в цих питаннях є керівник підрозділу поліції певного рівня, керівник органу досудового розслідування та слідчий). Це є суттєвою прогалиною в правовому регулюванні здійснення досудового розслідування груповим методом [22, с. 179].

Відповідно до Звіту за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу» [52, с. 24], здійсненого за ініціативою «Права людини і правосуддя», практика демонструє істотні проблеми у взаємодії між слідчим і процесуальним керівником під час збирання доказів у різних регіонах, пов'язані з такими чинниками: нерозуміння власних ролей у контексті досудового розслідування, відсутність ефективних важелів впливу на

слідчого, який не виконує вказівки прокурора; відсутність орієнтованості слідчих та оперативних працівників на результат у вигляді судового рішення; наявність конкуренції між прокурором і керівником слідчого підрозділу за право завантажити слідчого (перетин повноважень). Ефективність співпраці між слідчим і процесуальним керівником часто залежить від персональних контактів керівників цих органів.

Отже, координаційна діяльність прокуратури є підґрунтям для належної взаємодії суб'єктів збирання доказів, однак має невизначені перспективи, на практиці її здійснюють безсистемно й епізодично, вона має формальний характер і фактично не має істотного впливу на процес збирання доказів у кримінальному провадженні. Тому ми поділяємо пропозиції, висловлені науковцями, визначити таку діяльність прокуратури як самостійну функцію, удосконалити законодавчу регламентацію в аспекті функціональної спрямованості та розмежувати з іншими функціями прокуратури [101, с. 371; 47, с. 197]. Крім науковців, необхідність визначення координаційної діяльності як самостійної функції прокурора, яку він реалізує під час досудового розслідування, схвалює більшість респондентів (64,7 %).

У межах розгляду цього питання слід проаналізувати й зарубіжний досвід регулювання координаційної діяльності прокурора. Зокрема, у ст. 2 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру» однією із функцій, що покладена на цей орган, є координація дій органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних діянь. Координація дій досудового розслідування, згідно зі ст. 17 цього Закону, передбачає: по-перше, повноваження Генерального прокурора (його заступників) і керівників територіальних прокуратур координувати дії досудового розслідування кримінальних діянь відповідно до своєї компетенції; по-друге, участь керівників органів досудового розслідування в координаційних нарадах, які проводить прокурор відповідно до його компетенції [289].

Безпосередня діяльність. У ч. 2 ст. 36 КПК України зазначено, що прокурор уповноважений особисто проводити слідчі (розшукові) дії. Водночас

вказівка на можливість особистого проведення прокурором слідчих дій міститься в ч. 3, 7 ст. 223, ч. 9 ст. 224, ч. 1 ст. 228, ч. 1 ст. 229, ч. 3 ст. 233, ст. 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242 КПК України. Тобто законодавець на рівні зі слідчим наділяє прокурора правом збирати докази безпосередньо.

Проте, зауважує О. О. Торбас, з огляду на складність кримінальних процесуальних відносин, у КПК України не встановлено, коли саме прокурор повинен реалізовувати такі повноваження, залишаючи вирішення цих питань на його розсуд [225, с. 168].

У зв'язку з цим постає питання, у яких випадках та за яких обставин прокурор може або навіть зобов'язаний безпосередньо проводити слідчі (розшукові) дії. Показовими в цьому контексті є результати дослідження Р. Н. Гасанова, відповідно до яких прокурори майже не беруть участі в таких процесуальних діях. Зокрема, науковець встановив, що частка кримінальних проваджень (від загальної кількості), у яких прокурор бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, становить менше 10 %. Якщо ж прокурори беруть участь у слідчих (розшукових) діях, то такими діями найчастіше бувають обшуки й допити [25, с. 80].

У науковій літературі припускають, що прокурор може самостійно провести відповідні процесуальні дії тоді, якщо їх не встигатиме провести слідчий. Наприклад, обставини кримінального правопорушення змушують одночасно провести декілька обшуків. У такому разі слідчий та прокурор можуть поділити між собою такі повноваження та одночасно провести декілька процесуальних дій [225, с. 170]. Або такий різновид доказування використовує прокурор під час здійснення досудового розслідування щодо найскладніших злочинів. Водночас прокурор може провести додатковий допит підозрюваного, який дає неправдиві свідчення з метою протидії досудовому розслідуванню та ухилення від кримінальної відповідальності. Безпосередня участь прокурора в проведенні слідчих (розшукових) дій дає змогу забезпечити належну перевірку тих обставин вчинення кримінального правопорушення, які, імовірно, будуть предметом суперечок під час судового розгляду [146]. Прокурор може

проводити певні слідчі (розшукові) та процесуальні дії за відсутності інших засобів для виконання завдань кримінального провадження та досудового розслідування [5, с. 23] або проведення особисто прокурором окремих процесуальних дій може бути тільки у виняткових, особливо складних випадках, коли іншими засобами досягти мети доказування неможливо [148, с. 64].

Натомість, з позиції представників прокурорської спільноти, що неодноразово було відображено в рішеннях Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, повноваження прокурора щодо самостійного проведення слідчих дій є субсидіарними щодо відповідних повноважень слідчих органів досудового розслідування. Наявність у прокурора таких повноважень не означає, що в разі якщо слідчий не виконує відповідні слідчі дії, прокурор зобов'язаний здійснювати їх замість слідчого. Самостійне проведення прокурором слідчих дій має бути спрямовано на доповнення або перевірку допустимості доказів, здобутих органом досудового розслідування, а не на самостійне здобуття цих доказів, адже це не є їхнім службовим обов'язком, оскільки жодною нормою закону на прокурора не покладено обов'язку розкривати кримінальне правопорушення. Вказівки прокурора в кримінальних провадженнях мають бути спрямовані і на здобуття, і на закріплення доказів. Проте чи буде це завдання виконано – залежить від якості здійснення слідчими цих вказівок [193]. Таку позицію поділяють 54,9 % опитаних нами практичних працівників.

Детальніше висвітлення випадків особистого проведення слідчих дій закріплено в наказі Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Стандартів діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування». Необхідність особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій визначають з огляду на обставини конкретного кримінального провадження та об'єктивні обставини, які впливають на його перебіг, зокрема з огляду на:

– неналежне виконання слідчим обов’язків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, що впливає на виконання завдань кримінального провадження;

- додержання розумних строків проведення відповідних дій;
- гарантування прав учасників кримінального провадження;
- забезпечення повноти й об’єктивності результатів відповідної дії;
- ефективність досягнення мети відповідної дії.

Під час використання повноваження щодо особистого проведення процесуальних дій відповідно до зазначених Стандартів прокурор ураховує, що до функцій органів прокуратури не належить здійснення досудового розслідування, а також не допускає підміни й дублювання функцій органів досудового розслідування. Прокурор є самостійним у визначенні порядку та способу особистого проведення слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій на підставі та в межах вимог КПК України. Особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій не виключає можливості залучення до їх проведення слідчого, співробітників оперативних підрозділів, спеціаліста та/або інших учасників кримінального провадження [175].

Очевидно, що особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) дій має важливе значення з огляду на те, що він підтримуватиме в суді обвинувачення, основою якого будуть докази, здобуті внаслідок слідчих дій. Проте, з огляду на те, що законодавець не встановив випадків особистого проведення прокурором слідчих дій, на практиці такі повноваження прокурор фактично не реалізує [8, с. 123]. Зазначене підтверджують результати проведеного анкетування, відповідно до яких прокурор не бере особистої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій (79,4 %). Натомість 50,0 % заявили, що в КПК України слід закріпити положення, яким буде встановлено перелік випадків особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) дій.

Наглядова діяльність прокурора. До такої діяльності Д. Орлик слушно відносить погодження клопотань слідчого про застосування заходів

забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до речей і документів, арешт тощо), погодження клопотань слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також вивчення шляхів отримання доказів, перевірку таких доказів на достатність, належність і допустимість, проведення перевірок належного зберігання речових доказів тощо [146]. Інститут погодження, аргументовано зауважує В. А. Завтур, є своєрідним процесуальним «фільтром», що має на меті не допустити до розгляду слідчим суддею тих клопотань, що не мають судової перспективи, тобто будуть повернені для усунення недоліків або залишені без задоволення [50, с. 143]. Отже, попри те, що остаточне рішення залишається за слідчим суддею, прокурор, попередньо вирішуючи це питання в процесі розслідування, здійснює досудову перевірку законності й обґрунтованості застосування заходу забезпечення кримінального провадження досліджуваного виду та є гарантом захисту прав і свобод людини від неправомірного обмеження особистої свободи [81, с. 157].

Процесуальний порядок погодження прокурором клопотання слідчого або самостійного ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на збирання доказів, передбачає передусім перевірку наявності фактичних підстав проведення процесуальних дій, оскільки слушно зауважує І. Ф. Літвінова, що саме вони несуть основне змістове навантаження в структурі рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, а отже, і в структурі клопотання слідчого, прокурора про її проведення [111, с. 148]. Водночас в окремих передбачених законом випадках доказування фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, передбачає додаткове доказування критеріїв встановлення таких підстав (винятковість випадку (ч. 1 ст. 225 КПК України), невідкладність випадку (ч. 3 ст. 233 КПК України), виключність випадку (п. 7 ч. 2 ст. 248 КПК України) [273].

Однією зі слідчих (розшукових) дій, проведення якої вимагає, зокрема, погодження з процесуальним керівником, є обшук. ЄСПЛ з цього приводу зауважує, що коли в національному праві окремо передбачено затвердження протоколу обшуку, то тим самим встановлюють контроль з боку прокуратури за законністю дій поліції. Цілковита й не виправдана нестача такого затвердження засвідчує, що уповноважені на те органи не слідкували за тим, щоб оскаржуваний обшук узгоджувався з передбаченими в законодавстві процедурами. З цього випливає, що після завершення обшуку законні процедури не були дотримані, а отже, наявне порушення ст. 8 Конвенції (справа «Л. М. проти Італії», заява № 60033/00 від 8 лютого 2005 року) [41].

Отже, наглядова діяльність процесуального керівника є гарантією законності проведення слідчих (розшукових) дій, які за змістом і формою обмежують конституційні права та свободи людини. За таких обставин прокурор, вирішуючи питання погодження клопотання про обшук, одночасно з перевіркою наявності фактичних підстав для його проведення зобов'язаний акцентувати на тому, щоб таке обмеження було в розумній пропорції до тяжкості правопорушення, ступеня підозри й очікуваного результату. Адже ЄСПЛ зазначає, що коли країни-учасниці вважають за необхідне вдаватися до таких заходів, як проведення обшуків житлових приміщень з метою отримання доказів вчинення правопорушень, Суд оцінюватиме, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними й достатніми, та чи було дотримано принцип пропорційності (п. 50 рішення ЄСПЛ від 28 квітня 2016 року № 41085/05 у справі «Багієва проти України») [212].

Таку позицію суду реалізовано в положеннях КПК України (п. 8 ч. 3, п. 5 ч. 5 ст. 234), а також відображено в наказі Офісу Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84, яким затверджено Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування. Зокрема, у нормативно-правовому акті зазначено, що:

– зверненню до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку прокурору передусє необхідність забезпечення використання наданих

кримінальним процесуальним законодавством повноважень зі збирання доказів шляхом проведення слідчих та інших процесуальних дій, які за своїм змістом і формою не обмежують конституційних прав та свобод людини або зводять таке втручання до мінімуму;

– прокурору необхідно враховувати ризики перешкодження проведенню досудового розслідування, зокрема, шляхом знищення, приховування та спотворення будь-яких речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

– перед зверненням до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку прокурору необхідно розглянути можливість витребування речей та документів в органів влади (контролюючих органів) шляхом проведення інших процесуальних (слідчих) дій у порядку, передбаченому ст. 93 КПК України. У разі відмови виконати законний запит прокурору необхідно першочергово розглянути можливість звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів [175].

Прокурор у процесі погодження клопотання має перевірити його зміст на відповідність вимогам ч. 3, 5 ст. 234 КПК України. У цьому контексті вважаємо за необхідне зауважити, що вивчення судової практики, пов'язаної з погодженням клопотання про надання дозволу на проведення обшуку, дає підстави припускати, що прокурор не завжди дотримується окреслених вимог. Критеріями відмови в задоволенні клопотання слідчими суддями є: відсутність доказів того, що відшукувані речі мають значення для досудового розслідування та можуть бути доказами під час судового розгляду [240]; слідчий не довів, що відшукувані речі знаходяться в зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи [241]; у резолютивній частині клопотання не зазначено індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планують відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням, у задоволенні клопотання слід відмовити [235]. Про неналежну підготовку клопотання свідчать непоодинокі рішення слідчого судді, із яких вбачається неявка сторони обвинувачення на судові засідання з

приводу розгляду клопотання [237] та надходження заяв від слідчого про повернення такого клопотання для дооформлення [238] або про відкликання клопотання про дозвіл на обшук для доопрацювання.[231]. Своєю чергою неявка сторони обвинувачення без поважної причини для розгляду такого клопотання, на думку слідчого судді, свідчить про фактичне непідтримання поданого клопотання та недоведення обставин, зазначених у ньому [236].

Отже, наглядова діяльність прокурора має не тільки зводитися до погодження клопотань, але й передбачати особисту участь прокурора в судовому розгляді клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій. Така участь полягає в доведенні перед слідчим суддею наявності фактичних підстав проведення слідчих дій. Однак, на жаль, аналіз рішень слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку свідчить про протилежне. Прокурор бере участь у розгляді клопотань зрідка [8, с. 124]. У цьому контексті показовими є результати анкетування, згідно з якими, на думку 45,1 % респондентів, прокурор повинен бути особисто присутнім у суді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій, але в окремих випадках достатньо участі лише слідчого. Натомість 41,2 % респондентів схвалили обов'язкову присутність процесуального керівника під час судового розгляду зазначених клопотань (Додаток А).

У цьому контексті А. А. Колода зауважує, що процесуальний керівник повинен бути заінтересованим у проведенні якісного, усебічного й повного прокурорського нагляду, оскільки що якісніше слідчий збере матеріал, то вищою буде ймовірність непорушності позиції сторони обвинувачення загалом, однак наявні випадки, коли процесуальний керівник через значну трудову завантаженість, лікарняний, незначний досвід професійної діяльності або з інших причин є процесуально безініціативним. Безініціативність процесуального керівника в межах кримінального провадження призводить до того, що слідчий самостійно приймає рішення проводити певну слідчу

(розшукову) дію без усного погодження з процесуальним керівником (наприклад, послідовність проведення допитів свідків, поставлення конкретних запитань, які мають значення для якості досудового розслідування). Безініціативність також тягне за собою незвернення або невчасне звернення до суду з відповідними клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів, про проведення обшуку, застосування запобіжного заходу тощо [73, с. 103–104].

Розвиваючи підхід до класифікації за функціональним принципом повноважень прокурора щодо збирання доказів у досудовому провадженні, зазначимо, що окремою формою участі прокурора в доказуванні в умовах воєнного стану є реалізація делегованої функції судового контролю, зокрема повноважень слідчого судді щодо розгляду та надання дозволу на проведення тимчасового доступу до речей і документів (ст. 163, 164 КПК України), накладення арешту на майно (ст. 170–173), обшуку (ст. 234, 235), отримання зразків для експертизи (ст. 245), негласних слідчих розшукових дій (ст. 246–248), розгляд клопотання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії після її початку без ухвали слідчого судді (ст. 250 цього Кодексу). Згідно з ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі запровадження воєнного стану та якщо немає об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, то такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Рішення керівника органу прокуратури приймають у формі постанови, воно має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. Законодавець використовує оцінне поняття «об'єктивна неможливість», адже в положеннях КПК України зміст її критеріїв не висвітлює. Така регламентація може схилити правозастосувачів витлумачувати їхній зміст на підставі власного уявлення та рівня правосвідомості.

Відсутністю в слідчого судді об'єктивної можливості виконувати свої повноваження можна вважати й окупацію, і воєнні дії чи близькість до місця

проведення бойових дій, і відсутність у певній місцевості електроенергії, що унеможлиблює роботу суду, і пошкодження приміщення суду через військову агресію тощо. Отже, надати виключний перелік ситуацій, за яких у слідчого судді немає об'єктивної можливості в конкретний момент виконувати свої повноваження, не вбачається можливим, коректніше обґрунтовувати кожну ситуацію індивідуально в постанові керівника органу прокуратури [66]. Водночас слід зауважити, що об'єктивна неможливість виконання слідчим суддею повноважень може бути пов'язана не тільки безпосередньо з воєнними діями: вона може виникнути у зв'язку з організацією роботи суду, комендантською годиною, місцезнаходженням матеріалів досудового розслідування тощо [221, с. 284].

Отже, відповідальність за правильну ідентифікацію ситуації покладено саме на керівника органу прокуратури. Проте надалі, коли вже в судовому провадженні постане питання про допустимість доказів, тягар доказування допустимості зібраних доказів, за вимогами ст. 92 КПК України, покладено вже на прокурора, а не на керівника органу прокуратури. Отже, керівник органу прокуратури має під час вирішення питання про виконання «делегованих» повноважень бути готовим до того, щоб його обґрунтування в процесуальному рішенні неможливості виконання повноважень слідчим суддею «витримала» перевірку щодо оцінки відповідних обставин у майбутньому [284, с. 551].

Тож участь прокурора в збиранні доказів за функціональним призначенням полягає в здійсненні координаційних, безпосередніх, наглядових повноважень, а також делегованих повноважень слідчого судді в умовах воєнного стану. Кожний вид діяльності має певне змістове наповнення та специфіку реалізації. Питаннями, що потребують подальшого вирішення на законодавчому рівні, є: нормативне визначення координаційної діяльності прокурора, що має важливе значення в процесі формування доказів під час досудового розслідування; особисте проведення прокурором слідчих (розшукових) дій; удосконалення реалізації прокурором наглядової діяльності, яка має зводитися не тільки до погодження клопотань про надання дозволу на

проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій, а їй повинна передбачати особисту його участь у судовому розгляді таких клопотань [8, с. 124].

Висновки до розділу 1

1. За допомогою наукових підходів визначено особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням: здійснення щодо процесуального суб'єкта (слідчого/детектива/дізнавача); запроваджено з метою реалізації принципу незмінності прокурора під час проведення конкретного кримінального провадження; контроль за дотриманням прав учасників провадження та реагування на порушення таких прав; безпосередня участь у процесі доказування; наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень.

2. У роботі досліджено історичні аналоги функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах. З'ясовано, що зародження первинних функцій прокуратури сягає часів розвитку звичаєвого права, коли на рівні звичаю формувалася наглядова функція деспотійних володарів скіфської держави. У ті часи функцію загального нагляду за дотриманням наказів володарів скіфської держави та законів реалізовували наглядачі й номофілаки відповідно. З появою прокурора його діяльність у різні періоди історичного розвитку та в різних державах ототожнювали з реалізацією різноманітних функцій: стеження за оформленням законів, поведінкою людей та посадових осіб у частині виконання законів; представництво інтересів монарха, зокрема в судових процесах; здійснення кримінального переслідування; подання та супровід публічних скарг, висунення та підтримання обвинувачення від імені держави; дотримання закону під час судового провадження; подання публічної кримінальної скарги тощо.

3. Встановлено, що прокуратура України та її функціональне призначення формувалися в умовах відсутності державної незалежності протягом тривалих

історичних періодів, впливу на українське суспільство протилежних за змістом європейських і тоталітарних концепцій. У зв'язку з цим розвиток наглядових функцій прокурора в кримінальному судочинстві запропоновано поділити на два періоди: до здобуття незалежності та після.

4. Такі історичні пам'ятки, як «Руська правда», Статути Великого князівства Литовського, зокрема Волинський статут та інші, свідчать про наявність функції нагляду, яку в різні часи реалізовували представники боярського класу (вірники, туїни, мечники, отроки, дітські та інші), Чолобитний приказ, Український Трибунал тощо. Відправною точкою для створення незалежної української прокуратури міг би стати 1917 рік, що пов'язаний зі спробою створити власну державність в Україні, а також зі створенням прокуратури при судах.

5. Акцентовано, що після радянської окупації України протягом 1917–1991 років прокуратуру незалежної України було скасовано. Основною функцією радянської прокуратури був загальний нагляд, компетенція прокуратури в радянській правоохоронній системі передбачала його активну участь у досудовому розслідуванні тільки в певних категоріях справ: пришвидшення проходження «хлібних» кримінальних й адміністративних справ; у разі відсутності підстав для порушення кримінального чи адміністративного переслідування приймати рішення про підозру в опорі владі (визнанні громадян соціально небезпечними); пришвидшення передачі справ за категорією «соціально небезпечні» в колегію особливої наради ДПУ (для адміністративної висилки); здійснення суворого контролю за оформленням і збереженням арештованого зерна; позачергового розгляду справ про «куркульський тероризм» і пришвидшення розслідування таких справ; «забезпечення рішучих і суворих репресій» у разі виявлення «класово-куркульського» характеру правопорушення тощо.

6. Висвітлено зміст конституційних функцій прокурора в кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування. На підставі опрацювання концептуальних питань у цій сфері виокремлено найдискусійніші

та суперечливі, зокрема щодо: співвідношення функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів у діяльності правоохоронних органів; розуміння змісту конституційної функції прокурора, що полягає в організації досудового розслідування. Висловлено позитивну оцінку спроб визначити на законодавчому рівні таких учасників кримінального провадження як керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня, а також процесуально закріпити за ними організаційні повноваження. Однак такий підхід не схвалено з огляду на те, що на зазначених осіб чинним КПК України покладено й наглядові повноваження (ст. 294, 308, 312), що не відповідає змісту функції організації досудового розслідування.

7. На основі класифікації форм участі прокурора щодо збирання доказів, запропонованої Д. Орликом, окреслено проблемні питання реалізації процесуальним керівником координаційних, безпосередніх, наглядових повноважень, а також делегованих повноважень слідчого судді в умовах воєнного стану. Схвалено пропозиції, висловлені науковцями (А. В. Лапкін, С. В. Подкопасв), визначити координаційну діяльність прокуратури як самостійної функції. Під час вирішення цього питання увагу зосереджено на зарубіжному досвіді нормативної регламентації зазначеного напрямку діяльності прокурора, зокрема на положеннях ст. 2, 17 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру». Відповідно до згаданого акта однією із функцій, що покладена на цей орган, є координація дій органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних діянь, а саме координація дій досудового розслідування передбачає: по-перше, повноваження Генерального прокурора (його заступників) і керівників територіальних прокуратур координувати дії досудового розслідування кримінальних діянь відповідно до своєї компетенції; по-друге, участь керівників органів досудового розслідування в координаційних нарадах, які проводить прокурор відповідно до його компетенції.

8. З'ясовано, що безпосередня діяльність прокурора щодо збирання доказів передбачає особисте проведення ним слідчих (розшукових) дій (ч. 2

ст. 36 КПК). Вказівка про можливість особистого проведення прокурором слідчих дій міститься в ч. 3, 7 ст. 223, ч. 9 ст. 224, ч. 1 ст. 228, ч. 1 ст. 229, ч. 3 ст. 233, ст. 236–242 КПК України. Зазначено, що законодавець на рівні зі слідчим наділяє прокурора повноваженнями збирати докази безпосередньо, що має важливе значення з огляду на те, що він підтримуватиме в суді обвинувачення, основою яких є докази, здобуті під час особистого проведення слідчих (розшукових) дій. Аргументовано, що відсутність законодавчого встановлення випадків особистого проведення прокурором слідчих дій призводить до фактичної нереалізації прокурором таких повноважень.

9. Констатовано, що процесуальним обов'язком прокурора у процесі погодження клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій є перевірка його змісту на відповідність вимогам ч. 3, 5 ст. 234 КПК України. З'ясовано, що прокурор не завжди здійснює таку перевірку на належному рівні, про що свідчить аналіз судової практики, відповідно до якої критеріями відмови в задоволенні клопотання слідчими суддями є: відсутність доказів того, що відшукувані речі мають значення для досудового розслідування та можуть бути доказами під час судового розгляду; слідчий не довів, що відшукувані речі знаходяться в зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; в резолютивній частині клопотання не зазначені індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планують відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням; неявка сторони обвинувачення на судові засідання.

Обґрунтовано, що наглядова діяльність прокурора має зводитися не тільки до погодження клопотань, а й має передбачати особисту участь прокурора в судовому розгляді клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ПОЧАТКОВОМУ ТА ПОДАЛЬШИХ ЕТАПАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ

2.1. Прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва під час вирішення питання про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань

У межах реалізації засади публічності законодавець у ст. 25 КПК України декларує обов'язок слідчого, прокурора в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування, а також ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. За загальним правилом досудове розслідування відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, що своєю чергою передбачає повноваження слідчого, дізнавача, прокурора: невідкладно, але не пізніше ніж за 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР; розпочати розслідування; надати заявнику витяг з ЄРДР через 24 год з моменту внесення таких відомостей. Винятки становлять випадки, передбачені ч. 3 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Єдиний реєстр досудових розслідувань – це електронна інформаційно-комунікаційна система, призначена для збирання, зберігання, захисту, оброблення, обліку, пошуку, узагальнення даних, які використовують для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та

законодавства, що врегульовує питання захисту персональних даних і доступу до інформації з обмеженим доступом [155].

Регламентована процедура початку досудового розслідування, що була запроваджена після прийняття КПК України, була презентована як один із прогресивних напрямів розвитку вітчизняної кримінальної процесуальної форми. Саме завдяки цьому, слушно зауважує В. В. Рожнова, було передбачено, що всі заяви про кримінальні правопорушення будуть зареєстровані й ретельніше перевірені засобами розслідування, а потерпілі не будуть позбавлені надії на розслідування та відшкодування завданої злочином шкоди. Водночас, продовжує вчена, будь-яке реформування має бути прогнозованим, не відірваним від реальності, а процес правозастосування завжди виявляє нові проблеми, існування яких подеколи складно передбачити [201].

В умовах сьогодення про наявність проблем у розрізі досліджуваної проблематики свідчать статистичні дані, відображені на сайті судової влади. Зокрема, 2024 року слідчі судді розглянули 36 334 скарги стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, з яких переважну більшість було задоволено – 20 861 [53]. 2023 року розглянуто 30 047, з них 17 030 – задоволено [54]. 2022 року 20 480 розглянуто, з них – 12 005 задоволено [55]. Ці дані ілюструють негативну тенденцію до збільшення кількості скарг на бездіяльність слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, унаслідок чого збільшується кількість їх задоволення.

Аналіз ст. 36, 214, 615 КПК України дає змогу окреслити форми участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування.

Перша форма передбачає отримання повідомлення від слідчого, дізнавача керівником органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені ч. 5 ст. 214 КПК України (ч. 6 ст. 214) [14, с. 66].

Надалі, відповідно до п. 9.4 наказу Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 року № 309 [178], керівники прокуратури, їхні перші заступники й заступники відповідно до розподілу обов'язків і в межах повноважень, передбачених КПК України, зобов'язані призначити прокурора в конкретному кримінальному провадженні невідкладно, але не пізніше ніж через добу з моменту отримання повідомлення слідчого (детектива, дізнавача) про початок досудового розслідування, про що винести відповідну постанову з додержанням вимог ч. 6 ст. 110 КПК України. Верховний Суд зауважує, що відсутність постанови про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні, і в разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні в матеріалах досудового розслідування або її невідписання керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який (які) не мав (мали) на те законних повноважень [162].

Отже, після внесення відомостей про кримінальне правопорушення визначають суб'єктний склад, уповноважений на здійснення конкретного кримінального провадження та розподіл обов'язків між ними, а саме: призначення керівником органу досудового розслідування слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (керівником органу дізнання – дізнавача), керівником прокуратури – прокурора – процесуального керівника. Водночас, зауважує Верховний Суд, положення ч. 1 ст. 214 КПК України розділяють особу, яка зобов'язана невідкладно, після отримання відповідної інформації, внести відомості до ЄРДР (слідчий, дізнавач, прокурор), і слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (визначається керівником органу досудового розслідування). КПК України не висуває додаткових вимог до особи, яка зобов'язана внести відомості до ЄРДР, крім перебування на

відповідній посаді [170]. В іншому рішенні Верховний Суд констатує відсутність у положеннях КПК України обов'язкової вимоги щодо дотримання правил підслідності під час внесення відомостей до ЄРДР. Стаття 214 КПК України не містить вказівки й на можливість не вносити відомості, якщо кримінальне правопорушення не підслідне відповідному органу розслідування [168].

Прокурор здійснює повноваження прокурора в кримінальному провадженні з його початку до завершення (ч. 2 ст. 37 КПК). Отже, на початковому етапі досудового розслідування поза сферою процесуального керівництва залишається вся попередня діяльність до моменту внесення відомостей до ЄРДР, що, на думку В. О. Гринюк, є нелогічним. Ще нелогічнішим, зазначає вчений, видається те, що до моменту внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а отже, і до початку досудового розслідування в невідкладних випадках можливе проведення огляду місця події, що також має залишитися поза сферою здійснення процесуального керівництва прокурором. У таких невідкладних випадках огляд місця події може обмежити права й законні інтереси особи щодо її майна. Крім того, до моменту внесення відомостей до ЄРДР може бути проведено законне затримання (ст. 207 КПК України), затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207 КПК України), особистий обшук затриманої особи [38, с. 19].

Схожу позицію ще раніше обґрунтовував А. В. Лапкін, який слушно зазначав, що в такому разі процесуальний керівник оминає увагою всю ту діяльність, яка передувала останньому: прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, реагування на них відповідним правоохоронним органом, проведення огляду місця події до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР тощо [102, с. 199]. Стосовно цієї проблематики важливими є пропозиції О. О. Цимбалістенка, який вважає за необхідне максимально синхронізувати в часі початок досудового розслідування, призначення слідчого та прокурора – процесуального керівника в кримінальному провадженні, які є взаємозалежними [266, с. 194].

Відповідно до цього наказу на прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні, покладають серед іншого обов'язки щодо:

- здійснення щоденного моніторингу ЄРДР;
- перевірки відповідності кваліфікації зареєстрованих кримінальних правопорушень обставинам їх вчинення, зосереджуючи увагу на можливому штучному дробленні продовжуваних кримінальних правопорушень на декілька окремих діянь;
- перевірки дотримання визначених правил підслідності щодо проведення досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків і досудового слідства злочинів уповноваженими органами (пункти 11–11.3).

Отже, призначений у кримінальному провадженні прокурор зобов'язаний.

По-перше, переконатися в правильності визначеної слідчим (який отримує джерело первинної інформації про ймовірно вчинене протиправне діяння) попередньої правової кваліфікації зареєстрованого кримінального правопорушення. Звісно, зазначає Л. М. Лобойко, вона може зазнавати трансформації в перебігу юридичного процесу, що може мати наслідком зміну різновиду процесу (наприклад, із кримінального на адміністративний). Проте на момент отримання та вивчення первинних відомостей, попри їх можливу обмеженість, правова кваліфікація діяння має бути встановлена обов'язково. Це потрібно для визначення різновиду (галузі) юридичного процесу, у межах якого будуть встановлювати обставини діяння в обсязі, необхідному для точніших висновків щодо його кваліфікації [112].

Водночас помилковість кваліфікації кримінального правопорушення на початку досудового розслідування призводить до неправильного визначення органу, що буде здійснювати досудове розслідування. Окреслену негативну практику ілюструє такий приклад. Зокрема, у кримінальних провадженнях процесуальний керівник протягом тривалого часу залишав поза увагою

неправильну кваліфікацію кримінальних правопорушень, унаслідок чого неправильно визначали орган досудового розслідування і досудове розслідування за ними необґрунтовано доручали дізнавачам. Усупереч нормам чинного законодавства та судовій практиці, розпочате за фактами викрадення майна із салонів автомобілів мешканців було кваліфіковано і розслідувалося за ч. 1, а не ч. 3 ст. 185 КК України. Не зваживши на неправильну кваліфікацію кримінального правопорушення, подальше розслідування в провадженні процесуальний керівник доручив підрозділу дізнання. Лише через тривалий час він змінив кваліфікацію кримінального правопорушення та, відповідно, орган розслідування [191].

По-друге, прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення має бути перевірено наявність достатності даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Верховний Суд зауважує, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, стислий виклад яких разом із прізвищем, іменем і по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вносять до ЄРДР. Анонімну заяву не реєструють як підставу для відкриття кримінального провадження, а лише є підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР може бути внесено за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак злочину в заяві чи повідомленні [167].

У цьому контексті аргументованими є переконання Л. М. Лобойка, який зазначає, що завдання теорії кримінального процесу полягає в напрацюванні критеріїв, використовуючи які, практики зможуть доходити правильного висновку про наявність обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, тобто підстав до початку досудового розслідування. Обставинами, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, продовжує автор, є не що інше, як ознаки кримінального правопорушення та ознаки складу такого правопорушення. Для початку

досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) та об'єкт й об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [112, с. 137].

Саме тому законодавець дозволяє в невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР проведення огляду місця події (відомості вносять невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідчування; 3) отримано висновок спеціаліста й знято показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя та засоби вчинення кримінального проступку, речі й документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [14, с. 69].

Завершуючи розгляд першої форми участі прокурора під час вирішення питання про початок розслідування, ми поділяємо пропозиції Е. Е. Озерського про те, що слідчому доцільно долучити до повідомлення про початок досудового розслідування копії таких документів: витяг з ЄРДР, доручення на проведення досудового розслідування, заяву або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. У необхідних випадках можуть долучати копії інших документів, що мають значення для досудового розслідування. Своєю чергою прокурор повинен підготувати та направити слідчому постанову про призначення прокурора або групи прокурорів у кримінальному провадженні [138]. Справді, ознайомлення з копіями таких документів сприятиме формуванню в прокурора загальної картини щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень й обставин, що можуть свідчити про їх вчинення, і правильній кваліфікації діяння.

Друга форма участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування полягає в реалізації передбачених законом

повноважень починати досудове розслідування за наявності підстав (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1, 4, 7 ст. 214 КПК України).

Досліджуючи зазначену форму участі прокурора стосовно початку досудового розслідування, на нашу думку, слід розглянути проблематику процесуальної діяльності прокурора після внесення ним особисто відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Зокрема, якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні в нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування (ч. 7 ст. 214 КПК України). Зауважимо, що попередня редакція ст. 214 КПК України (до 17 листопада 2021 року) передбачала обов'язок прокурора невідкладно, але не пізніше ніж наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні в нього матеріали до органу досудового розслідування.

У цьому контексті доцільно зазначити про рішення Верховного Суду, у якому відображено розгляд касаційної скарги сторони захисту. Зокрема, за твердженням касатора, в обґрунтування винуватості його підзахисного покладено недопустимі докази, що були отримані через вчинення прокурором процесуальних дій поза межами наданих законом повноважень. Скаржник зауважує, що в кримінальному провадженні прокурор не виконав приписів ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ч. 5 ст. 216 КПК України, а саме після внесення відомостей до ЄРДР невідкладно, але не пізніше ніж наступного дня після початку кримінального провадження не передав наявних у нього матеріалів до належного органу досудового розслідування з дотриманням правил підслідності, натомість на початковому етапі розслідування самостійно ініціював, призначив і доручив проведення НСРД, що призвело до недопустимості доказів, отриманих за результатами цих слідчих дій. Об'єднана судова палата в задоволенні скарги відмовила та висловила позицію, що в ситуаціях, які є схожими на обставини цього кримінального провадження, де

прокурор, порушивши вимоги ч. 7 ст. 214 КПК України (у редакції, що була чинною на час вчинення прокурором відповідних процесуальних дій), не передав з дотриманням правил підслідності наявних у нього матеріалів до органу досудового розслідування не пізніше ніж наступного дня після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, оцінку допустимості доказів, отриманих правоохоронними органами в період до передачі належному органу досудового розслідування, необхідно здійснювати на підставі критеріїв, що визначають тривалість такого періоду, обсяг і характер процесуальних дій, які проводили в цей період, інші доречні обставини цього кримінального провадження, що дають підстави для висновку про «вплив цих порушень на певні конвенційні або конституційні права людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки “зруйнували” або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання» [169].

Слід зазначити, що в цій справі думки суддів, що входили до складу Об'єднаної палати, розділися. Зокрема, один із суддів висловив окрему думку, відповідно до якої в цьому випадку було вчинено порушення вимог ст. 214, 216 КПК України, оскільки прокурор, маючи прямий визначений законом обов'язок не пізніше ніж наступного дня після внесення ним відомостей до ЄРДР, зміст яких чітко вказував на підслідність провадження НАБУ, передати його до належного органу досудового розслідування, свідомо цього не зробив. Відповідно до окремої думки, за таких обставин процесуальні дії та рішення прокурора, вчинені в період після наступного дня з моменту внесення даних до ЄРДР, є незаконними [142].

Водночас в іншому рішенні Верховний Суд цілком слушно зазначає, що несвоєчасне проведення відповідних процесуальних дій може призвести до безповоротної втрати важливих доказів, а отже, і до неможливості забезпечення основних завдань кримінального судочинства. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема ч. 2 ст. 218 КПК України, не містить посилення на час, у межах якого прокурор має визначити підслідність за іншим органом досудового розслідування. Природно, що на початкових

етапах розслідування відомості про подію злочину є фрагментарними, а комплексність умов норм КПК України, якими визначається підслідність кримінальних проваджень, зокрема підслідність НАБУ, іноді унеможлиблює точне й беззаперечне встановлення належного органу досудового розслідування одразу на початку розслідування, з огляду на недостатність необхідних фактичних даних [163].

Поділяючи таку позицію Верховного Суду, зауважимо, що інколи правильне визначення підслідності неможливе без проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та встановлення конкретних обставин можливого кримінального правопорушення. Тому негайне визначення підслідності в кримінальному провадженні може створити необґрунтоване навантаження на органи досудового розслідування та не сприятиме встановленню істини.

Однак інша ситуація складається, якщо прокурор зволікає з переданням провадження за підслідністю і водночас не проводить жодних процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин кримінального правопорушення. Як приклад можна навести такий випадок. Відповідно до рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, кримінальне провадження, попри приписи ч. 7 ст. 214 КПК України (у редакції від 14 травня 2021 року), про те, що прокурор зобов'язаний невідкладно, але не пізніше ніж наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні в нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування, упродовж семи місяців після визначення підслідності до відповідного органу досудового розслідування не направляли. Прокурор не реалізував свої повноваження, передбачені ст. 36 КПК України, як старший групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у кримінальному провадженні. Унаслідок неналежного виконання ним службових обов'язків, визначених окресленими нормами КПК України, поза його увагою залишився факт тривалого ненадходження матеріалів цього провадження до органу досудового розслідування. Навіть за умови, що в п. 4 ст. 36 КПК України передбачено, що прокурор у необхідних випадках має

право особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії, прокурор та інші прокурори не провели жодної слідчої дії, яка дала б змогу на підставі зібраних доказів прийняти законне й обґрунтоване рішення, передбачене ст. 283, 284 КПК України, або визначити підслідність за НАБУ [195].

Отже, з огляду на викладене, ми цілком поділяємо думку, що, з'ясувавши із заяви чи іншого джерела наявність таких ознак, уповноважена службова особа повинна мати право розпочинати процесуальні дії. Для вчасного початку з'ясування обставин правопорушення, про яке до компетентного органу надійшла первинна інформація, у процесуальному законі не має бути перешкод у вигляді заборони здійснення процесуальних дій до виконання формальних процедур, як-то: внесення до реєстрів, складання постанов тощо. Зазначені процедури створюють перешкоди, іноді нездоланні, на шляху до швидкого, ефективного початку кримінальної процесуальної діяльності в разі надходження до компетентних суб'єктів відомостей про вчинення кримінального правопорушення [112].

Тож вважаємо за необхідне проаналізувати зарубіжний досвід. Згідно зі ст. 169 (Дії прокурора за порушенням досудового розслідування) КПК Литовської Республіки [288], прокурор, отримавши скаргу, заяву чи повідомлення про вчинене злочинне діяння або виявивши ознаки злочинного діяння, негайно розпочинає досудове розслідування. Почавши досудове розслідування, прокурор або самостійно проводить усі необхідні досудові слідчі дії, або доручає це органу досудового розслідування. Відповідно до ст. 171 (Дії посадових осіб органів досудового розслідування в разі порушення досудового розслідування) зазначеного нормативно-правового акта, у разі надходження до органу досудового розслідування скарги, заяви чи повідомлення про злочинне діяння або якщо орган досудового розслідування самостійно встановить ознаки злочину, посадова особа органу досудового розслідування негайно розпочинає досудове розслідування та одночасно повідомляє про це прокурора. Отримавши доповідь працівника органу

досудового розслідування, прокурор вирішує, хто повинен проводити розслідування. Прокурор може вирішити:

- 1) самостійно проводити все досудове розслідування або окремі його дії;
- 2) доручити досудове розслідування органу досудового розслідування, який повідомляє про розпочате досудове розслідування прокурора;
- 3) доручити проведення досудових слідчих дій іншому органу досудового розслідування.

Отже, на наше переконання, необхідно дозволити прокурору без обмеження в часі після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР самостійно проводити досудове розслідування або окремі процесуальні дії. Це буде сприяти своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення та уникненню безповоротної втрати важливих доказів, зрештою, допоможе визначитися з правильною кваліфікацією зареєстрованого правопорушення і, як наслідок, підслідністю кримінального провадження.

Третя форма участі прокурора у вирішенні питання про початок досудового розслідування передбачає реалізацію його повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України. Зокрема, у разі введення в Україні або окремих її місцевостях (адміністративній території) воєнного стану та якщо немає технічної можливості доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор шляхом винесення постанови про початок досудового розслідування, що має містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Відомості про початок досудового розслідування підлягають внесенню до ЄРДР за першої можливості. Власне в окреслених положеннях ст. 615 КПК України передбачено умови, за яких може бути така форма початку розслідування: запровадження правового режиму воєнного стану; відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР, причому наявність цих умов має бути одночасною.

Загалом поділяємо думку про те, що п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України не визначає особливий, відмінний від загального, порядок початку досудового

розслідування під час дії воєнного стану й за відсутності технічного доступу до ЄРДР, а тільки його частину щодо форми процесуального рішення. Тому вимоги ст. 214 КПК України, крім технічної дії – внесення відомостей до ЄРДР та надання витягу з ЄРДР, підлягають виконанню під час застосування цієї норми. Щодо обов'язку надання витягу з ЄРДР заявнику через 24 год з моменту внесення відомостей до ЄРДР дізнавач, слідчий, прокурор повинні вжити заходів для вручення копії постанови про початок досудового розслідування заявнику. У спеціальній нормі не потлумачено поняття «відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР», тобто не конкретизовано, чи йдеться про будь-які причини неможливості доступу (не працює Реєстр, особа не може здійснити доступ тощо), чи вони мають бути визначені умовами воєнного стану. Відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР має бути пов'язана із впливом умов воєнного стану (наприклад, воєнними діями або обставинами, з ним пов'язаними) і визначати причину неможливості доступу до ЄРДР, про що потрібно зазначити в постанові про початок досудового розслідування [219, с. 221].

2.2. Забезпечення прокурором під час здійснення процесуального керівництва швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування

Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вважає В. М. Сакал, є однією із форм такої функції прокуратури, як нагляд за додержанням законів органами, що провадять досудове розслідування, здійснюються прокурором, який має повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні (є процесуальним керівником) і полягає у виконанні своїх повноважень, передбачених ч. 2 ст. 36 КПК України, з метою забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування вчиненого правопорушення [206, с. 49].

Отже, прокурор як процесуальний керівник має забезпечити дотримання слідчим, детективом, дізнавачем вимог швидкості, повноти й неупередженості розслідування. Такі вимоги є взаємопов'язаними, недотримання однієї тягне порушення іншої. Тому в теорії кримінального процесу акцентовано на неможливості розділяти вимогу швидкості та вимогу повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи. Зокрема, науковці зауважують, що швидкість не слід розглядати як самоціль і підміняти поспішністю. Адже високих темпів провадження у справі не слід досягати за рахунок його якості [169, с. 210]. Водночас швидкість розслідування має суттєве значення для якості слідства, оскільки що більше часу мине з моменту вчинення кримінального правопорушення, то складніше відновити обставини, пов'язані з подією злочину, зібрати й закріпити необхідні докази, знайти і викрити особу, причетну до його вчинення. Повільність у роботі правоохоронних органів працює на користь особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення: знищуються або змінюються речові й письмові докази; у пам'яті свідків стираються окремі, часом істотні деталі події; ускладнюється розкриття злочину та відшкодування заподіяної шкоди [134, с. 685].

У фахових джерелах зазначено, що швидкості досягають шляхом вчасного початку досудового розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України), правилами обчислення строків у провадженні, у якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань (ч. 7 ст. 217 КПК України), встановленими строками досудового розслідування (дівання та досудового слідства). Зокрема, у ст. 219 КПК України встановлено часові кордони досудового розслідування. Однак з метою забезпечення швидкості досудового розслідування, за наявності до того перспектив, розслідування має бути закінчено і в стисліші терміни. Водночас з метою забезпечення повного розслідування законодавець передбачив можливість продовження таких строків за наявності об'єктивних причин у порядку, передбаченому ст. 294–295-1 КПК України [141, с. 2–3].

Встановлені в КПК України строки розслідування забезпечують зазначені вище вимоги до проведення розслідування. Гарантією виконання завдань

кримінального провадження, відповідно до ст. 2 КПК України, є здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва. Верховний Суд зазначає, що в рішенні від 19 липня 2018 року у справі № 9901/577/18 [157] проведення досудового розслідування в розумні строки є безумовним службовим обов'язком прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Цікавими є положення наказу Офісу Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84, згідно з якими вбачається, що забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування відповідно до стандартів діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій прокурором реалізують шляхом:

– доручення слідчому, керівнику органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або надання вказівок щодо їх проведення. Водночас у зазначеному документі зауважено, що своєчасність виконання вказівок і доручень прокурор контролює особисто. У разі систематичного невиконання законних вказівок і доручень прокурора, а також інших порушень вимог кримінального процесуального законодавства прокурор за необхідності ініціює призначення службового розслідування стосовно слідчого або керівника органу досудового розслідування згідно з положеннями ст. 14 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 14, 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ст. 36 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»;

– перевірки керівниками органу прокуратури відповідного рівня, їх першими заступниками та заступниками законності й обґрунтованості клопотань про продовження строку досудового розслідування, з огляду на можливості досягнення мети досудового розслідування та враховуючи: наявність/відсутність підстав для зупинення або закриття кримінального

провадження; складність кримінального провадження; поведінку учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором своїх повноважень й ефективність досудового розслідування; об'єктивні обставини, які впливають на перебіг досудового розслідування; наявність обставин, що свідчать про необхідність додаткового строку для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи, за умови, що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин;

– ініціювання перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого під час встановлення фактів неефективного досудового розслідування прокурором. У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором своїх повноважень. Ефективність досудового розслідування та/або здійснення прокурором повноважень у кримінальному провадженні оцінюють з огляду на обставини конкретного кримінального провадження та об'єктивні обставини, які впливають на його перебіг, зокрема з огляду на: додержання розумних строків досудового розслідування, а також проведення окремих процесуальних дій; встановлення фактів порушень вимог кримінального процесуального законодавства слідчим або прокурором; встановлення фактів проведення процесуальних дій, які не відповідали завданню досудового розслідування; наявність обґрунтованих скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора;

– складання, затвердження, вручення та безпосередньо направлення до суду обвинувального акта в межах строку досудового розслідування [175].

Натомість у науковій літературі запропоновано прокурорський нагляд за кримінально-процесуальними строками на стадії досудового розслідування розглядати як такий, що передбачає: діяльність прокурора щодо розгляду скарг на порушення розумних строків (ст. 308 КПК України); діяльність прокурора

щодо продовження строків досудового розслідування (ст. 294, 295 КПК України); діяльність прокурора щодо забезпечення своєчасного збирання доказів у кримінальному провадженні, а також здійснення інших процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень слідчим, дізнавачем (повідомлення особі про підозру; застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зупинення та відновлення досудового розслідування тощо) у встановлені кримінальним процесуальним законом строки [141, с. 6].

Поділяючи такий науковий підхід, пропонуємо детальніше проаналізувати дотримання строків під час прийняття таких процесуальних рішень, як повідомлення про підозру та закінчення досудового розслідування.

Одним із питань, віднесених до предмета діяльності прокурора на етапі персоніфікації кримінального переслідування, є своєчасність повідомлення про підозру [103, с. 14]. Адже, попри важливість початку притягнення до кримінальної відповідальності, набуття прав підозрюваного й можливості їх реалізації, надзвичайно важливо, щоб фактичне кримінальне переслідування особи не було розпочато раніше, ніж особі повідомлено про підозру. У такому випадку сторона обвинувачення зловживає своїми повноваженнями, порушує засаду законності, обмежує сторону захисту в процесі збирання доказів, порушує право особи на захист [75, с. 243].

У практиці досудового розслідування, зазначає В. В. Михайленко, спостерігається недобросовісне використання своїх повноважень та/або процесуальних прав притаманне представникам сторін обвинувачення і захисту, а також іншим учасникам провадження. Зловживання слідчі та прокурори переважно вчиняють, приймаючи процесуальні рішення та здійснюючи процесуальні дії, під час безпосереднього виконання своїх повноважень поза межами судового засідання. До таких вчена відносить, зокрема, зволікання з повідомленням про підозру за наявності підстав для цього [127, с. 39].

Крім затягування надання особі законного статусу підозрюваного та незаконного її переслідування стороною обвинувачення, Н. М. Колот виокремлює ще один негативний аспект зволікання з повідомленням про підозру. Зокрема, максимальне проведення всіх необхідних процесуальних дій до набуття особою статусу підозрюваного призводить до того, що після повідомлення про підозру досудове розслідування фактично підлягає завершенню та кримінальне провадження з обвинувальним актом спрямовується до суду. У зв'язку з цим знову ж таки порушується право особи на захист, оскільки фактично підозрюваний не бере участі в розслідуванні у своєму законному статусі. Крім того, часто органи досудового розслідування направляють до суду кримінальне провадження фактично одразу після повідомлення особі про підозру. Отже, у підозрюваного немає часу для якісної підготовки до захисту до моменту складання обвинувального акта, до початку судового розгляду й набуття вже статусу обвинуваченого [75, с. 245].

Зазначене представники органів досудового розслідування пояснюють тим, що не мають можливості ставитися до повідомлення про підозру суто як до обґрунтованого припущення про вчинення особою злочину. Вони керуються тим, що на момент повідомлення про підозру мають бути впевненими (і володіти доказами для переконання прокурора) в тому, що вже можуть довести вину підозрюваної особи [184, с. 74].

Водночас, за словами прокурорів, вони обережніше ставляться до відтермінування й максимального наближення повідомлення про підозру до часу складання і направлення обвинувального акта до суду й інакше бачать призначення цієї процедури. На їхню думку, повідомлення особі про підозру надає можливість дізнатися про позицію та аргументи підозрюваної особи, можливо, навіть відмовитися від подальшого кримінального переслідування цієї особи [184, с. 171–172].

Показовими є результати дослідження «Роль прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії», відповідно до яких у 13 % підслідних прокурорам САП кримінальних проваджень одразу або через кілька

днів після повідомлення про підозру було пред'явлене обвинувачення (у 2 % – проміжку часу взагалі не було, а в 11 % він становив 4–7 днів). Водночас у 4 % випадків цей проміжок становив 14–30 днів, у 20 % – 30–60 днів, а в 60 % – 60 і більше днів [184, с. 171–172].

Отже, насправді відсоток проваджень, у яких після повідомлення про підозру досудове розслідування підлягає завершенню та кримінальне провадження з обвинувальним актом спрямовується до суду, є низьким. Проте не заперечуємо, що такий підхід є не цілком правильним і порушує право підозрюваного на захист.

Своєю чергою О. В. Расторгуєв такий дефект правового регулювання інституту повідомлення про підозру пояснює відсутністю визначеного законодавцем мінімального строку досудового розслідування з моменту вручення повідомлення про підозру, хоча граничні строки досудового розслідування визначено в ст. 219 КПК України. Відсутність мінімального строку досудового розслідування призводить до можливого зловживання процесуальними правами з боку сторони обвинувачення. Коли щодо «свідка» зібрано всі необхідні, на думку слідства, докази, останньому вручають повідомлення про підозру й одразу, в порядку ст. 290 КПК України, «визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми», завершують досудове розслідування, надаючи доступ до матеріалів кримінального провадження для подальшого ознайомлення та вручення обвинувального акта [187, с. 184].

Не можемо цілком погодитися з такою позицією. ЄСПЛ [213] неодноразово повторює «не допускати в кримінальних справах надто тривалого перебування обвинувачуваної особи в стані невизначеності щодо своєї долі» (п. 116 рішення у справі «Вергельський проти України» від 12 березня 2009 року (заява № 19312/06)). Така позиція Суду реалізована серед іншого в правових приписах ч. 1, 2 ст. 283 КПК України, відповідно до яких: 1) особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найстисліший строк або на його припинення шляхом закриття провадження; 2) прокурор зобов'язаний у

найстисліший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [85].

Однак, на думку Г. І. Сисоєнка, це законодавче положення є доволі спірним і викликає певні зауваження. Перше, що викликає заперечення, це посилення на зобов'язання прокурора прийняти таке рішення в якомога стисліший строк. Не на підставі аналізу зібраних доказів і переконання, що вони є достатніми для прийняття відповідного рішення, а після повідомлення особі про підозру. Цим фактично обмежується право особи на захист, оскільки особа, якій повідомлено про підозру, не завжди може адекватно реагувати на це і вжити дієві заходи захисту [209, с. 150]. Також, зауважує вчений, є необхідність доповнити ч. 2 ст. 283 КПК України положенням, відповідного до якого прокурор зобов'язаний прийняти кінцеве процесуальне рішення в кримінальному провадженні не після повідомлення особі про підозру й не на підставі цього, а тільки після того, як дійде висновку, що зібрані під час досудового розслідування докази є достатніми для прийняття такого рішення [209, с. 152].

Підбиваючи підсумок стосовно досліджуваної проблематики, зауважимо, що в цьому випадку прокурор повинен забезпечити збалансований підхід під час вирішення питання про закінчення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. З одного боку, ідеться про уникнення зволікань, а з другого – про достатність доказів для прийняття рішень, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України.

Далі слід проаналізувати проблему порушення строків у частині складення, затвердження, вручення та безпосередньо направлення до суду обвинувального акта в межах встановлених проміжків часу, відведених законодавцем для досудового розслідування. Згідно з постановою Верховного Суду від 15 вересня 2021 року у справі № 711/3111/19, судам першої інстанції

слід ретельно перевіряти не тільки дотримання прокурором вимог, передбачених ст. 291–293 КПК України, а й виконання ним приписів ст. 219 КПК України [166]. Прокурор має право приймати процесуальні рішення в кримінальному провадженні виключно в межах процесуальних строків, зокрема складати, затверджувати й направляти обвинувальний акт у кримінальному провадженні саме в межах строку досудового розслідування. Кримінальне процесуальне законодавство не передбачає можливості передання обвинувального акта до суду поза межами строків досудового розслідування [196].

Питання розв'язання проблеми на законодавчому рівні не втрачає своєї актуальності. У спеціальній літературі [93; 130; 141, с. 140–141] неодноразово висвітлювали питання щодо своєчасного звернення до суду обвинувального акта в межах строків досудового розслідування. Науковці свого часу запропонували скасувати таку підставу закриття провадження, що передбачена в п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, удосконалити інститут відповідальності прокурорів у цьому аспекті тощо. Однак навряд чи механізм притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора за недотримання процесуальних строків безпосередньо під час здійснення ним процесуального керівництва досудовим розслідуванням може оперативно сприяти покращенню результатів розслідувань окремих проваджень.

Про те, що розв'язання зазначеної проблеми не втратило своєї актуальності, свідчать судові рішення, ухвалені 2025 року про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. Опрацювання ухвал слідчих суддів дає підстави констатувати, що пропущення строків, визначених ст. 219 КПК України, відбувається внаслідок плутанини під час їх обчислення, з огляду на прийняття численних рішень про зупинення та відновлення досудового розслідування, продовження строків розслідування і скасування рішень про зупинення слідчим суддею [253]; формального характеру повідомлення про завершення досудового розслідування, що впливає на визначення дати закінчення строку [257]. Водночас непоодинокими є

випадки, коли обвинувальний акт складений в межах строку розслідування, однак направлений уже з порушенням ст. 219 КПК України [259; 251], що унеможлиблює розгляд у суді кримінального провадження по суті й тягне за собою закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. Щодо цього Верховний Суд неодноразово зазначав, що кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке як етап кримінального провадження законодавець пов'язує в часі зі зверненням з обвинувальним актом до суду (його фактичним направленням). Тому в межах строку досудового розслідування обвинувальний акт має бути не лише складено, затверджено та вручено, а й безпосередньо направлено на адресу суду [166]. Відповідно до постанови колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 грудня 2023 року, сторона обвинувачення повинна своєчасно виконати визначені КПК України дії, зокрема й направлення обвинувального акта до суду. Прокурор через свою професійну діяльність ознайомлений з положеннями КПК України, які регулюють строк досудового розслідування в кримінальному провадженні. З метою недопущення випадків пропуску таких строків саме стороні обвинувачення слід вживати заходів для належної організації своєї роботи, оскільки часові межі строку досудового розслідування є чітко визначеними кримінальним процесуальним законом і прокурор точно обізнаний із тими наслідками, які потягне пропуск цих строків.

У цьому контексті привертають увагу положення ст. 233 КПК України в редакції 1960 року, згідно з якими прокурор, одержавши справу від органу дізнання або слідчого, зобов'язаний протягом не довше ніж за п'ять днів розглянути справу й дати їй належне спрямування [87]. Тому, на наше переконання, аналізовану вище проблему частково можна розв'язати шляхом законодавчого визначення конкретного строку, у межах якого (але не пізніше ніж закінчення строку, передбаченого ст. 219 КПК України) зобов'язати прокурора після відкриття матеріалів досудового розслідування вчинити дії щодо складення, затвердження, вручення та направлення до суду обвинувального акта.

З огляду на окреслену проблематику, позитивно оцінюємо проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про прокуратуру” щодо усунення перешкод для сторін кримінального провадження у доступі до правосуддя» (реєстр. № 12367 від 30 грудня 2024 року). Законопроєкт пропонує внести зміни [173]:

– до ст. 219 КПК України, якими передбачити, що не пізніше ніж останнього дня строку закінчення досудового розслідування, визначеного цією статтею, прокурор зобов’язаний здійснити одну з дій, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України;

– до ст. 284 КПК України, якими виключити таку підставу для закриття кримінального провадження, як закінчення строків досудового розслідування, визначених ст. 219 КПК України, після повідомлення особі про підозру.

У ст. 284 КПК України проєкт Закону також пропонує передбачити, що закриття кримінального провадження у зв’язку із закінченням строків досудового розслідування, визначених ст. 219 КПК України, крім кримінального провадження, у якому особі повідомлено про підозру в учиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров’я особи, здійснює прокурор на підставі та в порядку, передбаченому абзацом 5 ч. 4 ст. 219 КПК України. У випадку закінчення строків досудового розслідування, визначених ст. 219 КПК України, і невчинення прокурором дій, передбачених п. 1 або 2 ч. 2 ст. 283 КПК України, або невідкриття матеріалів досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, сторона захисту, потерпілий або інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, має право подати клопотання про зобов’язання прокурора вирішити питання закінчення досудового розслідування. Клопотання розглядає слідчий суддя місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчий суддя Вищого антикорупційного суду, не пізніше ніж за п’ять днів з дня його надходження до суду. У випадку

задоволення клопотання про зобов'язання прокурора вирішити питання про закінчення досудового розслідування та закінчення строків досудового розслідування, слідчий суддя постановляє ухвалу про зобов'язання прокурора вирішити питання закінчення досудового розслідування, а прокурор зобов'язаний прийняти рішення про завершення досудового розслідування і відкриття матеріалів досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, або про закриття кримінального провадження [173].

Загалом вважаємо, що такі зміни до кримінального процесуального законодавства сприятимуть захисту права потерпілого на доступ до правосуддя та посилять ефективність процедури розслідування.

2.3. Вирішення прокурором під час здійснення процесуального керівництва питань про спрямування досудового розслідування

У доктрині кримінального процесу до завдань досудового розслідування відносять: своєчасне реагування на повідомлення про вчинення суспільно небезпечного діяння; встановлення факту наявності ознак кримінального правопорушення та його тяжкості; вчинення дій, спрямованих на збирання доказів або перевірку вже отриманих доказів; встановлення та вивчення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; закінчення досудового розслідування шляхом здійснення однієї з дій, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України; забезпечення захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб, суспільства й держави. Водночас більшу частину завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) покладено саме на стадію досудового розслідування [71, с. 97], адже очевидним призначенням досудового провадження є створення необхідних передумов для подальших судових стадій.

Однією з умов реалізації завдань кримінального провадження загалом і досудового розслідування зокрема є діяльність процесуального керівника щодо

спрямування, визначення потрібного вектору кримінальної процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування.

Власне процесуальне керівництво досудовим розслідування передбачає вирішення прокурором питань, пов'язаних із його спрямуванням. Зокрема, з філологічної позиції термін «керівництво» означає діяльність керівника щодо спрямування процесу, вплив на розвиток, стан чого-небудь; право керівника давати вказівки, розпорядження, втручатися в безпосередню діяльність підконтрольного органу чи посадової особи, спрямовувати її, доручати здійснення певних завдань або самостійно їх виконувати. Особа, яка здійснює нагляд, таких повноважень не має. Наглядати означає слідкувати за чіткою діяльністю для контролю, забезпечення порядку [19, с. 425, 555].

Своєю чергою слово «спрямування» в мовознавстві тлумачать як спрямованість, напрямок, а «спрямовувати» означає направляти в певний спосіб; надавати потрібного напряму діяльності; орієнтувати кого-небудь певним чином; зосереджувати на чому-небудь зусилля, енергію; наставляти, даючи поради, вказівки кому-небудь [211].

Про те, що процесуальне керівництво передбачає серед іншого аналізований вид діяльності, свідчить і стан наукової думки. У фахових джерелах зазначено, що нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням надає прокурору реальну можливість, застосовуючи визначені КПК України правові засоби, «безпосередньо *спрямовувати* перебіг кримінального провадження на його досудових стадіях, цілеспрямовано впливати на результат діяльності органів досудового розслідування та виконання ними завдань кримінального провадження, насамперед щодо захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування» [186, с. 9].

На переконання І. І. Шульги, процесуальне керівництво – це організація процесу досудового розслідування, визначення його *спрямування*, координація

процесуальних дій слідчих та оперативних підрозділів, а також забезпечення дотримання вимог законів України під час отримання доказів і винесення процесуальних рішень у межах проведення досудового розслідування конкретного, окремо взятого кримінального провадження [274, с. 519].

На думку А. В. Лапкіна, в умовах законодавчої невизначеності повноважень прокурора щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням його здійснення доцільно пов'язувати з тими повноваженнями прокурора, які дають йому змогу *спрямовувати* діяльність слідчого (дознавача) й оперативних підрозділів (надання вказівок і доручень), самостійно проводити відповідні слідчі (розшукові) дії, а також приймати процесуальні рішення чи впливати на їх прийняття [101, с. 276].

На думку Н. В. Марчука, процесуальне керівництво за своєю природою та характером є складною і багатоаспектною діяльністю, яка охоплює як імперативне *спрямування*, так і здійснення заходів щодо узгодження, координованості діяльності органів досудового слідства [122, с. 370].

З огляду на уповноваження прокурора на подальше підтримання обвинувачення в переданому до суду кримінальному провадженні, процесуальний керівник має бути безпосередньо заінтересованим у кількості та якості зібраних доказів і має можливість *спрямовувати* його в необхідному руслі, тому, зауважує Н. М. Колот, його безпосередня участь під час проведення слідчих (розшукових) дій, попередній або подальший прокурорський контроль мають бути обов'язковими [76]. Отже, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням полягає в тому, що прокурор, окрім суто наглядових повноважень, також здійснює діяльність, пов'язану з визначенням обсягу процесуальних, слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на відшукування та документування необхідних доказів у конкретному кримінальному провадженні, забезпечуючи дотримання законності з боку учасників кримінального провадження [84].

З позиції А. В. Лапкіна, є потреба в наділенні прокуратури повноваженнями щодо здійснення досудового розслідування, реалізація яких

повинна мати не універсальний, а ситуативний характер. Прокурор за наявності певних нормативно визначених критеріїв (складність справи, резонансний характер, необхідність забезпечення об'єктивності розслідування тощо) має бути наділений правом узяти будь-яку справу до свого провадження і самостійно провести розслідування цілком або частково [82, с. 82].

Резюмуючи наукові підходи, можна дійти висновку, що процесуальне керівництво неминуче передбачає обов'язок прокурора спрямовувати перебіг кримінального провадження на досудовій стадії. Такий вид діяльності охоплює визначення обсягу доказів, який забезпечить надійне, достовірне встановлення усіх обставин, що належать до предмета доказування, і необхідні для правильного вирішення справи, безпосередню участь у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, за наявності певних критеріїв – самостійне проведення розслідування цілком або частково [10].

Термін «спрямування» містився в положеннях КПК України в редакції 1960 року. Зокрема, згідно зі ст. 233 прокурор, одержавши справу від органу дізнання або слідчого, зобов'язаний протягом не довше ніж п'яти днів розглянути справу й дати їй належне *спрямування*. Зауважимо, що хоча в правових приписах чинного кримінального процесуального законодавства немає терміна «спрямування», визначена в ст. 36 КПК України компетенція прокурора частково відображає такий вид діяльності процесуального керівника. Засобами визначення напрямів досудового розслідування є унормовані в КПК України повноваження прокурора щодо:

1) повного доступу до матеріалів, документів й інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

2) доручення слідчому, органу досудового розслідування проведення в установленій прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а за необхідності – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) скасовувати незаконні й необґрунтовані постанови слідчих;

5) погоджувати або відмовляти в погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання тощо.

Водночас термін «спрямування» згадано в деяких підзаконних нормативно-правових актах. Згідно з Інструкцією з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, слідчий, здійснюючи процесуальну діяльність відповідно до вимог КПК України, усі рішення про спрямування досудового розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди прокурора або рішення (дозволу) слідчого судді, суду чи погодження керівника слідчого підрозділу або якщо рішення про їх проведення приймає виключно прокурор, та є відповідальним за їх виконання (п. 3 розділу 1 «Загальні положення») [58].

Якщо буквально тлумачити положення Інструкції, то виявляється, що слідчий самостійно визначає напрям розслідування, вирішуючи, які слідчі й інші процесуальні дії потребують проведення в конкретному кримінальному провадженні. Прокурор спрямовує розслідування тільки в передбачених КПК України випадках у частині погодження відповідних клопотань або коли правовою підставою проведення процесуальних дій є рішення прокурора (постанова про примусове освідування, постанова про ексгумацію трупа) [10].

З огляду на зазначене, питання щодо встановлення меж спрямування досудового розслідування прокурором, адже в цьому контексті важливе значення має, з одного боку, забезпечення процесуальної самостійності слідчого, однак з іншого – залишення керівної ролі прокурора, який є незмінним у кримінальному провадженні та на якого покладається законодавством функція підтримання публічного обвинувачення в суді. Адже,

слушно зауважує О. Толочко, прокурор «керує слідством» для того, щоб самому ж ефективно підтримувати обвинувачення в суді [223, с. 143].

На переконання Н. Рогатинської, процесуальна самостійність слідчого вирізняється:

– свободою прийняття рішень, що слід тлумачити як право слідчого самостійно формувати загальну модель досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні (стратегія), що полягає у висуненні версій, визначенні сукупності дій, які необхідно провести для їх перевірки, вирішення питання про кадровий потенціал провадження, зокрема про необхідність створення слідчої групи, залучення оперативних підрозділів для її реалізації. Крім цього, слідчий повинен мати право самостійно визначати «сценарій» проведення процесуальних дій (час, послідовність, форми та методи), застосування засобів і прийомів, які приведуть до бажаного результату (тактика);

– наявністю правових інструментів, що дають змогу слідчому в разі втручання (законного чи незаконного) у його діяльність застосувати відповідні процесуальні засоби реакції на ситуацію з метою перешкоджання або незаконному втручанню в його діяльність або оперативного досягнення поставлених перед ним завдань, відстоювання власної правової позиції;

– визначеною законом відповідальністю за законність і своєчасність проведення процесуальних дій, що передбачає юридичний обов'язок слідчого зазнавати певних обмежень процесуального та непроцесуального характеру в разі невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків [199, с. 90].

Своєю чергою Я. А. Бурлака зауважує, що процесуальна самостійність слідчого передбачає певну свободу у виборі, послідовності й тактиці проведення процесуальних дій. Однак надання прокурором слідчому вказівок щодо проведення процесуальних дій зобов'язує останнього їх виконувати. І хоча в КПК України не передбачено оскарження вказівок прокурора, слідчий має можливість діяти в спосіб, визначений у ст. 311 КПК України і, вважаючи вказівки процесуальним рішенням прокурора, оскаржувати їх прокурору

вищого рівня. Законодавець передбачив положення, згідно з яким оскарження вказівок прокурора не зупиняє їх виконання, що суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого. З іншого боку, неналежне виконання вимог прокурора може призвести до неповноти досудового розслідування, істотних порушень закону, що згодом негативно вплине на підтримання державного обвинувачення в суді [18, с. 97].

Ураховуючи викладене, зауважимо, що КПК України містить положення, що забезпечують самостійність слідчого й надають можливість останньому не погодитися з рішеннями прокурора, пов'язаними з визначенням напрямів розслідування. Крім можливості оскаржити будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні слідчим, дізнавачем (ст. 311 КПК України), законодавець також передбачає, що у випадках відмови прокурора в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє в його погодженні (ч. 3 ст. 40 КПК України). Такі норми є гарантіями самостійності слідчого, однак у правозастосовній практиці їх майже не реалізують [10].

Відповідно до визначення, що містить словник української мови, поняття «самостійність» означає «уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самостійні дії» [211]. Водночас аналіз положень КПК України надає можливість дійти висновку, що самостійність слідчого (що стосується спрямування досудового розслідування) не є абсолютною. Убачається, що вона стає об'єктом можливого втручання лише за двох умов. Перша умова визначена в положеннях КПК України щодо одержання згоди прокурора на проведення слідчих та інших процесуальних дій. Друга – самостійність слідчого може

обмежуватися законним втручанням у його діяльність прокурора – процесуального керівника в разі або неналежної процесуальної діяльності в частині неповноти розслідування чи непроведення належного комплексу слідчих (розшукових) дій упродовж усього строку досудового розслідування, або протидії розслідуванню, або складності чи наявності резонансного характеру провадження тощо.

Водночас прокурорська спільнота постійно акцентує на тому, що роль прокурора в кримінальному процесі як одного з представників сторони обвинувачення відрізняється від ролі слідчого й полягає в тому, що прокурор повинен забезпечити наявність достатніх і допустимих доказів для звернення до суду з обвинувальним актом, проте не зобов'язаний збирати докази замість слідчого [192]. У цьому контексті Ю. О. Кучерява й О. О. Левендаренко припускають: якщо розширити повноваження прокурора щодо процесуального керівництва розслідування з обмеженням процесуальної самостійності слідчого, то це знизить рівень відповідальності слідчих за власну роботу, що призведе до порушень процесуального законодавства, низької якості розслідування тощо [95, с. 68]. Розділилися думки й опитаних нами практичних працівників: 45,1 % респондентів констатували, що повноваження прокурора, визначені в КПК України, обмежують процесуальну самостійність слідчого, натомість 43,1 % цю думку не поділяють (Додаток А).

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що важливе значення під час визначення прокурором напрямів розслідування має дотримання балансу між забезпеченням самостійності слідчого (у свободі вибору провадження слідчих дій, тактики й методики їх проведення тощо) і здійсненням процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що серед іншого полягає в спрямуванні його перебігу.

Передумовою ефективного спрямування досудового розслідування прокурором є обізнаність останнього в матеріалах кримінального провадження, адже з цілком зрозумілих причин за умови незнання матеріалів справи надання вказівок може провокувати у справі хаос. Зокрема, має бути з'ясовано, чи всі

можливості використав слідчий для виявлення та закріплення доказів, чи всі версії про характер розслідуваного діяння та осіб, які причетні до його вчинення, висунуто. Адже практика засвідчує, стверджує А. І. Палюх, що висунання не всіх об'єктивно можливих версій – найпоширеніша помилка на початковому етапі розслідування (13,9 % від кількості помилок, допущених під час збирання доказів). Виконання цих завдань досягають завдяки використанню прокурором таких форм діяльності, як: участь у провадженні невідкладних слідчих (розшукових) дій; ознайомлення з протоколами відповідних слідчих (розшукових) дій; витребування та вивчення матеріалів кримінального провадження. Лише за результатами цієї діяльності можливе забезпечення належного напряму розслідування. Для цього прокурор використовує такі повноваження: дача письмових вказівок органам розслідування з питань висунення слідчих версій, планування розслідування, про провадження окремих слідчих (розшукових) дій та розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; доручення оперативним підрозділам виконання постанов про затримання, привід, обшук, розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [150, с. 126].

За окреслених обставин очевидно, що основним засобом прокурора щодо визначення напряму розслідування є передбачені п. 4, 5 ст. 36 КПК України повноваження щодо надання доручень і вказівок на всіх етапах досудового розслідування.

На важливості такого процесуального інструменту акцентовано у Висновку Консультативної ради європейських прокурорів до Комітету міністрів Ради Європи «Про роль прокурорів у розслідуванні кримінальних справ» № 10 (2015). Зокрема, у цьому документі зазначено:

– у разі наявності відповідних повноважень, прокурори можуть давати обов'язкові інструкції, поради, вказівки до слідчих органів щодо перебігу розслідування або окремих слідчих дій з метою забезпечення дотримання як матеріальних, так і процесуальних норм кримінального права, а також прав, гарантованих ЄКПЛ;

– з метою забезпечення ефективного судового переслідування ці інструкції можуть стосуватися, зокрема, доказів, які необхідно отримати, належної стратегії в розробленні розслідувань, засобів або інструментів, які буде використано для збору доказів, фактів, які мають бути з'ясовані та доведені, і заходів, яких необхідно вжити під час розслідування;

– у випадках, коли прокурори здійснюють нагляд за розслідуваннями, вони мають забезпечити, щоб слідчі органи інформували прокурорів про перебіг розслідування кримінальних справ, виконання покладених на них пріоритетів кримінальної політики та виконання вказівок прокурорів [21].

Реалізація зазначених повноважень прокурора обумовлює виникнення в слідчого обов'язку, закріпленого в ч. 4 ст. 40 КПК України, що передбачає виконання доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок і доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність (ч. 4 ст. 40 КПК України). Водночас у підзаконних нормативно-правових актах закріплено обов'язок прокурора контролювати виконання доручень і вказівок, наданих слідчому, дізнавачу, органу досудового розслідування, відповідному оперативному підрозділу щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій; відповідно до закону реагувати на факти невиконання слідчим, дізнавачем письмових вказівок прокурора та за наявності підстав ініціювати притягнення слідчого, дізнавача до відповідальності (п. 11.13, 11.14 наказу Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 року № 309) [178].

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне зосередити увагу на деяких дискусійних і проблемних питаннях щодо анонсованого процесуального інструменту прокурора, за допомогою якого останній спрямовує перебіг досудового розслідування.

Співвідношення вказівки та доручення. О. Торбас, аналізуючи прокурорський розсуд у процесі надання доручень слідчому під час проведення

відповідних процесуальних дій, слушно акцентує на тому, що кримінальне процесуальне законодавство не встановлює чітких правил винесення відповідних доручень і не уточнює, як саме слід тлумачити як вказівки та доручення та чим саме вони різняться, адже використовують ці обидва терміни в межах п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України [226, с. 89].

О. В. Капліна можливість доручати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій пов'язує з необхідністю пришвидшення досудового розслідування [91, с. 127–128]. С. Р. Рафальонт називає доручення нормативно встановленим інструментом збирання та перевірки доказів поряд з іншими визначеними кримінальним процесуальними законом засобами доказування [188, с. 95]. Натомість О. А. Воробчак розглядає доручення як підставу делегування процесуальних повноважень [23]. На переконання О. Д. Гриніва, вказівка – це процесуальне рішення прокурора, яке виноситься в процесі здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінального провадження слідчому, керівнику органу досудового розслідування з метою досягнення всебічності, повноти й об'єктивності досудового розслідування, спрямоване на усунення прогалин і неповноти слідства, що наділена ознаками імперативності та є обов'язковою для виконання [34, с. 211]. Схожу позицію обстоює О. Торбас, який вважає, що вказівки доцільно розглядати як реакцію прокурора на результати вже проведених процесуальних дій або на перебіг досудового розслідування загалом. Вказівки надають слідчому в тому разі, якщо, наприклад, були допущені помилки під час проведення однієї процесуальної дії та її необхідно провести повторно. Крім того, своїми вказівками прокурор може впливати на перебіг досудового розслідування, якщо він не задоволений його результатами. Тому, резюмує науковець, оперативні підрозділи можуть надавати лише доручення, а не вказівки, адже оперативні підрозділи не відповідають за перебіг усього досудового розслідування, а лише залучаються для проведення окремих процесуальних дій [226, с. 90].

На думку В. Луцика та Т. Кодяки, принципова відмінність між дорученням і вказівками в тому, що дії, вчинення яких вимагає прокурор від слідчого у вказівках, може вчиняти слідчий і без вказівки прокурора. Наприклад, слідчий може з власної ініціативи і як уповноважений для досягнення завдань кримінального провадження провести допит свідків, підозрюваного, визнати певну особу за наявності для того підстав потерпілим у кримінальному провадженні. Вказівки прокурора про вчинення таких дій є лише виявом керівництва, спрямування та правильною організацією слідчого для забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування. Водночас своїм дорученням прокурор покладає на слідчого вчинення певних дій, які він уповноважений проводити самостійно, проте вважає за необхідне, щоб такі дії провів слідчий. Причини для цього можуть бути різними, переважно це зайнятість прокурора. Можна було б говорити також про те, що вказівки прокурор видає в тих випадках, коли кримінальне провадження знаходиться в провадженні слідчого, а доручення – коли він особисто веде кримінальне провадження. Проте КПК України не дає права процесуальному керівнику на особисте розслідування кримінального правопорушення в повному обсязі, прокурор не може особисто вести провадження, він тільки є його керівником [118, с. 90].

Не заперечуючи підходи науковців і розглядаючи вказівки й доручення з інших позицій (як інструмент спрямування досудового розслідування), вважаємо, що вказівки визначають вектор подальшого розслідування провадження загалом. Водночас дорученням спрямовують не розслідування загалом, а точково вказують слідчому про необхідність проведення певної процесуальної дії або сукупності процесуальних дій, спрямованих на встановлення певної групи обставин, що мають значення в кримінальному провадженні [10].

Процесуальна форма доручення прокурора. У спеціальній літературі доволі ґрунтовно досліджено вимоги, яким мають відповідати доручення та вказівки. Науковці акцентують на таких критеріях: чіткість сформульованого

дорученого завдання, яке ставлять перед його виконавцями та якого має бути досягнуто під час виконання доручення [207, с. 113]; умотивованість, що передбачає наведення прокурором у дорученні належних і достатніх мотивів і підстав для його ухвалення [23]; визначення строків виконання, які мають бути реальними й відповідати тому обсягу дій, які підлягають вчиненню [48, с. 160], тощо. І хоча в положеннях законодавства нечітко сформульовано вимогу щодо письмової форми оформлення доручення, у науці кримінального процесу вчені одностайно обстоюють важливість саме такої форми зазначеного документа. На переконання Е. Ф. Іскендерова та М. А. Погорецького, відсутність письмового доручення слідчого (детектива), прокурора призводить до визнання слідчим, прокурором отриманих оперативними підрозділами фактичних даних недопустимим доказом, оскільки в такому випадку неможливо перевірити законність й обґрунтованість дій оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [153, с. 54].

Загалом поділяючи підхід щодо необхідності такої форми доручення, у правозастосовній практиці трапляються ситуації, коли не можна зволікати й витратити час на письмове оформлення зазначеного документа. Тому ми поділяємо позицію Верховного Суду, який констатував безґрунтовність доводів касаційних скарг щодо недопустимості протоколу обшуку як доказу через відсутність у матеріалах кримінального провадження письмового доручення прокурора слідчому провести обшук згідно з процесуальним дозволом, наданим слідчим суддею [160]. Таке рішення Суд обґрунтовує тим, що:

– по-перше, доручення та вказівки щодо проведення конкретних слідчих (розшукових) дій, за загальним правило, мають надавати в письмовому вигляді, де їх отримання слідчим у письмовій формі є процесуальною гарантією їх належного виконання, оскільки вони отримують статус офіційного документа. Водночас, якщо закон безпосередньо не вимагає письмової форми, прокурор має право надавати доручення та вказівки слідчому про виконання процесуальних дій усно, якщо це обумовлено, зокрема, невідкладними випадками або виконанням незначного обсягу процесуальних дій;

– по-друге, вимог про реалізацію прокурором, що виконує повноваження прокурора в кримінальному провадженні, своїх обов'язків із забезпечення досудового розслідування виключно шляхом надання слідчому (який входить до складу групи слідчих, призначених з дотриманням вимог закону) письмових доручень на проведення обшуку, про обов'язкову участь прокурора в його проведенні кримінальний процесуальний закон не містить, зокрема, не вимагає виключно письмової форми до організаційного забезпечення проведення обшуку й ст. 41 КПК України;

– по-третє, обшук проведений уповноваженою особою з дотриманням як порядку, встановленого ст. 40, 234, 235, 236 КПК України, так і загальних засад кримінального провадження, закріплених у ст. 9, 13 цього Кодексу, процесуальний дозвіл на проведення слідчої дії отриманий уповноваженим прокурором у встановленому законом порядку. Отже, у кримінальному провадженні немає жодних підстав стверджувати, що слідчий без відповідного доручення прокурора діяв поза межами своїх повноважень.

Проблемні питання надання та виконання вказівок і доручень прокурора. Небезпідставним є спостереження, що в більшості випадків прокурори дають вказівки лише з метою вдавання керівництва, формування статистичних показників і насправді не впливають на якість досудового розслідування. Значну частину вказівок дають у перші дні після внесення даних у ЄРДР. Такі вказівки за змістом відображають етапи розслідування, передбачені КПК України: «допитати потерпілого», «вручити йому постанову», «надати доручення на встановлення винної особи», «вирішити питання про запобіжні заходи», «повідомити про підозру» тощо. Після закінчення строків виконання вказівок матеріали провадження прокурори не вивчають, а процесуальне керівництво всупереч закону обмежується наданням доручень щодо встановлення винних осіб оперативно-розшуковими заходами. Питання повноти та своєчасності виконання вказівок, наданих слідчим, потрапляє під контроль прокурорів – процесуальних керівників лише після спливу тривалого проміжку часу досудового розслідування. Нерідко внесення документів

прокурорського реагування з цього приводу є прикриттям неналежного процесуального керівництва і не впливає на покращення досудового слідства [135, с. 40–41]. На переконання більшості опитаних правозастосувачів (44,1 %), без письмових вказівок слідчому здійснювати процесуальне керівництво неможливо.

Про вдаваність керівництва свідчить такий випадок. Попри фактичне закінчення та непоновлення строків досудового розслідування, прокурор у провадженні, який входив у групу прокурорів, надав письмові вказівки слідчому про проведення слідчих (розшукових) дій. Слідчий слідчого відділу надав відповідь про неможливість проведення слідчих дій після закінчення строків досудового розслідування, оскільки зібрані в такий спосіб докази визнають недопустимими [191].

Показовими є випадки, відображені в рішеннях Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності. Як убачається зі змісту одного з таких рішень, прокурор під час здійснення ним процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні припустився неякісного здійснення такого процесуального керівництва, зокрема, не забезпечив перевірку наявних у матеріалах кримінального провадження доказів, не проаналізував їх як кожний окремо, так і в сукупності з іншими доказами, не надав вказівок щодо перевірки таких доказів й отримання нових доказів, які підтверджували б чи спростовували факти, встановлені в кримінальному провадженні, у зв'язку з чим вирок суду ОСОБА_2 визнано невинуватим і виправдано у зв'язку з недоведеністю того, що кримінальне провадження вчинено обвинуваченим [197]. В іншому рішенні Комісія, комплексно проаналізувавши всі матеріали дисциплінарного провадження, не посягаючи на процесуальну самостійність прокурора, стверджує, що в кримінальному провадженні він неналежно виконав службові обов'язки. Згідно з протоколом оперативної наради від 3 червня 2021 року, слідчі (розшукові) дії в цьому кримінальному провадженні є епізодичними, розслідування

здійснюють безсистемно, ґрунтовних вказівок у кримінальному провадженні слідчому не надано, слідчі (розшукові) дії особисто не проводили, що залишилося без відповідного реагування та фактично призвело до тяганини в кримінальному провадженні. Тому стан досудового розслідування та процесуального керівництва визнано таким, що не відповідає вимогам кримінального процесуального законодавства України [192].

Водночас слід констатувати, що є певні проблеми в частині виконання наданих вказівок і доручень слідчому. Аналіз ЄДРСР свідчить про існування анонсованої проблематики, що полягає в наявності непоодиноких випадків оскарження бездіяльності слідчого/дізнавача, зокрема невиконання процесуальних вказівок прокурора. Склалася неоднозначна судова практика, відповідно до якої в одних випадках слідчі судді задовольняють вимоги скаржника та зобов'язують слідчого виконати вказівки прокурора, встановивши строк їх виконання та відповідальну особу щодо вжиття відповідних заходів (начальника слідчого відділу). Слідчий суддя Новоодеського районного суду Миколаївської області зобов'язав слідчого виконати вказівки прокурора, зокрема: 1) повторно допитати учасників правопорушення, встановити розбіжності в їх показаннях, провести одночасний допит осіб, показання яких різняться; 2) слідчо-оперативним шляхом встановити відповідно до допиту ОСОБА_5 особу, що приніс пластикову пляшку, розливав і підпалив розливу рідину; 3) встановити інших можливих очевидців цього кримінального правопорушення та допитати; 4) провести слідчий експеримент за участю інших очевидців цього правопорушення, крім ОСОБА_6 [250].

В інших випадках переважна більшість слідчих суддів відмовляють у відкритті проваджень [256] за такими скаргами або в їх задоволенні, обґрунтовуючи тим, що бездіяльність слідчого, яка пов'язана з невиконанням вказівок прокурора в кримінальному провадженні та бездіяльність прокурора щодо нездійснення нагляду за виконанням слідчим вказівок прокурора, не є бездіяльністю в розумінні п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України [247].

Прокурор спрямовує рух кримінального провадження на всіх етапах розслідування. Ураховуючи підходи вчених щодо стадійності досудового провадження [4], вважаємо, що основними (проте не вичерпними) етапами, під час яких прокурор визначає напрям подальшого перебігу кримінального провадження, є:

1) початковий (з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або, як виняток, – отримання уповноваженими органами інформації про вчинене кримінальне правопорушення (під час огляду місця події – ч. 3 ст. 214 КПК України)) – характеризується невідкладними процесуальними діями та рішеннями для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, виявлення і закріплення слідів останнього;

2) з моменту повідомлення особі про підозру починається наступний (подальший) етап досудового розслідування, який завершується згрупуванням такої сукупності доказів, що свідчить про можливість прийняття одного з рішень стадії досудового розслідування;

3) завершальний етап – розпочинається з надання доступу до матеріалів досудового розслідування, відкриття матеріалів сторонами кримінального провадження та закінчується складанням підсумкового рішення органом досудового розслідування.

У цьому контексті зауважимо, що визначення спрямованості розслідування має важливе значення в разі невстановлення осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. Однак поза увагою не слід залишати цей напрям його діяльності й на етапі персоніфікації кримінального переслідування. Отже, зазначає С. О. Кахновець, у досудовому розслідуванні настає такий момент, коли зібрані докази вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою. Тоді прокурор або слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний скласти письмове повідомлення про підозру та вручити його підозрюваному. Повідомлення про підозру є центральним актом стадії досудового розслідування, без прийняття якого підсумковий документ досудового розслідування з додатками не можуть бути направлені до суду. Цим

актом констатують той факт, що слідство володіє достатніми доказами про подію кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, що визначає подальше спрямування розслідування [64, с. 77].

Однак оцінку доказів прокурором до моменту повідомлення особі про підозру проводять не для того, щоб остаточно вирішити питання про винність особи, а щоб визначити, чи достатньо доказів для висунення особі підозри, чи досліджено всі можливі версії, чи виключено за наявними матеріалами будь-яке інше пояснення обставин. Слушно зауважує А. І. Палюх, що знання обставин кримінального провадження, забезпечене достатньою сукупністю доказів, не має залишати місця для сумнівів у правомірності прийнятого рішення. У процесі збирання, перевірки й оцінки доказів прокурор пізнає обставини вчиненого кримінального правопорушення. Однак, щоб наявність обставин не викликала сумнівів, він має право висувати контрверсії та шукати можливості отримання нових доказів уже відомих фактичних обставин. Висновку про достатність доказів можна дійти тільки через оцінку кожного окремо доказу, покладеного в основу підозри, і всієї їх сукупності. Оцінка доказів, їх аналіз і зіставлення, усунення суперечностей у показаннях про обставини кримінального правопорушення здійснюють на всій стадії досудового розслідування. Дотримуючись цієї вимоги, прокурор може своєчасно дійти висновку про те, що на основі зібраних доказів встановлено всі ті обставини, які дають підстави для повідомлення особі про підозру та які необхідно відобразити в ньому, щоб дати правильну кримінально-правову кваліфікацію дій особи [149, с. 482].

Водночас необхідно мінімізувати необґрунтовані факти під час повідомлення про підозру, що буде забезпечувати право людини не бути незаконно притягнутим до кримінальної відповідальності. У п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України зазначено третій випадок повідомлення про підозру з наявності достатніх доказів, зібраних від початку розслідування, для підозри особи в учиненні кримінального правопорушення. Якщо дійти висновку, що недостатньо доказів для повідомлення про підозру, то необхідно матеріали

кримінального провадження повернути слідчому з письмовими вказівками щодо проведення конкретних процесуальних (розшукових) дій, перевірки певних фактів, витребування відповідних документів та інформації. Отримані докази знову підлягають оцінці щодо їх достатності для повідомлення про підозру в учиненні кримінального провадження [70, с. 265]. Прокурор може дати вказівки про перевірку вже наявних доказів і про усунення суперечностей між ними. Вказівки, які дає прокурор у кримінальному провадженні, не тільки констатують допущені слідчим порушення закону й вимагають їхнього усунення, а й визначають перспективи подальшого розслідування, конкретизують завдання щодо предмета доказування в кожному кримінальному провадженні, тобто є засобом організації належного перебігу та напряду досудового розслідування, забезпечення його повноти, усебічності й об'єктивності [97, с. 149].

Слід зауважити, що в разі непогодження підозри прокурор може скласти особисто процесуальне рішення, або таке непогодження повинно бути належно обґрунтовано. Адже в цьому разі слідчий вправі оскаржити таку бездіяльність прокурора. Як приклад можемо навести такий випадок. Слідчий направив для погодження прокурору повідомлення про підозру, отримавши яке, останній безпідставно відмовив у його погодженні й надав необґрунтовані письмові вказівки слідчому для продовження досудового розслідування. Не погоджуюсь із рішенням прокурора, начальник слідчого відділу подав у порядку ст. 311–313 КПК України скаргу на бездіяльність прокурора через неефективне здійснення ним процесуального керівництва. За наслідками розгляду скарги прокурор вищого рівня її задовольнив, змінив прокурора через неефективне здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування [158].

Спрямування розслідування прокурором відбувається і на завершальному його етапі. Зокрема, у тому випадку, коли прокурор, ознайомившись із матеріалами досудового розслідування та обвинувальним актом, доходить висновку, що наявних доказів недостатньо для доведення винуватості особи в

суді, тоді він може повернути всі матеріали слідчому для проведення додаткових слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій. У такому разі разом з обвинувальним актом прокурор надсилає чіткі письмові вказівки, які містять інформацію про те, що саме повинен зробити слідчий. Цілком очевидно, що ці дії мають бути вчинені в межах строку досудового розслідування, а за необхідності цей строк повинен бути подовжений. Після проведення всіх необхідних дій слідчий повторно відкриває матеріали досудового розслідування зацікавленим особам у порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, додавши до них ті відомості, які були отримані внаслідок додаткових слідчих дій. Далі слідчий складає новий обвинувальний акт і направляє його прокурору згідно з вимогами КПК України [227]. Поруч з цим визначення прокурором вектору досудового розслідування здійснюється з огляду на правові положення, що регулюють здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [11, с. 21–24].

Отже, невід'ємною складовою процесуального керівництва є спрямування перебігу кримінального провадження загалом і досудового розслідування зокрема. Основним процесуальним інструментом визначення напрямку розслідування є передбачені ст. 36 КПК України повноваження прокурора щодо надання доручень і вказівок на всіх етапах досудового розслідування. Вивчення процесуальної природи зазначених повноважень процесуального керівника свідчить про низку проблемних питань, що негативно позначаються на якості виконання доручень і вказівок та потребують подальшого наукового осмислення і пошуку шляхів їх вирішення [10].

Висновки до розділу 2

1. На підставі аналізу ст. 36, 214, 615 КПК України виокремлено форми участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування: 1) отримання повідомлення від слідчого, дізнавача керівником органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені ч. 5 ст. 214 КПК України (ч. 6 ст. 214 КПК України); 2) реалізація передбачених законом повноважень починати досудове розслідування за наявності підстав (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1, 4, 7 ст. 214 КПК України); 3) реалізація повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

2. З'ясовано, що після внесення відомостей про кримінальне правопорушення визначають суб'єктний склад, уповноважений на здійснення конкретного кримінального провадження, та розподіл обов'язків у ньому, а саме: призначення керівником органу досудового розслідування слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (керівником органу дізнання – дізнавача), керівником прокуратури – прокурора – процесуального керівника. Акцентовано, що законодавець: розділяє особу, яка зобов'язана невідкладно, після отримання відповідної інформації, внести відомості до ЄРДР (слідчий, дізнавач, прокурор), і слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (визначається керівником органу досудового розслідування); не висуває додаткових вимог до особи, яка зобов'язана внести відомості до ЄРДР, крім перебування на відповідній посаді; не визначає обов'язкової вимоги щодо дотримання правил підслідності під час внесення відомостей до ЄРДР.

3. Зауважено, що призначений у кримінальному провадженні прокурор зобов'язаний: *по-перше*, переконатися в правильності визначеної слідчим попередньої кваліфікації зареєстрованого кримінального правопорушення, з огляду на те, що помилковість кваліфікації кримінального правопорушення на початку досудового розслідування обумовлює неправильне визначення органу, що буде здійснювати досудове розслідування; *по-друге*, прокурор після

прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення має перевірити наявність достатності даних, ураховуючи, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті й зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, стислий виклад яких разом із прізвищем, іменем, по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника вносять до ЄРДР.

4. Досліджуючи проблематику процесуальної діяльності прокурора після внесення ним особисто відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, обґрунтовано (ураховуючи зарубіжний досвід) необхідність дозволити прокурору без обмеження в часі після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР самостійно проводити досудове розслідування або окремі процесуальні дії. Це буде сприяти своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення та уникненню безповоротної втрати важливих доказів, зрештою, допоможе визначитися з правильною кваліфікацією зареєстрованого правопорушення, як наслідок – підслідністю кримінального провадження.

5. Зазначено, що реалізація прокурором повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачає умови, за яких може бути така форма початку розслідування: запровадження правового режиму воєнного стану; відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР. Наявність цих умов передбачає їх одночасність. Аргументовано позицію, що п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України не визначає особливий, відмінний від загального, порядок початку досудового розслідування під час дії воєнного стану й за відсутності технічного доступу до ЄРДР, а тільки його частину щодо форми процесуального рішення.

6. Окреслено проблеми дотримання розумних строків на етапі персоніфікації кримінального переслідування щодо: своєчасності повідомлення про підозру, щоб фактичне кримінальне переслідування особи не було розпочато раніше, ніж особі повідомлено про підозру, і передчасного направлення до суду обвинувального акта. У зв'язку з цим обґрунтовано, що

прокурор повинен забезпечити збалансований підхід під час вирішення питання про закінчення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. З одного боку, йдеться про уникнення зволікань, забезпечуючи вимогу швидкості досудового розслідування, а з іншого – про достатність доказів для прийняття рішень, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України, забезпечуючи виконання вимоги повноти досудового розслідування.

7. Увагу зосереджено на порушенні строків у частині складання, затвердження, вручення та безпосередньо направлення до суду обвинувального акта в межах встановлених проміжків часу, відведених законодавцем для досудового розслідування. Акцентовано на тому, що потреба розв'язання зазначеної проблеми не втратила актуальності, про що свідчать судові рішення, ухвалені 2025 року про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. З'ясовано, що пропущення строків, визначених ст. 219 КПК України, відбувається серед іншого внаслідок плутанини під час їх обчислення, з огляду на прийняття численних рішень про зупинення та відновлення досудового розслідування, продовження строків розслідування і скасування рішень про зупинення слідчим суддею; формального характеру повідомлення про завершення досудового розслідування, що впливає на визначення дати закінчення строку. Водночас непоодинокими є випадки, коли обвинувальний акт складено в межах строку розслідування, однак направлено вже з порушенням ст. 219 КПК України, що унеможливорює розгляд у суді кримінального провадження по суті й тягне за собою закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. У зв'язку з цим запропоновано часткове розв'язання аналізованої проблеми шляхом законодавчого визначення конкретного строку, у межах якого (але не пізніше ніж закінчення строку, передбаченого ст. 219 КПК України) зобов'язати прокурора після відкриття матеріалів досудового розслідування вчинити дії щодо складання, затвердження, вручення та направлення до суду обвинувального акта.

8. На підставі наукових підходів, ураховуючи визначення, що містить словник української мови, сформульовано висновок про те, що процесуальне керівництво неминуче передбачає обов'язок прокурора спрямовувати перебіг кримінального провадження на досудовій стадії. Такий вид діяльності охоплює визначення обсягу доказів, що забезпечить надійне, достовірне встановлення всіх обставин, що належать до предмета доказування та необхідні для правильного вирішення справи, безпосередню участь у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, за наявності певних критеріїв – самостійне проведення розслідування цілком або частково.

9. Убачається, відповідно до підзаконних нормативно-правових актів, що слідчий самостійно визначає напрям розслідування, вирішуючи, які слідчі й інші процесуальні дії необхідно провести в конкретному кримінальному провадженні. Прокурор спрямовує розслідування тільки в передбачених КПК України випадках у частині погодження відповідних клопотань або коли правовою підставою проведення процесуальних дій є рішення прокурора (постанова про примусове освідування, постанова про ексгумацію трупа). Важливим під час визначення прокурором напрямів розслідування є дотримання балансу між забезпеченням самостійності слідчого (у свободі вибору провадження слідчих дій, тактики й методики їх проведення тощо) і здійсненням процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У межах дослідження увагу зосереджено на деяких дискусійних і проблемних питаннях щодо: співвідношення вказівки та доручення; процесуальної форми доручення прокурора; надання та виконання вказівок і доручень прокурора.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ЕТАПІ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Повноваження прокурора під час затвердження обвинувального акта. Здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження

Важливість завершального етапу досудового розслідування серед іншого полягає в тому, що передчасне його настання, неповне, одностороннє його проведення, невикористання уповноваженими суб'єктами, що здійснюють кримінальне провадження, усіх наявних у розпорядженні можливостей збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів призведуть до того, що судовий розгляд не матиме необхідної бази для вирішення провадження по суті. Прогалини досудового розслідування не завжди можна заповнити в процесі судового розгляду [229; с. 68]. Аналізований етап досудового провадження в доктрині кримінального процесу розглядають як такий, що розпочинається з надання доступу до матеріалів досудового розслідування, відкриття матеріалів сторонами кримінального провадження і закінчується складанням підсумкового рішення органом досудового розслідування [4]. Етап завершення розслідування передбачає послідовне здійснення слідчим, прокурором комплексу процесуальних дій організаційно-комунікативного характеру, результатом якого є ухвалення підсумкового рішення на стадії досудового розслідування та перехід кримінального провадження до його судових стадій або повне припинення [32, с. 85].

У науці й правозастосовній практиці, відповідно до результатів аналізу законодавчих положень, розмежовують поняття «завершення» та «закінчення» – два терміни, «що мають різне змістове навантаження саме стосовно стадії досудового розслідування».

У мовознавстві аналізовані терміни є синонімами. Зокрема, завершення означає здійснення, доведення чогось до остаточного кінця, закінчення (завершення роботи); закінчення – кінцева частина, кінець чого-небудь, закінчувати – завершувати чи бути кінцем, завершенням чогось. Як тотожні терміни законодавець розглядає їх, наприклад, у разі завершення (закінчення) процесуальних строків. У ч. 3 ст. 625 КПК України законодавець використовує словосполучення «завершення строку», а в ст. 115, 116 КПК України – «закінчення строку».

Опрацювання правових приписів кримінального процесуального законодавства дає змогу констатувати, що словосполучення «завершення досудового розслідування» відображено в положеннях ч. 5 ст. 219, ст. 221, ч. 3 ст. 273, ч. 1 ст. 290, ст. 295, 295-1 КПК України. Натомість «Закінчення досудового розслідування» згадано в приписах п. 2 ч. 1 та п. 5 ч. 2 ст. 56, ч. 2 ст. 60, ч. 8 ст. 223, ст. 283, 301 КПК України [85]. Отже, зауважує А. Іванець, у розумінні їх застосування в кримінальному процесі саме щодо стадії досудового розслідування ці терміни є абсолютно різними, мають відмінну правову природу та призводять до різних юридичних наслідків. Юридичну конструкцію «завершення досудового розслідування» та «закінчення досудового розслідування» слід розглядати цілісно, нерозривно, що може відбуватися лише на стадії досудового розслідування та в жодному разі на жодній іншій стадії кримінального провадження [57].

У юридичних джерелах науковці, розглядаючи завершальний етап першої стадії кримінального провадження, використовують переважно категорію «закінчення досудового розслідування». Зокрема, закінчення досудового слідства є важливим етапом провадження щодо кримінальної справи, на якому слідчий завершує свою плідну роботу з дослідження доказів, які викривають особу у вчиненні злочину, і приймає остаточне рішення про подальший рух кримінальної справи [63, с. 5]. Закінчення досудового слідства має відбуватися лише тоді, коли всі його завдання виконано, тим самим характеризуючи цей етап досудового розслідування через мету, яку поставила і досягла особа, що

проводила досудове розслідування [92, с. 511]. Визнати досудове розслідування закінченим – означає визнати, що немає необхідності проведення будь-яких ще слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій, спрямованих на збирання, перевірку й дослідження доказів: усі необхідні докази для ухвалення підсумкового рішення зібрано, перевірено, досліджено й належно оцінено. Досудове розслідування визнають закінченим, коли виконано вимоги ст. 91 КПК України про встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні [42, с. 100].

Натомість, відповідно до позиції Верховного Суду [161], закон містить поняття «завершення» як проміжного етапу досудового розслідування. Досудове розслідування, наслідком якого є звернення до суду з обвинувальним актом або з клопотанням про застосування примусових заходів, має три ключові віхи: початок – визначається внесенням відомостей до ЄРДР; завершення – пов’язується з фактом відкриття матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи й іншим особам відповідно до положень ст. 290 КПК України; закінчення – фіксується направленням до суду обвинувального акта, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Тобто кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, як це передбачено в ст. 219 КПК України, і не має точок дотику із завершенням досудового розслідування. До цього слід додати, що законодавчі обмеження на проведення слідчих (розшукових) дій «прив’язані» саме до закінчення, а не до завершення досудового розслідування.

Отже, не заглиблюючись у витoki наукової дискусії щодо цієї проблематики, яка не є предметом нашого дослідження, вважаємо, що завершення та закінчення досудового розслідування є автономними поняттями та мають різне змістове навантаження. Водночас ці категорії є взаємопов’язаними, тож їх слід розглядати цілісно й неподільно в межах завершального етапу досудового розслідування. Завершення досудового розслідування, зауважує Г. І. Сисоєнко, пов’язане з моментом надання всім

зацікавленим учасникам кримінального провадження доступу до матеріалів досудового розслідування, можливістю робити копії або відображення матеріалів, подавати докази, заявляти клопотання про проведення процесуальних дій тощо. Закінчення своєю чергою є наступним після завершення етапом стадії досудового розслідування, оскільки сторони вже ознайомилися з матеріалами кримінального провадження, надали докази, заявили клопотання тощо, а зібрані докази повинні спонукати слідчого, прокурора прийняти остаточне рішення про закінчення досудового розслідування та ознайомлення зацікавлених учасників кримінального провадження з цим рішенням [209, с. 149].

У фахових джерелах діяльність прокурора на цьому етапі обґрунтовано пов'язують з дотриманням певних умов та обов'язковим виконанням відповідних дій, що, поза будь-яким сумнівом, є результатом впливу на діяльність кримінальної процесуальної форми [32].

Н. Л. Боржецька розглядає форми закінчення досудового розслідування через висвітлення змісту її складових, до яких вчена відносить: 1) умови закінчення досудового розслідування; 2) підстави закінчення досудового розслідування; 3) процесуальну процедуру (порядок) закінчення досудового розслідування; 4) суб'єктів, які здійснюють завершальний етап досудового розслідування (беруть участь у його здійсненні); 5) процесуальний документ, що складають на етапі завершення досудового розслідування, його форму та зміст [15, с. 79].

Отже, з огляду на викладене, вважаємо, що процесуальну діяльність прокурора під час вирішення питання про затвердження обвинувального акта й здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження слід розглядати крізь призму визначених у законодавстві вимог до таких процесуальних рішень:

1) вимоги щодо суб'єкта, уповноваженого на оформлення (складання, підписання, затвердження) процесуальних рішень (обвинувальний акт, постанова про закриття кримінального провадження).

Частина 2 ст. 283 КПК України декларує обов'язок прокурора в максимально стислий строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Згідно з ч. 3 цієї статті, відомості про закінчення досудового розслідування вносять прокурором до ЄРДР.

На перший погляд, прокурор є виключним суб'єктом, уповноваженим на прийняття одного з підсумкових рішень, якими закінчується стадія досудового розслідування. Така позиція відображена як у науковій літературі [26, с. 170], так і в правозастосовній практиці. Зокрема, Верховний Суд, аналізуючи положення ч. 2 ст. 283 КПК України, що визначають загальні положення закінчення досудового розслідування, зауважує, що певну форму закінчення досудового розслідування законодавець пов'язує з дією, яку зобов'язаний вчинити саме прокурор, а тому місцем закінчення досудового розслідування слід вважати місце вчинення прокурором відповідної дії [239].

Водночас аналіз положень ст. ст. 291, 284 КПК України дає зрозуміти, що прокурор не є єдиним суб'єктом оформлення зазначених рішень, відповідно до ч. 1 ст. 291 КПК України обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем, після чого затверджується прокурором (ч. 1 ст. 291 КПК). Також у слідчого наявні й інші повноваження у частині закінчення досудового розслідування (наприклад, відкриття матеріалів досудового розслідування та складання обвинувального акта). З огляду на викладене, саме тому, зазначають І. Гловюк, О. Торбас, не цілком зрозуміла логіка законодавця щодо виокремлення в ст. 283 КПК України лише прокурора як суб'єкта, уповноваженого на закінчення досудового розслідування [31].

Одним із важливих повноважень процесуального керівника, спрямованих на недопущення неякісно розслідуваних кримінальних проваджень до судового розгляду, є право прокурора не затверджувати обвинувальний акт слідчого. І

хоча законодавець безпосередньо не закріпив процесуальний порядок дій прокурора в такому випадку, якщо прокурор вважає, що кримінальне провадження розслідувано неякісно, він має право не затвердити обвинувальний акт і дати слідчому свої письмові вказівки про усунення недоліків досудового розслідування [198, с. 100]. Однак законодавець прямо закріпив повноваження прокурора особисто скласти обвинувальний акт, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, дізнавачем (ч. 1 ст. 291 КПК України). Тобто, слушно зауважують І. Гловюк, О. Торбас, у положеннях зазначеної статті в частині надання доручення на складання обвинувального акта законодавець надає можливість уповноваженим особам самостійно обирати власну поведінку в частині складання обвинувального акта: він може бути складений або слідчим, або прокурором. Слово «зокрема» вказує лише на приклад ситуації, за якої прокурор може самостійно скласти обвинувальний акт. Доходимо висновку, КПК України не містить вичерпного переліку випадків, за яких обвинувальний акт може бути складений не слідчим, а прокурором [31, с. 278–279].

Натомість, відповідно до правозастосовної практики, судді тлумачать це положення КПК України як єдиний випадок, коли прокурор складає обвинувальний акт. Зокрема, у підготовчому судовому засіданні суд встановив відсутність будь-якого зазначення того, ким саме складений та може бути затверджений обвинувальний акт. Після переліку додатків до обвинувального акта лише міститься зазначення «Прокурор Округної прокуратури» із підписом, засвідченим печаткою, що фактично вказує на підписання обвинувального акта, але не його складання чи затвердження. Ані реєстр матеріалів досудового розслідування в кримінальному провадженні, ані обвинувальний акт не містять інформації про складання обвинувального акта слідчим чи прокурором. У реєстрі матеріалів досудового розслідування в кримінальному провадженні немає відомостей щодо складання обвинувального акта. Також немає відомостей і про незгоду прокурора з обвинувальним актом, що, можливо, був складений слідчим, не зазначено підстави й мотиви такої

незгоди та в чому вони полягають. Суд вважає зазначені недоліки не формальними, оскільки відсутність інформації в Реєстрі матеріалів досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо складання обвинувального акта, а також відсутність відомостей в обвинувальному акті щодо суб'єкта його складання є істотним порушенням вимог ст. 291 КПК України, що надалі може взагалі ставити під сумнів законність висунутого обвинувачення, а також позбавляє підозрюваного (обвинуваченого) можливості побудови свого захисту в суді від висунутого обвинувачення [249].

У цьому контексті привертає увагу ухвала районного суду м. Львова. Суд зазначив, що відповідно до ч. 1 ст. 291 КПК України обов'язок складання обвинувального акта покладено виключно на слідчого, а прокурор може скласти такий акт лише після належно оформленого заперечення щодо обвинувального акта, складеного слідчим. Однак цей обвинувальний акт, у порушення імперативних вимог ч. 1 ст. 291 КПК України, одразу був складений прокурором і слідчим, який брав участь у досудовому розслідуванні, взагалі не складався. Ні обвинувальний акт, ні реєстр матеріалів досудового розслідування не містять жодних даних щодо відмови слідчому в затвердженні обвинувального акта прокурором, що є єдиною підставою для складання обвинувального акта прокурором і жодних винятків з цієї норми ні ст. 291 КПК України, ні будь-яка інша норма цього Кодексу не передбачає. У судовому засіданні прокурор ствердив, що обвинувальний акт складений виключно ним і питання відмови слідчому в затвердженні обвинувального акта слідчому не розглядав, оскільки слідчий його не складав. Прокурор у судовому засіданні також не зміг зазначити, якими саме нормами КПК України керувався орган прокуратури під час визначення необхідності складання обвинувального акта виключно прокурором. Крім того, на переконання суду, визначений ст. 291 КПК України спосіб складання та затвердження обвинувального акта забезпечує належну об'єктивність його складання, баланс між органом досудового розслідування і наглядовим органом прокуратурою з дотримання принципу стримування та противаг. Натомість складений та одночасно,

безальтернативно затверджений одним і тим самим прокурором обвинувальний акт без відмови в його затвердженні слідчому порушує зазначені судом принципи, позбавляє стадію складання обвинувального акта об'єктивності й належної його перевірки органом прокуратури чи іншою його посадовою особою, а прокурора, який склав обвинувальний акт й одночасно затвердив його, не можна вважати безсторонньою особою під час вирішення питання щодо його затвердження, що, на переконання колегії суддів, є неприпустимим [233]. Ці позиції суду віднайшли свою підтримку і серед респондентів. На думку 54,9 % практичних працівників, відмова слідчому в затвердженні обвинувального акта прокурором є єдиною підставою для складання обвинувального акта прокурором і жодних винятків ст. 291 КПК України не передбачає.

У доктрині кримінального процесу таку позицію суду не поділяють. Зокрема, на переконання О. Капліної, можливість складання прокурором обвинувального акта не обмежується тільки випадком, якщо він не погодиться з обвинувальним актом, який був складений слідчим. Прокурор може його скласти самостійно й у разі, якщо він вважатиме це за потрібне, адже саме з моментом складання обвинувального акта прокурором або його затвердження законодавець пов'язує виникнення публічного обвинувачення, яке має підтримуватися прокурором у судовому провадженні [62, с. 72]. Схожу позицію обстоює В. Михайленко, яка зауважує, що прокурор вправі підписати й затвердити обвинувальний акт самостійно не лише у випадку, коли він не погоджується з обвинувальним актом, що був складений слідчим, а й у будь-якому іншому випадку (вичерпний перелік яких Кодекс не встановлює), який впливає з обставин конкретного кримінального провадження, і таке рішення буде відповідати загальним засадам і завданням кримінального провадження. Правильність такого тлумачення підтверджується використанням у положеннях ч. 1 ст. 291 КПК України прислівника «зокрема», який, згідно з Великим тлумачним словником української мови, означає «окремо, особисто» [126].

Резюмуючи правозастосовну практику й наукові підходи до окресленої проблематики, доходимо висновку, що очевидною є необхідність

законодавчого уточнення визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти обвинувальний акт.

На відміну від нормативної регламентації суб'єктів, уповноважених на складання обвинувального акта, рішення про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, з огляду на приписи ст. 284 КПК України, може приймати слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя або суд.

Компетенція прокурора у вирішенні цього питання є ширшою, ніж слідчого, який приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомляли про підозру. Натомість відповідно до абзацу 3 ч. 3 ст. 284 КПК України прокурор приймає рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з усіх підстав для цього, що визначені в ч. 1 ст. 284 КПК України. Однак зазначене законодавче формулювання призводить до певної невизначеності в питанні щодо розмежування компетенції прокурора та слідчого стосовно закриття кримінального провадження. Вказівка на те, що прокурор приймає таке рішення «щодо підозрюваного», порушує питання про можливість прокурора закрити кримінальне провадження у випадках, коли в ньому жодній особі про підозру не повідомлено. Очевидно, що зазначене питання має бути вирішене на користь прокурора, який як процесуальний керівник досудовим розслідуванням, що спрямовує його перебіг і визначає судову перспективу, повинен бути наділений повноваженням закривати кримінальне провадження з будь-якої підстави для цього, визначеної законом, окрім тих випадків, коли це є виключною компетенцією суду [104, с. 170]. На погляд О. Хрущ, роль прокурора в кримінальному провадженні як процесуального керівника досудового розслідування засвідчує необхідність наділення його повноваженнями щодо закриття кримінального провадження з будь-яких підстав, крім тих випадків, коли це є виключною компетенцією суду [265, с. 155];

2) вимоги щодо змісту обвинувального акта й рішення про закриття кримінального провадження.

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування (ч. 4 ст. 110 КПК України). Роль обвинувального акта як процесуального рішення сторони обвинувачення полягає в тому, що він формулює юридичну оцінку обвинувачення, ініціює судовий розгляд і тим самим забезпечує особі доступ до правосуддя.

Вимоги до змісту обвинувального акта визначено в ч. 2 ст. 291 КПК України. Потребують осмислення відомості, викладені в п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України. Ці відомості умовно охоплюють дві взаємопов'язані групи: виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими; правову кваліфікацію кримінального правопорушення та формулювання обвинувачення.

Про важливість цієї вимоги свого часу було зазначено в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист в кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 року № 8, яка не втратила своєї чинності й актуальності. Зокрема, відповідно до п. 10 суди повинні вимагати від органів досудового слідства, щоб постанова про притягнення як обвинуваченого була конкретною за змістом. Зокрема, в описовій її частині зазначено: злочин, у вчиненні якого обвинувачують особу; час, місце й інші обставини його вчинення, наскільки вони відомі слідчому; стаття кримінального закону, якою передбачений цей злочин [156].

Отже, зауважує В. О. Гринюк, перед формулюванням обвинувачення здійснюється викладення фактичних обставин кримінального правопорушення, тобто викладення фабули обвинувачення. Фабулою обвинувачення слід вважати встановлені під час досудового розслідування обставини, які інкримінують обвинуваченому як діяння, що містить ознаки певного складу кримінального правопорушення. Встановлення обставин кримінального

правопорушення неможливо здійснити без доказування, результатом доказування є встановлення фактичних обставин, які зазначають в обвинувальному акті. Встановивши фабулу обвинувачення (фактичні обставини), виявивши їх юридичні ознаки, слідчий (прокурор) може встановити правову кваліфікацію. Для цього проводять аналіз і співвідношення конкретних обставин кримінального провадження з ознаками статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність [35].

Визначення способу й обсягу викладу фактичних обставин кримінального правопорушення в обвинувальному акті належить до дискреційних повноважень прокурора. Адже виключно прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення в порядку, встановленому КПК України. Кримінальний процесуальний закон не надає повноважень суду до ухвалення вироку чи іншого рішення по суті справи перевіряти правильність визначення прокурором обсягу обвинувачення, зобов'язувати його змінювати цей обсяг [246].

Аналіз судової практики дає змогу окреслити основні правові позиції в частині викладення відомостей, передбачених у п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України [159; 164; 171; 243]:

1) відображення фактичних обставин кримінального правопорушення має значення не тільки для аргументації висновків слідчого, прокурора, а й для дослідження обставин вчиненого кримінального правопорушення в суді, а також для реалізації права підозрюваного на захист;

2) випадки, коли обвинувачення, викладене в обвинувальному акті, не збігається з викладом фактичних даних у повідомленні про підозру, що мають бути визнані істотними порушеннями вимог КПК України, попри те, що чинне законодавство не передбачає наслідки незбігу викладу фактичних обставин кримінального правопорушення в повідомленні про підозру й обвинувальному акті. Структурні елементи, які належать до підозри й формалізуються в повідомленні про підозру, мають повністю відтворюватися в обвинувальному

акті. У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або в разі зміни первинної підозри, слідчий, прокурор зобов'язані знову вручити особі повідомлення про підозру з виконанням вимог ст. 278 КПК України. Якщо обвинувальний акт, направлений до суду, не є ідентичним обвинувальному акту, врученому обвинуваченому, й істотно відрізняється від повідомлення про підозру, по суті призводить до ситуації, коли протягом судового розгляду особа була дезінформована в питаннях сутності й характеру обвинувачення, що своєю чергою порушує базовий міжнародний стандарт, закріплений у п. «а» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає право особи бути негайно й детально поінформованою зрозумілою для неї мовою про характер і причини висунутого обвинувачення, ставить під сумнів легітимність висунутого обвинувачення;

3) чітке відображення фактичних обставин кримінального правопорушення, зокрема з обов'язковим зазначенням усіх ознак об'єктивної сторони злочину, суспільно небезпечні наслідки, причиновий зв'язок між діянням і наслідками, має суттєве значення для аргументації висновків суду про доведеність винуватості особи, для реалізації права на захист і вирішення інших питань. Адже фабула обвинувачення є фактичною моделлю вчиненого злочину, а юридичне формулювання – це правова модель злочину, вказівка на кримінально-правову норму, порушення якої інкриміновано обвинуваченому. Тому наведені у вирoku фактичні дані у своїй сукупності мають давати повне уявлення стосовно кожного з елементів складу кримінального правопорушення, що своєю чергою надає можливість зіставити фактичну складову обвинувачення з його юридичною формулою;

4) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення закону й статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення (п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України) по суті є консистенцією всього обвинувального акта, відображення фактичних обставин кримінального

правопорушення має значення не тільки для аргументації висновків слідчого, прокурора, а й для дослідження обставин вчиненого кримінального правопорушення в суді;

5) відсутність чіткого формулювання обвинувачення суттєво впливає на право обвинуваченого мати повну, вичерпну інформацію про характер, обсяг і причини обвинувачення для відповідної можливості реалізації свого права на захист і підготуватися до нього.

На відміну від обвинувального акта, чітких вимог до процесуального рішення у формі закриття кримінального провадження законодавець не містить. Про закриття кримінального провадження слідчий, дізнавач, прокурор приймає постанову (ч. 4 ст. 284 КПК), яка згідно з ч. 5 ст. 110 КПК України складається з:

1) вступної частини, яка має містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;

2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України;

3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення; місце й час (строки) його виконання; особу, яка має виконати постанову; можливість і порядок оскарження постанови.

Закриття кримінального провадження як форма закінчення досудового розслідування реалізується на заключному етапі розслідування, коли уповноважений державою орган (слідчий, прокурор) підбиває підсумок проведеної роботи, аналізує та оцінює сукупність зібраних доказів, на їх основі формулює в постанові висновок про неможливість подальшого провадження у зв'язку з наявністю передбачених законом обставин і вирішує питання, що впливають з ухваленого рішення про закриття кримінального провадження [203, с. 88].

Водночас недостатньо чітко в ст. 284 КПК України прописана процедура процесуального керівництва за закриттям кримінального провадження. З огляду на аналіз положень ст. 284 КПК України, постанова слідчого про закриття кримінального провадження не потребує будь-якого погодження прокурором – процесуальним керівником. Відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК України, прокурор лише за фактом отримання копії постанови слідчого про закриття кримінального провадження має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю [31, с. 276].

Окреслені прогалини компенсуються частково в підзаконних нормативно-правових актах, а саме відповідно до п. 11 наказу Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 року № 309 прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні, відповідно до вимог законодавства, зобов'язаний [178]:

– перевіряти впродовж 20 днів з моменту отримання копії постанови слідчого (дознавача) про закриття кримінального провадження законність і обґрунтованість такого рішення, зокрема повноту проведення досудового розслідування, захист інтересів учасників кримінального провадження, вирішення питань про спеціальну конфіскацію, долю майна та документів, вилучених або наданих під час досудового розслідування, скасування обмежувальних заходів;

– у разі згоди з прийнятим рішенням про закриття кримінального провадження робити відмітку про його законність й обґрунтованість на копії відповідної постанови, яку долучати до наглядового провадження;

– у разі закриття кримінального провадження щодо підозрюваного впродовж трьох діб із часу прийняття рішення для перевірки його законності й обґрунтованості надавати матеріали кримінального провадження керівнику прокуратури відповідного рівня або його першому заступнику чи заступнику згідно з компетенцією.

Згідно зі Стандартами діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування, затвердженими наказом Офісу Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84, прокурор перевіряє постанови слідчого про закриття кримінального провадження на предмет їх законності й обґрунтованості, зокрема щодо:

- наявності підстави для закриття кримінального провадження, передбаченої ч. 1 ст. 284 КПК України;

- наявності повноважень слідчого на закриття кримінального провадження з відповідної підстави;

- повноти і вмотивованості викладення рішення про закриття кримінального провадження в постанові слідчого.

У разі скасування прокурором постанови про закриття кримінального провадження необхідно суворо дотримуватися строків, установлених ч. 6 ст. 284 КПК України [175].

Підсумовуючи, окреслимо форми здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час вирішення питання про закриття кримінального провадження, виокремлені І. Гафичем: 1) особисте прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження; 2) контроль за відповідним процесуальним рішенням слідчого; 3) ініціювання прийняття цього процесуального рішення слідчим суддею. Зазначені форми застосовує прокурор як альтернативні, однак їх об'єднує спільний предмет (коло питань, які встановлює прокурор) – усебічність, повнота й об'єктивність проведеного досудового розслідування [26, с. 171]; законність й обґрунтованість закриття, зокрема в частині наявності підстави для закриття кримінального провадження, передбаченої ч. 1 ст. 284 КПК України, повноважень на закриття кримінального провадження з відповідної підстави; умотивованості рішення про закриття кримінального провадження.

3.2. Прокурорський нагляд під час укладення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим й угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості

Появі в сучасному кримінальному процесуальному праві України інституту угод передувало окреслення його перспектив ще в Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні 2008 року [80], у якій акцентовано на необхідності істотного розширення застосування процедур відновного та примирного правосуддя, відповідно до яких суд прийматиме рішення щодо угоди про визнання вини або примирення обвинуваченого з потерпілим. Згодом цю перспективу було реалізовано внаслідок прийняття 13 квітня 2012 року КПК України.

Слід визнати, що в сучасних умовах кримінальне провадження інколи може тривати місяцями або навіть роками. Система правосуддя була б перевантажена, якби кожен підсудний вимагав повного судового розгляду, зокрема апеляційного та касаційного провадження після винесення вироку. Органи кримінальної юстиції не мають достатніх ресурсів, щоб забезпечити повноцінні судові процеси за кожним кримінальним провадженням. Отже, запровадження угод, які насправді є дієвим процесуальним інструментом, дозволяють не тільки суддям, а й прокурорам зосередити свій час і ресурси на інших справах і зменшити кількість судових процесів. Відповідно до укладених угод підозрювані (обвинувачені) погоджуються визнати себе винними за деякими або всіма висунутими проти них звинуваченнями в обмін на поступки з боку прокурорів. Більшість кримінальних справ вирішують шляхом угоди про визнання винуватості до початку судового розгляду. У такому разі угода про визнання провини означає, що підозрюваний може визнавати себе винним з різних причин, одна з яких полягає в тому, що його, ймовірно, все одно визнають винним за початковими обвинуваченнями.

Запровадження аналізованого інституту в кримінальному провадженні безумовно не могло бути проігноровано наукою кримінального процесу. Угоду

в кримінальному провадженні у фахових джерелах розглядають з різних позицій: як досягнутий у процесі домовленостей між стороною обвинувачення та стороною захисту компроміс на взаємовигідних для обох сторін умовах щодо вирішення кримінально-правового конфлікту [46, с. 14]; вияв диференціації кримінальної процесуальної форми, яка ґрунтується на матеріально-правових критеріях, які передбачають встановлення змісту договірних правовідносин, і кримінально-процесуальних, що визначають форму та процедуру досягнення взаємних поступок між сторонами угод про примирення чи про визнання винуватості в кримінальному провадженні [136, с. 12]; відображення властивих закордонному законодавству альтернативних заходів і примирних процедур [7]; спосіб реагування системи правосуддя на злочин з карального на відновний [262]; своєрідним актом між потерпілим і правопорушником про відновлення безконфліктного становища [136, с. 73] тощо.

Після запровадження в національне законодавство інституту угод значний відсоток кримінальних проваджень в Україні закінчуються їх затвердженням. Про активне його застосування в кримінальному провадженні свідчать статистичні дані, відповідно до яких 2022 року суди затвердили 9063 угоди про визнання винуватості й 1826 угод про примирення (у провадженнях щодо 91 особи відмовлено в затвердженні угоди та повернуто прокурору для продовження досудового розслідування) [55], 2023 року – 13 378 і 1589 (щодо 85 осіб – відмовлено) [54], 2024 року – 11 682 та 1292 (щодо 52 осіб – відмовлено) відповідно [53].

Слід констатувати різні бачення науковців стосовно ролі прокурора під час вирішення питання про укладення угоди. Зокрема, в одних випадках науковці зауважують, що основними проблемами під час практичного застосування інституту угод про визнання винуватості є посилення ролі прокурора. Водночас послаблено роль суду в кримінальному провадженні, обмежено право на оскарження вироку, передбачено притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди, наслідком чого є

підвищення рівня корупції в діяльності прокурорів і суддів [115, с. 236]. Так виникають можливості для зловживання процесуального керівника на досудовому розслідуванні під час кваліфікації кримінального правопорушення і тиску на підозрювану, обвинувачену особу з метою пришвидшення розкриття злочинів зі сторони слідчих органів і прокуратури [106, с. 5]. Найпоширенішими ситуаціями зловживання процесуальними правами прокурором є ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості тільки для того, щоб не досліджувати всі докази в суді, але не з метою процесуальної економії, а в силу того, що йому відомі всі проблеми, наявні у справі (наприклад, слідчі помилки), яких уже виправити не можна і він не хоче, щоб про них дізнався суд. У такому випадку слід встановити наявність суспільного інтересу, зазначеного в п. 3 і 4 ч. 1 ст. 470 КПК України, прокурору не завжди вдається [208, с. 254].

В інших випадках науковці обґрунтовують безініціативність прокурорів у частині невжиття заходів з метою усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює з правоохоронними органами. Зазначене зумовлено тим, що певним недоліком укладення угоди є те, що жодна стаття КПК України не передбачає обов'язку прокурора вживати заходів з метою усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює з правоохоронними органами. Ця прогалина є суттєвою та може мати негативні наслідки, попри те, що на підозрюваного поширюється дія Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [119, с. 114]. У цьому контексті слушними є рекомендації, висловлені в науковій літературі про те, що прокурору як стороні угоди про визнання винуватості, яка бажає досягнення позитивного ефекту від співпраці правопорушника зі слідством, слід уживати максимальних заходів для усунення потенційної небезпеки для його життя та здоров'я. Підозрюваному чи обвинуваченому слід наполягати на письмовому закріпленні в тексті угоди гарантій прокурора щодо застосування заходів

забезпечення безпеки в разі виникнення потенційної загрози [151, с. 185–186], а також його відповідальності в разі незастосування таких заходів [119, с. 114].

Своєю чергою судова практика ілюструє непоодинокі рішення судів про відмову в затвердженні угоди. Розглянемо деякі обґрунтування, відображені в ухвалах суду (за 2025 рік), стосовно відмови в затвердженні угоди про визнання винуватості:

«однією з беззаперечних умов затвердження угоди є визнання обвинуваченим своєї вини в інкримінованому злочині та добровільна згода з узгодженим покаранням. З пояснень обвинуваченого ОСОБА_5 вбачається, що він заперечує проти затвердження угоди, вважаючи узгоджене покарання занадто тяжким» [248];

«до суду надійшов обвинувальний акт з угодою про визнання винуватості у кримінальному провадженні про обвинувачення ОСОБА_5 за ч. 1 ст. 369 КК України. В судовому засіданні обвинувачена ОСОБА_5 відмовилася від затвердження угоди та просить справу розглядати в загальному порядку» [258];

«обвинувачений ОСОБА_5 відмовився від угоди про визнання винуватості, просив її не затверджувати, пояснив, що під час укладення угоди про визнання винуватості не в повній мірі розумів її зміст і наслідки укладення» [254];

«у підготовчому судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_4 та його захисник адвокат ОСОБА_5 просили відмовити в затвердженні угоди, оскільки обвинувачений бажає надати пояснення у справі, які мають значення для правильного призначення йому покарання за скоєне» [252];

«судом встановлено, що в угоді призначено покарання, що не відповідає вимогам КК України, оскільки погоджено та призначено покарання за сукупністю правопорушень шляхом поглинання штрафу позбавленням волі, чим порушено вимогу ч. 3 ст. 72 КК, згідно з якою основне покарання у виді штрафу при призначенні його за сукупністю злочинів та вироків складанню з іншими видами покарань не підлягає і виконується самостійно, що є безумовною підставою для відмови в її затвердженні» [255];

«у поданій на суду угоді про примирення сторони домовилися призначити покарання обвинуваченому ОСОБА_7 із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу, тобто покарання більш м'яке, ніж передбачено санкцією ч. 1 ст. 286-1 КК України, і без призначення додаткового покарання, а саме без позбавлення права керувати транспортними засобами. На думку суду, домовлене сторонами покарання не буде відповідати вчиненому діянню» [260];

«розбіжності позиції обвинуваченого викладені в Угоді про визнання винуватості, наданими поясненнями в підготовчому засіданні та пред'явленому йому обвинуваченні, суд вважає істотними для кримінального провадження, оскільки пояснення обвинуваченого свідчать про те, що він не в повній мірі визнає вину по пред'явленому обвинуваченні і такі пояснення впливають на кваліфікацію його дій» [261].

З огляду на здійснений аналіз, можна припустити, що на практиці виникають ситуації, коли правоохоронці застосовують методи, які спонукають підозрюваного чи обвинуваченого визнати свою вину й погодитися на угоду, маніпулюючи фактами або перебільшуючи серйозність справи. Підозрюваний чи обвинувачений іде на угоду, перебуваючи в стані юридичної чи фактичної помилки, хоча його дії або не містять складу кримінального правопорушення, або правоохоронці насправді не мають достатніх доказів вчинення правопорушення та винуватості особи. Також поширеною проблемою на практиці є вибірковість у можливості укладення угод. Це означає, що прокурор, фактично володіючи правом приймати рішення щодо угоди, має значний вплив на долю підозрюваного чи обвинуваченого. У таких випадках прокурори можуть надавати перевагу тим особам, які згодні на певні неформальні позапроцесуальні домовленості, а інші, за схожих обставин, можуть втратити нагоду укласти угоду [154].

Мабуть, саме тому в науковій літературі питання добровільності укладення угоди не втрачає актуальності [29]. Зокрема, у фахових джерелах наполягають на необхідності доповнити ст. 470 КПК України ще однією обставиною, яку слід ураховувати прокурору під час вирішення питання про

укладення угоди про визнання винуватості, – добровільність підозрюваного чи обвинуваченого під час укладення угоди про визнання винуватості [64, с. 5].

Іншим проблемним моментом правозастосування є узгодження сторонами міри покарання за угодою. Ні в кримінальному, ні в кримінальному процесуальному законі не визначено окремі підстави й межі для зменшення покарання у зв'язку з укладенням угоди в провадженні. У КПК України не визначено межі домовленостей щодо покарання між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим), оскільки це сфера матеріального, а не процесуального кримінального права [263, с. 6]. Проте, узгоджуючи міру покарання, прокурор повинен керуватися не правосвідомістю та власним переконанням, а чіткими критеріями, визначеними недвозначними положеннями КК України. Помилки, яких припускаються на практиці, стосуються саме узгодження сторонами покарання, що суперечить вимогам матеріального кримінального закону, зокрема: строк покарання за незакінчений злочин перевищує максимально встановлену законом межу; безпідставно узгоджують міру покарання меншою, ніж передбачено санкцією статті КК України або яка взагалі санкцією не передбачена; призначення покарання із застосуванням ст. 69, 75 КК України узгоджують без будь-якого посилання на обставини, що пом'якшують покарання, і мотиви прийняття такого рішення; не вирішують питання про узгодження обов'язкового додаткового покарання тощо [46, с. 15–16].

Невідповідність призначеного покарання тяжкості вчиненого злочину пригнічує довіру до правосуддя та відчуття справедливості. Обвинувачений обмежений у виборі покарання, яке він погоджується відбутися за угодою. Таке обмеження свободи вибору, з одного боку, не стимулює до укладення угод, а з іншого – викликає застереження, що обвинуваченим не призначають реальних покарань. Слід нагадати, що, крім позбавлення волі й штрафу, кримінальне законодавство має широкий арсенал санкцій – арешт, обмеження волі, виправні та громадські роботи. Розмір штрафу можна визначити відповідним до розміру неправомірної вигоди або ж кратним йому. Тому слухними є підхід щодо

необхідності розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з призначення покарань, які надали б можливість сформулювати орієнтири сторонам угоди, а також суду, який оцінюватиме цю угоду [39].

Наступний аспект, що зумовлює активну дискусію у фахових джерелах, – це питання доказування. Передусім, з огляду на положення ч. 7 ст. 474 КПК України, прокурор як сторона угоди зобов'язаний переконати суд, що умови угоди не суперечать вимогам КПК України та/або закону; умови угоди відповідають інтересам суспільства; умови угоди не порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; укладення угоди було добровільним; виконання обвинуваченим узятих на себе за угодою зобов'язань є можливим. У разі посилань на ці обставини сторони повинні обґрунтувати їх наявність за допомогою належних і допустимих фактичних даних [36; 110, с. 117].

Водночас, слушно акцентує І. Кісліцина, одним з основних принципів, яким повинен керуватися прокурор, ініціюючи укладання угоди про визнання винуватості, – це наявність об'єктивних доказів винуватості особи. Організаційну роль прокурора як гаранта дотримання зазначеного й інших принципів укладання угод про визнання винуватості, засвідчено в КПК України. Зокрема, прокурор зобов'язаний усебічно, повно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку й забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Адже тільки за наявності необхідної сукупності доказів, що підтверджують вину особи в учиненому кримінальному правопорушенні, може йтися про визнання нею своєї вини й укладення угоди про визнання винуватості [67, с. 176–177].

Своєю чергою І. В. Гловюк, аналізуючи положення ч. 1 ст. 474 КПК України, зауважує, що під час застосування цієї норми слід ураховувати, що, по-перше, суд зобов'язаний перевірити правильність кваліфікації діяння, по-друге, наявність фактичних підстав для визнання винуватості. Тому на час

направлення обвинувального акта й угоди до суду слідчий та прокурор повинні зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджують вчинення підозрюваним відповідного кримінального правопорушення. Інакше суд може прийняти рішення про відмову в затвердженні угоди, а можливості збирання додаткових доказів для підтвердження вини підозрюваного можуть бути втрачені [29, с. 343].

У цьому контексті ми поділяємо думку Ю. І. Азарова й М. П. Климчука, які зазначають, що навіть якщо особа не заперечує свою винуватість у вчиненні правопорушення, слідчий за погодженням з прокурором або в порядку ст. 36 КПК України за його письмовою вказівкою повинен провести слідчі (розшукові) дії або негласні слідчі (розшукові) дії з метою доведення вини особи [1, с. 275]. Таку позицію майже однотайно поділяють інші вчені. Зокрема, К. О. Довбенко зауважує, що кримінальне провадження в будь-якому разі слід вести повно й неупереджено, а обвинувачуваний та його захисник повинні мати змогу ознайомитися з усіма матеріалами кримінальної справи. Така модель є протилежною американській, але вона гарантує «право на обізнаність» у матеріалах кримінального провадження не тільки прокурору як представнику держави, а й особі, яка має намір визнати свою вину в обмін на зміну покарання (поступку з боку держави) [44, с. 302].

Обґрунтованими видаються міркування Т. В. Лукашкіної. Учена зазначає, що у випадках укладення угод у кримінальному провадженні необхідно встановити обставини предмета доказування до моменту укладення угоди. Відповідно до ч. 5 ст. 469 КПК України, укладення угоди можливе після повідомлення про підозру. Для того щоб повідомити про підозру, необхідно встановити обставини кримінального правопорушення. Водночас складно уявити, як це можна реалізувати протягом 24 год після затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, як передбачено в ч. 2 ст. 278 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 474 КПК України, прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерту або завершення проведення

інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені з плином часу або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди. Суд може відмовити в затвердженні угоди, яку було укладено під час судового провадження, зокрема, якщо допущено неправильну правову кваліфікацію кримінального правопорушення, а також у зв'язку з тим, що немає фактичних підстав для визнання винуватості, тобто якщо не встановлено обставини, які становлять предмет доказування. Аналогічних вказівок щодо розгляду угоди, укладеної під час досудового провадження, КПК України не містить, адже складно уявити, що суд міг затвердити угоду, якщо є сумніви щодо кваліфікації діяння або доведеності вини підозрюваного. Отже, обставини, які становлять предмет доказування, необхідно встановити в кожному кримінальному провадженні [89, с. 238].

Водночас КПК України не регламентує детально, чи зобов'язаний суд дослідити всі матеріали кримінального провадження під час затвердження угоди. Він також не зобов'язує прокурора направляти матеріали досудового розслідування для оцінювання судом. Тож судова практика засвідчує, що дослідження матеріалів кримінального провадження не відбувається в повному обсязі, а кваліфікацію діянь особи часто встановлюють через оцінювання лише істотних обставин кримінального провадження. За таких умов під час обґрунтування винуватості особи та правильності кваліфікації її діянь суди здебільшого посилаються на показання обвинуваченого, обвинувальний акт та угоду про визнання вини [40].

У розрізі окресленої проблематики слід акцентувати на положеннях КПК Республіки Молдова, відповідно до положень якого Угода про визнання провини може бути укладена, коли зібраними доказами підтверджують вчинення діянь обвинуваченим, на підставі чого встановлюють його винність (ч. 2 ст. 505) [281]. Зауважимо, що твердження про те, що в кримінальному провадженні на підставі угоди слідчий та прокурор повинні зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджує вчинення підозрюваним

відповідного кримінального правопорушення, поділяють 59,8 % опитаних правозастосувачів.

Щодо участі прокурора в кримінальному провадженні, у якому укладено угоду про примирення, доводиться констатувати, що він має обмежені можливості, оскільки не є стороною угоди й сторони не зобов'язані погоджувати з ним текст угоди. Прокурор не може ініціювати такий вид угоди, не бере участь у проведенні домовленостей між підозрюваним, обвинуваченим і потерпілим, не є стороною такого виду угоди й не бере участь у її укладенні та підписанні сторонам [36, с. 177]. На думку Д. Лупеко, виключення прокурора з процесу надання допомоги сторонам під час укладення угоди про примирення не є виправданим, оскільки, зауважує автор, у прокурора як у досудових, так і в судових стадіях процесу є всі необхідні повноваження, організаційні та процесуальні можливості, щоб сприяти проведенню примирних процедур [117, с. 22]. У зв'язку з цим поділяємо погляди науковців щодо необхідності розширення повноважень прокурора в контексті укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні, а функція прокурора в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення повинна полягати в недопущенні направлення до суду угод про примирення, які не відповідають чинному закону і внаслідок цього не будуть затверджені судом [220, с. 386]. Доцільними є пропозиції О. А. Нагорнюк-Данилюк щодо закріплення в КПК України обов'язку прокурора здійснювати нагляд за укладенням угоди про примирення між потерпілим і неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим), що сприятиме усуненню недоліків під час застосування цієї угоди в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх (неврахування потерпілим чи неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим), його законним представником усіх обставин, які мають бути досліджені під час укладення угоди про примирення, включення в умови угоди зобов'язань, які не суперечать вимогам чинного законодавства чи які неможливо виконати тощо), а водночас зменшення кількості відмов у затвердженні угоди про примирення в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх [131].

3.3. Нагляд прокурора під час розгляду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності

Досліджуючи питання нагляду прокурора під час вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру, зауважимо, що в умовах сьогодення спостерігається кримінальна активність серед дітей. Зокрема, це засвідчують дані судової статистики, відповідно до яких кількість кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми чи за їх участю, що перебували на розгляді місцевих загальних судів 2023 року, збільшилася на 4,3 % порівняно з попереднім роком і становила 4,4 тис. справ [2]. У таких провадженнях однією із форм закінчення досудового розслідування є складення та направлення прокурором до суду клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру (далі – ПЗВХ). Унаслідок цього суди 2023 року ПЗВХ застосовували до 253 неповнолітніх, із них 150 підлітків було передано під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання. Застосовано застереження до 64 підлітків. Обмежено дозвілля і встановлено особливі вимоги до поведінки щодо 28 неповнолітніх. Для виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років, до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків направлено 8 осіб [2].

Специфіка участі прокурора в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх обумовлена забезпеченням прав і законних інтересів таких осіб. Законодавець передбачив чимало процесуальних гарантій прав неповнолітніх учасників кримінального провадження, серед них у ч. 4 ст. 28 КПК України передбачено вимогу щодо невідкладності здійснення кримінального провадження щодо неповнолітньої особи або за її участю та першочерговості його розгляду в суді. Тому неналежне процесуальне керівництво досудовим

розслідуванням на етапі закінчення досудового розслідування може стати причиною тривалого здійснення аналізованих кримінальних проваджень. Привертає увагу той факт, що оформлення з порушенням вимог процесуального законодавства підсумкових документів стадії досудового розслідування тягне за собою повернення таких документів судом у підготовчому судовому засіданні прокурору для усунення допущених недоліків, що відповідно спричиняє необґрунтовані зволікання в здійсненні кримінального провадження [12, с. 249].

У цьому контексті аналіз судових рішень, ухвалених у підготовчому судовому засіданні та відображених у ЄДРСР, дає змогу виокремити проблемні аспекти в разі звернення прокурора з клопотанням про застосування ПЗВХ, зокрема це:

1) неналежний суб'єкт процесуального оформлення клопотання про застосування ПЗВХ. Адже у випадках, передбачених § 2 глави 38 КПК України, у разі вчинення особою, яка після досягнення віку 11 років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, прокурор затверджує складене слідчим, дізнавачем або самостійно складає клопотання про застосування до неповнолітнього ПЗВХ і надсилає його до суду. Однак у разі наявності підстав, визначених у ст. 497 КПК України, уповноваженим суб'єктом на складання такого клопотання є виключно прокурор [12, с. 250].

Таке диференційоване визначення суб'єктів оформлення клопотання про ПЗВХ призводить до плутанини під час направлення до суду клопотання належним суб'єктом. Зокрема, суд у підготовчому провадженні повернув клопотання прокурору, мотивуючи своє рішення тим, що старший слідчий склала клопотання щодо неповнолітнього, який на час вчинення кримінального правопорушення досягнув віку, з якого настає кримінальна відповідальність, унаслідок чого застосування примусових заходів щодо нього було можливим

тільки в порядку ст. 497 КПК України й відповідне клопотання міг скласти виключно прокурор [234];

2) наступною вимогою до клопотання про застосування ПЗВХ, згідно з ч. 1 ст. 292 КПК України, є відображення в ньому інформації про захід виховного характеру, який пропонують застосувати. Про недотримання цієї вимоги свідчить ухвала, відповідно до якої суд у підготовчому судовому засіданні зауважив, що в клопотанні про застосування ПЗВХ рекомендується застосувати передачу неповнолітнього під нагляд батьків, однак не зазначено кому саме, не вказано прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання. У судовому засіданні було з'ясовано, що передати неповнолітнього під нагляд батьків неможливо, оскільки малолітній відібраний від матері на підставі розпорядження, а батько записаний зі слів матері на підставі ч. 1 ст. 135 Сімейного кодексу України. Приймаючи рішення про повернення клопотання про застосування ПЗВХ, суд також прийняв до уваги постанову Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», зі змісту якої вбачається, що передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, допускається лише за наявності даних про те, що вони здатні забезпечити позитивний виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою [232];

3) у судовій практиці є випадки, коли суд повертав клопотання про ПЗВХ, мотивуючи необхідністю набуття неповнолітнім статусу обвинуваченого. На стадії підготовчого судового засідання суд вказав на неможливість призначення судового розгляду клопотання про застосування ПЗВХ, обґрунтовуючи своє рішення тим, що складенню та направленню прокурором на адресу суду клопотання про застосування до неповнолітнього ПЗВХ на підставі ст. 497 КПК України має передувати набуття неповнолітнім статусу обвинуваченого, тобто передача відносно нього обвинувального акта до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України, й отримання відповідної згоди неповнолітнього обвинуваченого та його законного представника на

застосування аналізованих заходів. Згідно з реєстром матеріалів досудового розслідування, зауважує суд, неповнолітньому було повідомлено про підозру, а отже, відповідно до положень ч. 1 ст. 42 КПК України, він має статус підозрюваного, а не обвинуваченого, як того вимагають положення ст. 497 КПК України. Клопотання про застосування ПЗВХ не замінює обвинувальний акт, а тому суд вважає за необхідне повернути його прокурору для усунення недоліків [244]. Суд апеляційної інстанції, не погодившись із висновками суду першої інстанції, скасував цю ухвалу [245]. Отже, окреслене питання потребує уточнення в положеннях КПК України або відповідного роз'яснення Верховного Суду з метою уникнення надалі такої неоднозначної судової практики [12, с. 251];

4) у разі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього слід зважати на позицію потерпілого й не допускати порушення балансу інтересів. І хоча законодавець не передбачає отримання згоди потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру та звільнення від покарання в такий спосіб, проте, на нашу думку, прокурор повинен урахувати позицію зазначеного учасника. Натомість прокурор самостійно визначає можливість звернення з таким клопотанням до суду (за відсутності заперечень підозрюваного та його законного представника), тим самим фактично ставить потерпілого перед фактом про прийняття зазначеного рішення після виконання стороною обвинувачення вимог ст. 290 КПК України [12, с. 251].

Тобто законодавець виносить за дужки інтереси потерпілого в частині реалізації його прав. Підтвердженням анонсованої проблематики є ухвала суду, зі змісту якої вбачається, що в підготовчому засіданні представник неповнолітнього потерпілого заявив клопотання про повернення клопотання про застосування ПЗВХ прокурору, посилаючись на те, що потерпілому кримінальним правопорушенням заподіяно шкоди, що полягала в матеріальних витратах на медичні обстеження та лікування, а клопотання не відображає відомостей про розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (п. 7

ч. 2 ст. 291 КПК України) [234]. Отже, заявлена позиція потерпілого свідчить не тільки про допущення прокурором вимог процесуального закону, а й про його незгоду з такою формою закінчення досудового розслідування.

Викладене засвідчує необхідність доповнення положень КПК України в частині встановлення обов'язку для сторони обвинувачення щодо отримання згоди потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру [12, с. 252].

Досліджуючи питання участі прокурора під час вирішення питання про направлення до суду клопотання про застосування ПЗМХ, зауважимо, що в науковій літературі діяльність прокурора в такому провадженні розглядають як таку, що спрямована: на захист передусім суспільного інтересу, який полягає здебільшого в ізоляції від суспільства особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння на тлі психічного розладу, шляхом поміщення її в психіатричний заклад із застосуванням ПЗМХ [69, с. 162]; доведення вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно хворою особою та застосування до такої особи ПЗМХ з метою мінімізації її суспільної небезпечності та лікування [103, с. 17]; забезпечення додержання кримінального та кримінального процесуального законодавства під час здійснення досудового та судового провадження стосовно неосудних й обмежено осудних осіб, захист їх прав і законних інтересів [24, с. 30]. Науковці визначають певні недоліки регламентації повноважень прокурора в такій диференційованій формі кримінального провадження та пропонують шляхи вдосконалення цього напрямку діяльності процесуального керівника, а саме: 1) передбачити можливість призначення психіатричної експертизи й здійснення кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ лише до підозрюваного; 2) віднести до форм закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ закриття кримінального провадження з переданням особи на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом у разі відсутності суспільної небезпечності психічно хворої особи; 3) надання прокуророві виключного повноваження порушувати

перед судом питання про продовження та зміну застосування ПЗМХ на підставі заяви лікаря-психіатра або особи, до якої застосовують ПЗМХ [103, с. 17].

В. Л. Кириченко, спростовуючи розуміння кримінальної процесуальної діяльності прокурора як правозахисної в кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ, обґрунтовано переконує, що в таких провадженнях головною його функцією є підтримання клопотання про застосування таких заходів, що не повинно мати обвинувального ухилу [68, с. 5].

Поділяючи таку позицію, проаналізуємо зміст клопотання про застосування ПЗМХ, ураховуючи приписи кримінального процесуального законодавства та наукові підходи.

Власне вимоги до клопотання про застосування ПЗМХ відповідно до положень ст. 292 та 291 КПК України аналогічні вимогам до обвинувального акта. Водночас зазначене фінальне процесуальне рішення повинно містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати, і позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я.

Щодо вирішення в клопотанні питання про один із видів ПЗМХ, передбачених у ч. 1 ст. 94 КК України [90] (надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку; госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом; госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням нагляду; госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом) прокурор ураховує загальні умови для обрання певного заходу з-поміж зазначених, а саме: а) залежність від характеру й тяжкості захворювання; б) залежність від тяжкості вчиненого діяння; в) урахування ступеня небезпечності психічно хворого для себе; г) врахування ступеня небезпечності хворого для інших осіб [124].

Слушно зауважує О. О. Торбас, що уповноважена особа під час складання клопотання про застосування ПЗМХ повинна також зазначити про наявність в особи розладу психічної діяльності на момент вчинення кримінального правопорушення чи на момент досудового розслідування, характеристику

особи, щодо якої є можливість застосувати ПЗМХ (наявність розладу психічної діяльності в минулому, поведінка особи до, на момент і після вчинення кримінального правопорушення, небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб), обґрунтування необхідності застосування ПЗМХ із зазначенням заходу, який необхідно застосувати, а також думки слідчого (прокурора) щодо можливості особи бути присутньою під час судового розгляду [228].

А. В. Ткач, опрацьовуючи зміст рандомно обраних з ЄДРСР ухвал про повернення прокурору клопотання про застосування ПЗМХ, дійшов висновку, що фактичні обставини суспільно небезпечного діяння, які прокурор вважає встановленими в клопотанні, потребують іншої форми викладу, ніж у класичному обвинувальному акті. Судова практика засвідчує, що неправильно зазначати в клопотанні про те, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння умисно, тому що стан неосудності фактично позбавляє її здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними в момент вчинення такого діяння, хоча воно й містить ознаки кримінального правопорушення [222, с. 146].

Справді, у судовій практиці є випадки, коли прокурор у клопотанні вказує на умисну форму вини особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння. Так, як убачається зі змісту ухвали суду, захисник заперечила щодо призначення клопотання до судового розгляду, клопотала про повернення прокурору, зазначивши, що воно не відповідає вимогам ч. 2 ст. 292 КПК України. Звертаючись із клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, на думку захисту, припустився таких помилок: у клопотанні виклав фактичні обставини вчинення ОСОБА_6 злочину, вказавши серед іншого, що дії останнього характеризуються умисною формою вини, що відповідає діянням осудної особи. Однак Суд, дослідивши клопотання, дійшов висновку, що доводи, викладені в клопотанні про повернення клопотання про застосування ПЗМХ, стосуються оцінки доказів, які суд на цій стадії не досліджує і не має права їх оцінювати, а тому в задоволенні клопотання

захисника щодо повернення клопотання про застосування ПЗМХ слід відмовити [230].

Розглядаючи останню форму закінчення досудового розслідування в межах цього підрозділу, зазначимо, що в теорії кримінального процесу інститут звільнення від кримінальної відповідальності розглядають як передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України [6, с. 58], і як такий, що пов'язаний з економією судових репресій, а також повагою невід'ємних прав і свобод особи, яка вчинила злочин, і встановленням сприятливих критеріїв під час звільнення від кримінальної відповідальності, залежно від віку, стану здоров'я, працездатності та інших ознак [202, с. 326].

У ст. 286 КПК України законодавець регламентує монопольне право прокурора на прийняття рішення про звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування. Такий підхід викликав певні дискусії стосовно кола учасників, уповноважених на прийняття такого рішення. Тож, зауважує А. В. Лапкін, фактично в обхід чи всупереч позиції прокурора це питання взагалі не може бути вирішене, оскільки інші суб'єкти позбавлені права на звернення з таким клопотанням, а суд не має власної ініціативи щодо його розгляду. Проте в умовах сьогодення і з фактичної, і з формальної позиції саме суд залишається тим суб'єктом, який остаточно вирішує питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [98, с. 300–301]. З позиції Н. Л. Боржецької, не тільки прокурор, а й слідчий зобов'язані роз'яснити суть цього права [16, с. 34]. Таку думку поділяє О. Марченко, пояснюючи це тим, що саме слідчий має безпосереднє відношення до встановлення фактичних обставин справи, надання правової кваліфікації вчиненого, збирання та узагальнення інформації (як позитивного, так і негативного значення) щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Саме слідчий, який здійснює досудове розслідування, має можливість у належному обов'язку виявити кримінально-правові підстави й умови звільнення від кримінальної відповідальності, серед яких особливе значення

мають тяжкість і повторність учинення злочину, ознаки позитивної посткримінальної поведінки особи [123, с. 83]. Отже, підсумовує С. О. Кахновець, відсутність згадки про слідчого в законодавчому врегулюванні процесуального порядку звільнення особи від кримінальної відповідальності не позбавляє його права ініціювати розгляд відповідного питання, однак лише перед прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [64, с. 124].

Натомість Н. М. Колот переконана, що тільки прокурор несе відповідальність за результати кримінального переслідування, а тому саме він має приймати рішення щодо його припинення. Звільнення від кримінальної відповідальності не реабілітує особу й зовсім не означає, що сторона обвинувачення відмовилася від своїх претензій. Прокурор як гарант реалізації засади законності має забезпечити не лише формальне застосування норми законодавства, зокрема щодо ознайомлення особи з її правами щодо звільнення від кримінальної відповідальності, а й забезпечити застосування законодавства «крізь форму» по суті у вигляді належного роз'яснення прав особи, щоб переконатися, що особа усвідомлює усі наслідки такого рішення, зокрема нереабілітуючий характер такого рішення [77].

Завершуючи дискусію щодо цього питання, зауважимо, що відповідно до ст. 512 КПК Республіки Молдова, саме прокурор у разі дотримання умов, визначених ст. 511, мотивованою постановою розпоряджається про звільнення особи від кримінальної відповідальності [281]. Така зарубіжна законодавча позиція узгоджується з міжнародними стандартами. Зокрема, у Рекомендації № R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про спрощення кримінального судочинства від 17 вересня 1987 року засвідчено необхідність застосування принципу дискреційного судового переслідування та акцентовано на потребі законодавчого закріплення повноважень відмовитися від кримінального переслідування й припинити його за розсудом особи, уповноваженої провадити таке переслідування [181].

Отже, відповідно до положень національного законодавства, встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду (ч. 2 ст. 286 КПК України).

Значення клопотання передусім полягає в тому, що в ньому прокурор визначає межі й обсяг розгляду судом питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, його оцінює суд і втілює в ухвалі про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності або про відмову в задоволенні клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності [105, с. 137].

Водночас положення ч. 2 ст. 286 КПК України видається порушенням засади всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 КПК України), встановлених правил оцінки доказів (ст. 94 КПК України), а також прямо суперечить п. 4–6 ч. 1 ст. 287 КПК України про необхідність викладу в клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності фактичних обставин кримінального правопорушення та його правової кваліфікації із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і формулювання підозри; розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відомостей про її відшкодування; доказів, які підтверджують факт вчинення особою кримінального правопорушення. Оскільки передбачені законом підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності належать до nereабілітуючих, вирішенню цього питання має передувати повне й точне встановлення фактичних обставин та правильна кваліфікація вчиненого кримінального правопорушення [64, с. 124]. У цьому контексті слід акцентувати на позиції Верховного Суду, відповідно до якої за змістом ст. 284–288 КПК України підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності під час розгляду справи в суді є наявність відповідної норми

кримінального закону, яка передбачає таке звільнення, клопотання сторони кримінального провадження про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності та згода обвинуваченого на закриття кримінального провадження на цих підставах. Отже, наявність таких умов є правовою підставою для прийняття судом рішення про звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення як обов'язкової умови такого звільнення кримінальним процесуальним законом не передбачено [165].

Для застосування звільнення особи від кримінальної відповідальності, зауважує Ю. В. Баулін, відповідно до чинного законодавства необхідне обов'язкове встановлення того, що ця особа вчинила саме злочин. Законодавче визначення (ст. 11 КК України) передбачає винуватість особи як одну з ознак злочину [7, с. 196]. На думку Є. С. Немчинова, основа доказової діяльності прокурора під час розгляду судом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності зводиться до обґрунтування винуватості особи в учиненні кримінального правопорушення та наявності підстав й умов для відмови від притягнення її до кримінальної відповідальності. Очевидно, що без представлення прокурором суду доказів виконати такий тягар доказування неможливо, як неможливо без дослідження відповідних фактичних даних ухвалити обґрунтоване й умотивоване судове рішення [134, с. 297]. Отже, з огляду на викладене, очевидною є необхідність узгодження положень законодавства в частині досліджуваної проблематики.

Висновки до розділу 3

1. Опрацювання положень кримінального процесуального законодавства, наукових думок і правозастосовної практики надало можливість дійти висновку, що законодавець розглядає терміни «завершення» та «закінчення» як тотожні (наприклад, у разі завершення (закінчення) процесуальних строків: ч. 3 ст. 625 та ст. 115 КПК України). Обґрунтовано, що стосовно стадії досудового розслідування «завершення» та «закінчення» є автономними поняттями та мають різне змістове навантаження. Водночас ці категорії є взаємопов'язаними, їх слід розглядати цілісно й неподільно в межах завершального етапу досудового провадження.

2. Розглянуто процесуальну діяльність прокурора під час вирішення питання про затвердження обвинувального акта й здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження крізь призму визначених у законодавстві вимог до зазначених процесуальних рішень: щодо суб'єкта, уповноваженого на оформлення (складання, підписання, затвердження) процесуальних рішень; щодо змісту обвинувального акта й рішення про закриття кримінального провадження.

Констатовано, що науковці та правозастосувачі виокремлюють два підходи до ролі прокурора на етапі закінчення досудового розслідування. З одного боку, з огляду на положення ч. 2 ст. 283 КПК України, прокурора розглядають виключним суб'єктом, уповноваженим на прийняття одного з підсумкових рішень, якими закінчується стадія досудового розслідування. Однак з іншого – прокурор не є єдиним суб'єктом оформлення зазначених рішень, з огляду на приписи ч. 1 ст. 291 КПК України, а також інші повноваження слідчого в частині закінчення досудового розслідування, наприклад, відкриття матеріалів досудового розслідування та складання обвинувального акта.

3. Проаналізовано повноваження прокурора щодо особистого складання обвинувального акта, якщо він не погодиться з тим, що був складений слідчим,

дізнавачем. Виявлено протилежні підходи правозастосувачів і науковців у частині визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти підсумкове рішення досудового розслідування. Зокрема, відповідно до судової практики, незгода прокурора з обвинувальним актом є єдиною підставою для його складання процесуальним керівником. Безальтернативно затверджений одним і тим самим прокурором обвинувальний акт без відмови в його затвердженні слідчому порушує баланс між органом досудового розслідування й наглядовим органом з дотримання принципу стримування та противаг. Натомість з позиції вчених (І. Гловюк, О. Торбас, О. Капліна, В. Михайленко) прокурор вправі підписати й затвердити обвинувальний акт самостійно не лише у випадку, коли він не погоджується з обвинувальним актом, що був складений слідчим, а й у будь-якому іншому випадку, вичерпний перелік яких законом не визначено.

На підставі опрацювання судової практики окреслено основні правові позиції щодо відображення відомостей, передбачених у п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України (виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими; правова кваліфікація кримінального правопорушення та формулювання обвинувачення).

4. Встановлено, що, на відміну від обвинувального акту, чітких вимог до процесуального рішення у формі закриття кримінального провадження законодавець не передбачає. Про закриття кримінального провадження слідчий, дізнавач, прокурор приймає постанову (ч. 4 ст. 284 КПК України), яка згідно з ч. 5 ст. 110 КПК України складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. Водночас акцентовано на недостатньо чітко прописаній у ст. 284 КПК України процедурі процесуального керівництва за закриттям кримінального провадження. З'ясовано, що ці прогалини компенсуються частково в підзаконних нормативно-правових актах, а саме в наказі Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 року № 309; наказі Офісу Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84, яким затверджуються

Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування. Зазначено, що коло питань, які встановлює прокурор під час прийняття такого рішення, охоплює: усебічність, повноту й об'єктивність проведеного досудового розслідування, законність й обґрунтованість закриття, зокрема, в частині наявності підстав, повноважень на закриття кримінального провадження з відповідної підстави; умотивованість такого рішення.

5. Визначено, що угоду в кримінальному провадженні у фахових джерелах розглядають з різних позицій: як досягнутий у процесі домовленостей між стороною обвинувачення та стороною захисту компроміс на взаємовигідних для обох сторін умовах щодо вирішення кримінально-правового конфлікту; вияв диференціації кримінальної процесуальної форми; відображення властивих закордонному законодавству альтернативних заходів і примирних процедур; спосіб реагування системи правосуддя на злочин з карального на відновний; своєрідний акт між потерпілим і правопорушником про відновлення безконфліктного становища тощо.

6. Окреслено проблемні та дискусійні питання стосовно ролі прокурора під час вирішення питання про укладення угоди. В одних випадках науковці стверджують, що основними проблемами під час практичного застосування інституту угод про визнання винуватості є посилення ролі прокурора. Натомість інші обґрунтовують безініціативність прокурорів у частині невжиття заходів з метою усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює з правоохоронними органами.

Аналіз судової практики дав підстави виявити й дослідити проблемні питання, що виникають під час укладення угоди про визнання винуватості: нероз'яснення прокурором вичерпно змісту й наслідків укладення угоди; невідповідність узгодженої сторонами міри покарання вимогам матеріального кримінального закону. Констатовано відсутність належної нормативної регламентації предмета доказування в провадженні на підставі угод. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність визначення обов'язку сторони обвинувачення зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджують вчинення

підозрюваним відповідного кримінального правопорушення, на кшталт положення ч. 2 ст. 505 КПК Республіки Молдова.

7. Розглянуто теоретико-практичні аспекти нагляду прокурора під час вирішення питання про застосування ПЗВХ. З'ясовано, що диференційоване визначення суб'єктів оформлення клопотання про ПЗВХ у положеннях КПК України призводить до плутанини під час направлення до суду клопотання належним суб'єктом. Зауважено, що наслідком недотримання прокурором вимог до клопотання про застосування ПЗВХ (ч. 1 ст. 292 КПК України) у частині відображення в ньому інформації про захід виховного характеру, який пропонується застосувати, є відмова суду в його задоволенні. Акцентовано на неоднозначній судовій практиці в частині необхідності набуття неповнолітнім статусу обвинуваченого, що має передувати складанню прокурором клопотання про застосування до неповнолітнього ПЗВХ на підставі ст. 497 КПК України. Обґрунтовано необхідність доповнення положень КПК України, яким буде передбачено обов'язок для сторони обвинувачення отримати згоду потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування сформульовано наукові положення, рекомендації та пропозиції, що мають значення для науки й практики кримінального процесу, зокрема:

1. У роботі досліджено історичні аналоги функцій та повноважень осіб, які здійснюють прокурорську діяльність у сучасних умовах. З'ясовано, що зародження первинних функцій прокуратури сягає часів розвитку звичаєвого права, коли на рівні звичаю формувалася наглядова функція деспотійних володарів скіфської держави. З появою прокурора його діяльність у різні періоди історичного розвитку та в різних державах ототожнювали з реалізацією різноманітних функцій: стеження за оформленням законів, поведінкою людей і посадових осіб у частині виконання законів; представництво інтересів монарха, зокрема в судових процесах; здійснення кримінального переслідування; подання та супровід публічних скарг, висунення і підтримання обвинувачення від імені держави; дотримання закону під час судового провадження; подання публічної кримінальної скарги тощо.

Констатовано, що прокуратура України та її функціональне призначення формувалися в умовах відсутності державної незалежності протягом тривалих історичних періодів, впливу на українське суспільство протилежних за змістом європейських і тоталітарних концепцій. У зв'язку з цим розвиток наглядових функцій прокурора в кримінальному судочинстві запропоновано поділити на два періоди: до здобуття незалежності та після. Такі історичні пам'ятки, як «Руська правда», Статути Великого князівства Литовського, зокрема Волинський статут, засвідчили наявність функції нагляду, яку в різні часи реалізовували боярський клас (вірники, туїни, мечники, отроки, дітські та інші), Чолобитний приказ, Український Трибунал тощо. Відправною точкою для створення незалежної української прокуратури міг би стати 1917 рік, що

пов'язаний зі спробою створити власну державність в Україні, а також зі створенням прокуратури при судах, яка становила автономний державний інститут, що виконував тільки йому властиві функції (переслідування, керівництво процесом проведення дізнання, нагляд за попереднім розслідуванням, направлення справ на розгляд суду).

Увагу зосереджено на тому, що після радянської окупації України протягом 1917–1991 років прокуратуру незалежної України було скасовано. Основною функцією радянської прокуратури був загальний нагляд. Компетенція прокуратури в радянській правоохоронній системі передбачала її активну участь у досудовому розслідуванні тільки в певних категоріях справ: пришвидшення проходження «хлібних» кримінальних та адміністративних справ; у разі відсутності підстав для порушення кримінального чи адміністративного переслідування приймати рішення про підозру в опорі владі (визнанні громадян соціально небезпечними); пришвидшення передачі справ за категорією «соціально небезпечні» в колегію особливої наради ДПУ (для адміністративної висилки); здійснення суворого контролю за оформленням і збереженням арештованого зерна; позачергового розгляду справ про «куркульський тероризм» і пришвидшення розслідування таких справ; «забезпечення рішучих і суворих репресій» у разі виявлення «класово-куркульського» характеру правопорушення тощо.

2. Висвітлено зміст конституційних функцій прокурора в кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування. На підставі опрацювання концептуальних питань у цій сфері виокремлено найдискусійніші та суперечливі, зокрема щодо: співвідношення функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням і нагляду за додержанням законів у діяльності правоохоронних органів; розуміння змісту конституційної функції прокурора, що полягає в організації досудового розслідування. Позитивно оцінено спроби законодавця визначити такого учасника кримінального провадження, як керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня, і процесуального закріплення за ними організаційних повноважень. Проте такий

підхід не цілком можна поділяти, адже на прокурора вищого рівня чинний КПК України покладає і наглядові повноваження (ст. 294, 308, 312), що суперечить змісту функції організації досудового розслідування.

3. На основі класифікації форм участі прокурора щодо збирання доказів, запропонованої Д. Орликом, окреслено проблемні питання реалізації процесуальним керівником координаційних, безпосередніх, наглядових повноважень, а також делегованих повноважень слідчого судді в умовах воєнного стану. Аргументовано пропозиції, висловлені науковцями (А. В. Лапкін, С. В. Подкопаєв), визначити координаційну діяльність прокуратури як самостійної функції. Під час вирішення цього питання увагу зосереджено на зарубіжному досвіді нормативної регламентації зазначеного напряму діяльності прокурора, зокрема на положенні ст. 2, 17 Закону Литовської Республіки «Про прокуратуру», відповідно до яких однією із функцій, що покладені на цей орган, є координація дій органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних діянь. Зокрема, координація дій досудового розслідування передбачає: по-перше, повноваження Генерального прокурора (його заступників) і керівників територіальних прокуратур координувати дії досудового розслідування кримінальних діянь відповідно до їх компетенції; по-друге, участь керівників органів досудового розслідування в координаційних нарадах, які проводить прокурор відповідно до його компетенції.

З'ясовано, що безпосередня діяльність прокурора щодо збирання доказів передбачає особисте проведення ним слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 36 КПК України). Вказівка на можливість особистого проведення прокурором слідчих дій міститься в ч. 3, 7 ст. 223, ч. 9 ст. 224, ч. 1 ст. 228, ч. 1 ст. 229, ч. 3 ст. 233, ст. 236–242 КПК України. Тобто законодавець на рівні зі слідчим наділяє прокурора повноваженнями збирати докази безпосередньо, що має важливе значення з огляду на те, що він підтримуватиме в суді обвинувачення, основою якого будуть докази, здобуті в результаті особистого проведення слідчих (розшукових) дій. Проте, оскільки законодавець не встановив випадків

особистого проведення прокурором слідчих дій, на практиці такі повноваження прокурор фактично не реалізує.

Зазначено, що процесуальним обов'язком прокурора в процесі погодження клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій є перевірка його змісту на відповідність вимогам ч. 3, 5 ст. 234 КПК України. З'ясовано, що прокурор не завжди здійснює таку перевірку належно, про що свідчить аналіз судової практики, відповідно до якої критеріями відмови в задоволенні клопотання слідчими суддями є: відсутність доказів того, що відшукувані речі мають значення для досудового розслідування та можуть бути доказами під час судового розгляду; слідчим не доведено, що відшукувані речі знаходяться в зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; у резолютивній частині клопотання не зазначені індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планують відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням; неявка сторони обвинувачення на судове засідання.

Обґрунтовано, що наглядова діяльність прокурора має не лише зводитися до погодження клопотань, а й передбачати особисту участь прокурора в судовому розгляді клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій. Така участь полягає в доведенні перед слідчим суддею наявності фактичних підстав проведення слідчих дій. Однак судова практика переконує в протилежному: прокурор бере участь у розгляді клопотань зрідка.

4. На підставі аналізу ст. 36, 214, 615 КПК України виокремлено форми участі прокурора під час вирішення питання про початок досудового розслідування: 1) отримання повідомлення від слідчого, дізнавача керівником органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, визначені в ч. 5 ст. 214 КПК України (ч. 6 ст. 214); 2) реалізація передбачених законом повноважень починати досудове розслідування за наявності підстав (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1, 4, 7

ст. 214 КПК України); 3) реалізація повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

З'ясовано, що після внесення відомостей про кримінальне правопорушення визначають суб'єктний склад, уповноважений на здійснення конкретного кримінального провадження та розподіл обов'язків між ними, а саме: призначення керівником органу досудового розслідування слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (керівником органу дізнання – дізнавача), і керівником прокуратури – прокурора – процесуального керівника. Зазначено, що законодавець: розмежовує особу, яка зобов'язана невідкладно, після отримання відповідної інформації, внести відомості до ЄРДР (слідчий, дізнавач, прокурор), і слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (визначається керівником органу досудового розслідування); не висуває додаткових вимог до особи, яка зобов'язана внести відомості до ЄРДР, крім перебування на відповідній посаді; не визначає обов'язкової вимоги щодо дотримання правил підслідності під час внесення відомостей до ЄРДР.

Встановлено, що призначений у кримінальному провадженні прокурор зобов'язаний: *по-перше*, переконатися в правильності визначеної слідчим попередньої кваліфікації зареєстрованого кримінального правопорушення, з огляду на те, що помилковість кваліфікації кримінального правопорушення на початку досудового розслідування обумовлює неправильне визначення органу, що буде здійснювати досудове розслідування; *по-друге*, прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення має перевірити наявність достатності даних, ураховуючи, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, стислий виклад яких разом із прізвищем, іменем, по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вносять до ЄРДР.

Досліджуючи проблематику процесуальної діяльності прокурора після внесення ним особисто відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР,

обґрунтовано (з огляду на зарубіжний досвід) необхідність дозволити прокурору без обмеження в часі після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР самостійно проводити досудове розслідування або окремі процесуальні дії. Це буде сприяти своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення та уникненню безповоротної втрати важливих доказів, зрештою, визначитися з правильною кваліфікацією зареєстрованого правопорушення, як наслідок – підслідністю кримінального провадження.

Зазначено, що реалізація прокурором повноважень відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачає умови, за яких може бути така форма початку розслідування: запровадження правового режиму воєнного стану; відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР. Наявність цих умов має передбачати одночасність. Обґрунтовано позицію, що п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України не визначає особливий, відмінний від загального, порядок початку досудового розслідування під час дії воєнного стану й за відсутності технічного доступу до ЄРДР, а тільки його частину щодо форми процесуального рішення.

5. Окреслено проблеми дотримання розумних строків на етапі персоніфікації кримінального переслідування щодо: своєчасності повідомлення про підозру, щоб фактичне кримінальне переслідування особи не було розпочато раніше, ніж особі повідомлено про підозру, і передчасного направлення до суду обвинувального акта. У зв'язку з цим обґрунтовано, що прокурор повинен забезпечити збалансований підхід під час вирішення питання про закінчення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. З одного боку, ідеться про уникнення зволікань, забезпечуючи вимогу швидкості досудового розслідування, а з іншого – про достатність доказів для прийняття рішень, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК України, забезпечуючи виконання вимоги повноти досудового розслідування.

Увагу зосереджено на порушенні строків у частині складення, затвердження, вручення та безпосередньо направлення до суду обвинувального акта в межах встановлених проміжків часу, відведених законодавцем для

досудового розслідування. Акцентовано на тому, що розв'язання зазначеної проблеми не втратило актуальності, про що свідчать судові рішення, ухвалені 2025 року про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. З'ясовано, що пропущення строків, визначених ст. 219 КПК України, відбувається, зокрема, унаслідок плутанини під час їх обчислення, з огляду на прийняття численних рішень про зупинення та відновлення досудового розслідування, продовження строків розслідування та скасування рішень про зупинення слідчим суддею; формального характеру повідомлення про завершення досудового розслідування, що впливає на визначення дати закінчення строку. Водночас непоодинокими є випадки, коли обвинувальний акт складено в межах строку розслідування, однак направлено вже з порушенням ст. 219 КПК України, що унеможливує розгляд у суді кримінального провадження по суті й тягне за собою закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. Тому запропоновано законодавчо визначити конкретний строк, у межах якого (але не пізніше ніж закінчення строку, передбаченого ст. 219 КПК України) зобов'язати прокурора після відкриття матеріалів досудового розслідування вчинити дії щодо складання, затвердження, вручення та направлення до суду обвинувального акта.

6. На підставі наукових підходів, з огляду на тлумачення, що містить словник української мови, сформульовано висновок про те, що процесуальне керівництво неминуче передбачає обов'язок прокурора спрямовувати перебіг кримінального провадження на досудовій стадії. Такий вид діяльності може охоплювати визначення обсягу доказів, який забезпечить надійне, достовірне встановлення всіх обставин, що належать до предмета доказування і необхідні для правильного вирішення справи, безпосередню участь у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, за наявності певних критеріїв, самостійне проведення розслідування цілком або частково.

Відповідно до підзаконних нормативно-правових актів убачається, що слідчий самостійно визначає напрям розслідування, вирішуючи, які слідчі й

інші процесуальні дії потребують проведення в конкретному кримінальному провадженні. Прокурор спрямовує розслідування тільки в передбачених КПК України випадках у частині погодження відповідних клопотань або коли правовою підставою проведення процесуальних дій є рішення прокурора (постанова про примусове освідчування, постанова про ексгумацію трупа). Важливе значення під час визначення прокурором напрямів розслідування має дотримання балансу між забезпеченням самостійності слідчого (у свободі вибору провадження слідчих дій, тактики й методики їх проведення тощо) і здійсненням процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Розглянуто деякі дискусійні та проблемні питання щодо: співвідношення вказівки й доручення; процесуальної форми доручення прокурора; надання та виконання вказівок і доручень прокурора.

7. Проаналізовано процесуальну діяльність прокурора під час вирішення питання про затвердження обвинувального акта й здійснення нагляду за законністю закриття кримінального провадження крізь призму визначених у законодавстві вимог до зазначених процесуальних рішень: щодо суб'єкта, уповноваженого на оформлення (складання, підписання, затвердження) процесуальних рішень; щодо змісту обвинувального акта й рішення про закриття кримінального провадження. Констатовано, що науковці та правозастосувачі виокремлюють два підходи до ролі прокурора на етапі закінчення досудового розслідування. З одного боку, з огляду на положення ч. 2 ст. 283 КПК України, прокурора розглядають виключним суб'єктом, уповноваженим на прийняття одного з підсумкових рішень, якими закінчується стадія досудового розслідування. Однак з іншого – прокурор не є єдиним суб'єктом оформлення зазначених рішень, з огляду на приписи ч. 1 ст. 291 КПК України, а також інші повноваження слідчого в частині закінчення досудового розслідування, наприклад, відкриття матеріалів досудового розслідування та складання обвинувального акта.

Досліджено повноваження прокурора щодо особистого складання обвинувального акта, якщо він не погодиться з тим, що був складений слідчим,

дізнавачем. Виявлено протилежні підходи правозастосувачів і науковців у частині визначення випадків, у яких прокурор вправі самостійно скласти підсумкове рішення досудового розслідування. Зокрема, відповідно до судової практики, незгода прокурора з обвинувальним актом є єдиною підставою для його складання процесуальним керівником. Безальтернативно затверджений одним і тим самим прокурором обвинувальний акт без відмови в його затвердженні слідчому порушує баланс між органом досудового розслідування і наглядовим органом з дотримання принципу стримування та противаг. Натомість з позиції вчених (І. Гловюк, О. Торбас, О. Капліна, В. Михайленко) прокурор вправі підписати й затвердити обвинувальний акт самостійно не лише у випадку, коли він не погоджується з обвинувальним актом, що був складений слідчим, а й у будь-якому іншому випадку, вичерпний перелік яких законом не визначено.

Встановлено, що, на відміну від обвинувального акта, чітких вимог до процесуального рішення у формі закриття кримінального провадження законодавець не передбачає. Про закриття кримінального провадження слідчий, дізнавач, прокурор приймає постанову (ч. 4 ст. 284 КПК України), яка згідно з ч. 5 ст. 110 КПК України складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. Водночас акцентовано на недостатньо чітко прописаній у ст. 284 КПК України процедурі процесуального керівництва за закриттям кримінального провадження. З'ясовано, що прогалини компенсують частково в підзаконних нормативно-правових актах, а саме в наказі Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 року № 309; наказі Офісу Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84, яким затверджуються Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування. Коло питань, які встановлює прокурор, приймаючи зазначене рішення, охоплює: усебічність, повноту й об'єктивність проведеного досудового розслідування, законність та обґрунтованість закриття, зокрема в частині наявності підстави для закриття кримінального провадження,

передбаченої ч. 1 ст. 284 КПК України, повноважень на закриття кримінального провадження з відповідної підстави; умотивованість рішення.

8. З'ясовано, що угоду в кримінальному провадженні у фахових джерелах розглядають з різних позицій: як досягнутий у процесі домовленостей між стороною обвинувачення та стороною захисту компроміс на взаємовигідних для обох сторін умовах щодо вирішення кримінально-правового конфлікту; вияв диференціації кримінальної процесуальної форми; відображення властивих закордонному законодавству альтернативних заходів і примирних процедур; спосіб реагування системи правосуддя на злочин з карального на відновний; своєрідний акт між потерпілим і правопорушником про відновлення безконфліктного становища тощо.

Окреслено різні підходи стосовно ролі прокурора під час вирішення питання про укладення угоди. В одних випадках науковці стверджують, що основними проблемами під час практичного застосування інституту угод про визнання винуватості є посилення ролі прокурора. Натомість інші обґрунтовують безініціативність прокурорів у частині невжиття заходів з метою усунення ризиків небезпеки для особи, яка на виконання угоди про визнання винуватості співпрацює з правоохоронними органами. Розглянуто проблемні питання, що виникають у разі укладення угоди про визнання винуватості: нероз'яснення прокурором вичерпно змісту й наслідків укладення угоди; невідповідність узгодженої сторонами міри покарання вимогам матеріального кримінального закону. Констатовано відсутність належної нормативної регламентації предмета доказування в провадженні на підставі угод. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність визначення обов'язку сторони обвинувачення зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджують вчинення підозрюваним відповідного кримінального правопорушення, на кшталт положень ч. 2 ст. 505 КПК Республіки Молдова.

9. Проаналізовано теоретико-практичні аспекти нагляду прокурора під час вирішення питання про застосування ПЗВХ. З'ясовано, що диференційоване визначення суб'єктів оформлення клопотання про ПЗВХ у

положеннях КПК України призводить до плутанини під час направлення до суду клопотання належним суб'єктом. Зауважено, що наслідком недотримання прокурором вимог до клопотання про застосування ПЗВХ (ч. 1 ст. 292 КПК України) в частині відображення в ньому інформації про захід виховного характеру, який пропонують застосувати, є відмова суду в його задоволенні. Увагу акцентовано на неоднозначній судовій практиці в частині необхідності набуття неповнолітнім статусу обвинуваченого, що має передувати складенню прокурором клопотання про застосування до неповнолітнього ПЗВХ на підставі ст. 497 КПК України. Обґрунтовано необхідність доповнення положень КПК України, яким буде передбачено обов'язок для сторони обвинувачення отримати згоду потерпілого під час досудового розслідування з приводу можливості застосування до підозрюваного заходів виховного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Ю. І., Климчук М. П. Здійснення провадження на підставі угод про визнання винуватості. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 274–278.
2. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2023 році. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Analiz_statistika_kriminal_2023.pdf
3. Бабкова В. С. Принципи координаційної діяльності прокуратури у сфері протидії злочинності та корупції. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_27
4. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. 5. С. 115–119.
5. Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Повноваження прокурора на проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні: окремі проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 1. С. 16–25.
6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
7. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. Вип. 1. С. 185–207.
8. Бібікова М. О. Форми участі прокурора у процесі доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 72. С. 121–125.
9. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 105. С. 20–28.

10. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора щодо спрямування кримінального провадження на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 390–394.

11. Бібікова М. О. Особливості здійснення прокурором процесуального керівництва під час воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 21–24.

12. Бібікова М. О. Звернення прокурора з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру: теоретико-практичні аспекти. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 26 груд. 2024 р.). Львів–Торунь–Миколаїв : Liha-Pres, 2024. С. 249–252.

13. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в історичному контексті. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики* : матеріали наук.-практ. конф. (Полтава, 14–15 лют. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 70–74.

14. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора при вирішенні питання про початок досудового розслідування. *Юридична наука та сучасність: актуальні питання* : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 11–12 квіт. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 65–69.

15. Боржецька Н. Л. Поняття «форма закінчення досудового розслідування». *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 76–81.

16. Боржецька Н. Л. Порядок закінчення досудового слідства у формі звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Часопис Національної академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2 (27). С. 30–35.

17. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 95–99.

18. Бурлака Я. А. Прокурорський нагляд за додержанням слідчим законів під час проведення досудового розслідування. *Наше право*. 2020. № 4. С. 92–98.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.

20. Висновок Комітету з питань правоохоронної діяльності проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у частині забезпечення реалізації функцій прокуратури» (реєстр. № 3009а) від 16 верес. 2020 р. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69713

21. Висновок № 10 (2015) КРЄП «Про роль прокурорів у розслідуванні злочинів». URL: <https://kdkp.gov.ua/page/inshi-dokumenty>

22. Волобуєв А. Ф., Меденцев А. М. Слідчо-оперативна група як суб'єкт досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 177–183.

23. Воробчак О. А. Вимоги до форми і змісту доручення як підстави делегування оперативним підрозділам процесуальних повноважень щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 392–395.

24. Гаєвий В. Ф. Участь прокурора у судовому кримінальному провадженні про застосування примусових заходів медичного характеру : навч.-практ. посіб. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2013. 48 с.

25. Гасанов Р. Н. Здійснення повноважень прокурором в частині проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юри. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 251 с.

26. Гафич І. Правова природа діяльності прокурора в закритті кримінального провадження. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020 № 4 (32). С. 168–172.

27. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 602 с.

28. Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. № 10. С. 97–105.

29. Гловюк І. В. Деякі аспекти доказування у кримінальному провадженні на підставі угод. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 343–346.

30. Гловюк І. В. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у досудовому провадженні: проблеми визначення. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 17. С. 278–296.

31. Гловюк І., Торбас О. Прокурор у системі суб'єктів, уповноважених на закінчення досудового розслідування. *Право України*. 2020. № 3. С. 270–283.

32. Головка Б. Ю. Сутність і зміст етапу закінчення досудового розслідування та їх значення для кримінальної процесуальної діяльності прокурора. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 82–88.

33. Голосніченко Д. І. Прокурорський нагляд: питання історії та сучасного зарубіжного досвіду. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Вип. 2(14). С. 80–85.

34. Гринів О. Д. Вказівка прокурора як форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Університетські наукові записки*. 2016. № 57. С. 205–212.

35. Гринюк В. О. До питання про обґрунтованість обвинувачення в обвинувальному акті. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 25–31.

36. Гринюк В. Особливості реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні на підставі угод. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. Т. 21. № 5. С. 176–180.

37. Гринюк В. Розвиток функції обвинувачення у вітчизняному кримінальному судочинстві ХХ-ХХІ століть. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 233–237.

38. Гринюк В. О., Христенко К. М. Здійснення прокурором процесуального керівництва на початковому етапі досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 15–26.

39. Демчук П. «Посадки», штрафи або виправні роботи: чи повинен бути розсуд у виборі покарання за угодою? *Justtalk*. 2023. URL: <https://justtalk.com.ua/post/posadki-shtrafi-abo-vipravni-roboti-chi-povinen-butirozsud-u-vibori-pokarannya-za-ugodoyu?fbclid=IwAR0LTf0RHtC5mJvdcywKOVDMuS7GCQqAKZsUjz5Hu4NoY3eS874eiDbqFo4>

40. Демчук П., Ткачук А. Чи час домовлятися: тенденції ВАКС щодо укладення угод у корупційних справах. *Justtalk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/chi-chas-domovlyatisya-tendantsii-vaks-schodoukladennya-ugod-u-koruptsijnih-spravah>

41. Джеремі МакБрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. 2-ге вид. Київ : К.І.С., 2013. 573 с.

42. Драгоненко А. О. Форми закінчення досудового розслідування: новели законодавства. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2021. Вип. 10. С. 99–103.

43. Драч Д. Прокурорський нагляд: український та європейський досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 20. С. 132–136.

44. Довбенко К. О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 303–306.

45. Доллінер П. Я. Механізм державного управління органами прокуратури України у складі прокуратури СРСР. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2019. Т. 30 (69) № 2. С. 33–38.

46. Дьомін Ю. М. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 11–19.

47. Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України : монографія. Харків : Право, 2021. 352 с.

48. Єрбоменко І. Взаємодія прокурора та слідчого у кримінальному провадженні: підстави, форми та принципи. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 3. Ч. 1. С. 157–160.

49. Жувака С. О. Історико-правовий аналіз розвитку функцій прокуратури України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 19 с.

50. Завтур В. А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 140–146.

51. Збірник Законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1929 рік. Харків : НКЮ УСРР, 1929. 1172 с.

52. Звіт за результатами дослідження: Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу. 2017. 35 с. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/prokuror_infografic.pdf

53. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2024 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

54. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

55. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

56. Зіньковський І. П. Керівник органу прокуратури як суб'єкт доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 525–531. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/96.pdf>

57. Іванець А. «Завершення» та «закінчення» досудового розслідування у кримінальному процесі: чи є різниця? 2022. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zavershennya-ta-zakinchennya-dosudovogo-rozsliduvannya-u-kryminalnomu-protsesi-chy-ye-riznytsya>

58. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text>

59. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Ф. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

60. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. 2016. 218 с.

61. Канфуї І. В. Процесуальне керівництво прокурора на стадії досудового розслідування через призму типу кримінального процесу. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 171–174.

62. Капліна О. Проблеми визначення компетенції слідчого та прокурора на етапі закінчення досудового розслідування. *Право України*. 2018. № 8. С. 72–84.

63. Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах. Харків : Право, 2011. 135 с.

64. Кахновець С. О. Угляд прокурора у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2021. 230 с.

65. Керує. Розслідує. Наглядає. Хто головний в кримінальному провадженні? *Discussion paper. Just talk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/justtalk6-kerue-rozslidue-naglyadae-hto-golovnij-v-kriminalnomu-provadhenni-discussion-paper>

66. Кісліцина І. О. Актуальні питання діяльності прокурора в умовах воєнного стану. *Актуальні питання юриспруденції*. 2023. № 3 (40). С. 170–174.

67. Кісліцина І. Прокурор – гарант дотримання прав людини та основних засад судочинства при укладенні угод про визнання винуватості. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 173–178.

68. Кириченко В. Л. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2020. 314 с.

69. Кириченко В. Л. Проблемні питання визначення кримінальних процесуальних функцій прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 3. С. 160–165.

70. Клочков В. Організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 260–267.

71. Ковальова О. В. Досудове розслідування: дефініція, сутність та зміст. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 92–99.

72. Козарійчук Д. В. Повноваження прокурора щодо участі у слідчих (розшукових) діях та їх особистого проведення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 1 (54). С. 123–127.

73. Колода А. А. Прокурорський нагляд, як механізм виявлення усунення та превенції процесуальних помилок слідчого на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. № 57. С. 101–106.

74. Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : монографія. Харків : Оберіг, 2016. 228 с.

75. Колот Н. М. Забезпечення прокурором реалізації засади законності під час повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 83. С. 241–248.

76. Колот Н. В. Забезпечення прокурором реалізації засади законності під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 3 (56). С. 236–242.

77. Колот Н. М. Забезпечення прокурором законності під час закінчення досудового розслідування у формі звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 719–724.

78. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

79. Конституция на Република България от 12 юли 1991 г. URL: <https://www.justice.government.bg/home/normdoc/521957377>

80. Концепція реформування кримінальної юстиції України : указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>

81. Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України : монографія. Київ–Запоріжжя : Нац. акад. прокуратури України, 2013. 196 с.

82. Корнющенко С. С. Історичні передумови становлення та розвитку інституту незалежності прокурорів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 407–411.

83. Костенко І. В., Огієвич С. М. Історичні аспекти виникнення, встановлення та розвитку системи органів прокуратури. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 85. С. 105–110.

84. Костогриз Я. О. Роль прокурора під час організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Т. 2. Вип. 49. С. 150–153.

85. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Голос України*. 2012. 19 трав. (№ 90–91). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

86. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР, затверджений постановою Центрального Виконавчого Комітету Української РСР від 20 липня 1927 року : офіц. текст зі змін. і доповн. станом на 1 жовт. 1944 р. Київ : Укр. держ. вид-во, 1944. 251 с.

87. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР : Закон УРСР від 28 груд. 1960 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 2. Ст. 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>

88. Кримінальний процесуальний кодекс Греції. URL: <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4620-2019/arthro-27-kodikas-poinikis-dikonomias-nomos-4620-2019>

89. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.

90. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

91. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило]. Харків : Право, 2013. 824 с.

92. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю. П. Аленіна. Харків : Одіссей, 2009. 816 с.

93. Кубарева О. В., Большакова А. К. Закриття кримінального провадження судом у підготовчому судовому засіданні у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування. *Держава та регіони*. 2023. № 3 (81). С. 295–301.

94. Курбатова І. Становлення та розвиток органів прокуратури на теренах України: історико-правовий аспект. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ*. 2019. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/5/32.pdf>

95. Кучерява Ю. О., Левендаренко О. О. Процесуальна самостійність слідчого. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Економіка та право»*. 2013. № 5. С. 66–69.

96. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 288 с.

97. Кушпін В. П., Палюх А. І., Циліорик І. І. Вказівка прокурора як форма процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. № 26. 147–152.

98. Лапкін А. В. Компетенція прокурора щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної*

систем: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. М. Й. Курочки (Сєвєродонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 298–302.

99. Лапкін А.В. Основи прокурорської діяльності в Україні : навч. посіб. у схемах. Харків : Право, 2015. 148 с.

100. Лапкін А. В. Питання здійснення прокуратурою досудового розслідування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2020. Вип. 39. С. 79–84.

101. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : монографія. Харків : Право, 2020. 1304 с.

102. Лапкін А. В. Прокурор як менеджер досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 197–202.

103. Лапкін А. В. Прокурор у кримінальному провадженні: теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 48 с.

104. Лапкін А. В. Прокурорський нагляд за законністю закриття кримінальних проваджень. *Прокуратура України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 трав. 2016 р.). Київ, 2016. С. 169–171.

105. Лапкін А. В. Участь прокурора в кримінальному провадженні зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 131–142.

106. Лесяк О. О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

107. Липівський В В. Поняття та правова природа прокурорського нагляду. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 165–169.

108. Литвак О. М., Шумський П. В. Становлення та розвиток прокуратури України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2012_3_4

109. Литвак О. М., Шумський П. В. Функції прокуратури України : навч.-метод. посіб. Хмельницький : ХІРУП, 1998. 390 с.
110. Литвин О. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.
111. Літвінова І. Ф. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій та їх доказування у процесуальній діяльності прокурора. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 146–150.
112. Лобойко Л. М. Підстави і момент початку досудового розслідування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 132–141.
113. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
114. Ломакін А. Напрями кримінально-процесуальної діяльності прокурора району в досудовому провадженні. *Вісник прокуратури*. 2009. № 3. С. 66–72.
115. Лотоцький М. В. Наслідки укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2013. № 7. С. 236–241.
116. Лупашку С. В. Історико-теоретичні аспекти становлення процесуального керівництва прокурора. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16). С. 305–308.
117. Лупеко Д. Участь прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод. Проблеми та перспективи. *Вісник прокуратури*. 2012. № 11 (137) С. 21–25.
118. Луцик В., Кодіяка Т. Повноваження прокурора, спрямовані на усунення порушень закону в ході досудового розслідування (за законодавством України та Польщі). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3(45). С. 87–94.
119. Ляш А. О., Харук Т. О. Роль прокурора при укладенні угоди про визнання винуватості. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2017. Альтернативи*

вирішення правових конфліктів : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 27 січ. 2017 р.). Київ : НаУКМА, 2017. С. 112–115.

120. Мавдрик М. Я. Становлення та розвиток прокуратури України як інституту захисту прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3 (58). С. 22–35.

121. Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 240 с.

122. Марчук Н. В. Щодо визначення змісту діяльності прокурора зі здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 369–376.

123. Марченко О. А. Слідчий – суб'єкт реалізації звільнення від кримінальної відповідальності: напрями удосконалення кримінально-процесуального законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 81–85.

124. Миронов А. М. Специфіка діяльності прокурора щодо звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 5. Т. 4. С. 112–116.

125. Михайленко О. Р. Прокуратура України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 336 с.

126. Михайленко В. Повернення обвинувального акта прокурору: проблеми розуміння, тлумачення та застосування. *Юридична газета*. 2022. № 1 (755). URL: <https://yur-gazeta.com/>

127. Михайленко В. В. Процесуальні зловживання під час досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 38-44.

128. Михайлюк А. Організаційно-правові засади процесуального нагляду за дотриманням законності на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 281–286.

129. Мичка В. І. Роль органів прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в добу Української революції (1917–1921). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). С. 20–24.

130. Мурзановська А. В., Пожар В. Г., Шилін Д. В. Закриття кримінального провадження в контексті дотримання презумпції невинуватості та розумних строків: окремі теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. № 56. С. 84–88.

131. Нагорнюк-Данилюк О. А. Угода про примирення в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 167–173.

132. Назарук О. І., Боярчук І. П. Прокурор як суб'єкт кримінального процесуального доказування. *Актуальні питання реформування правової системи* : зб. матеріалів XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 1–2 черв. 2018 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2018. С. 126–128.

133. Немчинов Є. С. Участь прокурора у кримінальному процесуальному доказуванні у провадженні за виключними обставинами. *Scientific discussion*. 2021. Vol. 2. № 51. С. 36–38.

134. Немчинов Є. С. Особливості участі прокурора в доказуванні під час вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності в підготовчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 296–298.

135. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / [О. А. Банчук та ін.]. Київ : Арт-Дизайн, 2014. 48 с.

136. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 18 с.

137. Нор В. Т. Прокурорський нагляд в Україні. Львів, 2002. 265 с.

138. Озерський Е. Е. Окремі аспекти взаємодії прокурора з органом досудового розслідування в рамках здійснення кримінального провадження. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 303–305.

139. Околотенко Д. С. Наглядова діяльність прокурора за дотриманням строків досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 66. С. 163–167.

140. Околотенко Д. С. Окремі аспекти нормативного врегулювання процедури продовження строків досудового розслідування прокурором. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 270–275.

141. Околотенко Д. С. Процесуальні строки на стадії досудового розслідування. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2024. 237 с.

142. Окрема думка судді Верховного суду від 21 листопада 2022 року у справі № 991/492/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107706662>

143. Організація судових та правоохоронних органів / [за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібілової, О. М. Толочка]. Харків : Право, 2000. 272 с.

144. Організація та діяльність органів прокуратури України: навч. посіб. / [П. М. Каркач, В. В. Кривобок, В. С. Бабкова та ін. ; за ред. П. М. Каркача]. Харків : Право, 2019. 500 с.

145. Орлик Д. П. Історичний аналіз розвитку положень, які регламентують статус прокурора в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1. Т. 4. С. 81–87.

146. Орлик Д. Прокурор як суб'єкт збирання доказів. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 4 (19). С. 107–112.

147. Палюх А. Участь прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують застосування запобіжних заходів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 861 (13). С. 501–507.

148. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 206 с.

149. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні при повідомленні про підозру під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 837. С. 476–483.

150. Палюх А. І. Процесуальна діяльність прокурора щодо доказування під час досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2019. Т. 22. С. 122–128.

151. Паславський С. І. Практична доцільність укладення угоди про визнання винуватості для сторони захисту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 3. Т. 3. С. 182–186.

152. Пашинін О. Порушення державного обвинувачення у системі досудового провадження. *Вісник прокуратури*. 2008. № 9. С. 52–59.

153. Погорецький М. А., Іскендеров Е. Ф. Роль прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 47–58.

154. Пономаренко Ю. Угоди про визнання винуватості: процедура та проблеми застосування. *Юридична газета. Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ugodi-pro-viznannya-vinuvatosti-procedura-ta-problemi-zastosuvannya.html>

155. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказом Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n790>

156. Постанова Верховного суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовт. 2003 р. № 8. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03#Text>

157. Постанова Верховного Суду від 19 березня 2018 року у справі № 9901/577/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81287798>

158. Постанова Верховного суду від 19 березня 2019 року у справі № П/9901/577/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81287798>

159. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2019 року у справі № 753/11543/17-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80716330>

160. Постанова Верховного Суду у складі Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 7 жовтня 2020 року у справі № 725/1199/19. *Платформа LIGA360*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92173671>

161. Постанова Верховного Суду від 17 лютого 2021 року у справі № 344/6630/17 (провадження № 51-4852км20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240>

162. Постанова Верховного Суду від 22 лютого 2021 року у справі № 754/7061/15. *ПЛАТФОРМА LIGA360*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95139651>

163. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 березня 2021 року у справі № 520/2989/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

164. Постанова Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у справі № 295/12923/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545149>

165. Постанова Верховного Суду від 29 липня 2021 року у справі № 552/5595/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728753>

166. Постанова Верховного Суду від 15 вересня 2021 року у справі № 711/3111/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99687323>

167. Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2021 року у справі № 556/450/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396?fbclid=IwAR3U0JjuuHq5QtGGa-R06CxhbZZ2bQnodsxmzsHpH8P7xXqCnb2rI3jA0Rg>

168. Постанова Верховного Суду від 6 липня 2022 року у справі № 454/2576/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218405>

169. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2022 року у справі № 991/492/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805010>

170. Постанова Верховного Суду від 8 листопада 2023 року у справі № 178/752/21. *IPLEX* – Законодавство України. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114849089&red=100003f1f7c16bb3a37bc240181f0920a37cd2&d=5>

171. Постанова Верховного Суду від 15 січня 2024 року у справі № 683/694/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116446104>

172. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у частині забезпечення реалізації функцій прокуратури» від 26 серпня 2020 року № 3009а. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69713

173. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру» щодо строків досудового розслідування» від 30 грудня 2024 року № 12367. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55533>

174. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 2. Ст. 44.

175. Про затвердження Стандартів діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування : наказ Офісу Генерального прокурора від 24 квіт. 2024 р. № 84. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0084905-24#Text>

176. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

177. Про кримінальний процес: Закон Федерації Боснії та Герцеговини. URL: <https://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2003/zakoni/46hrv.htm>

178. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 верес. 2021 р. № 309. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>

179. Про прокуратуру Литовської Республіки : Закон Литовської Республіки від 13 жовт. 1994 р. *Державний вісник*. 1994. №. 81-1514. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5956/asr>

180. Про прокуратуру : Закон Латвійської Республіки від 19 трав. 1995 р. *Latvijas Vēstnesis*. 1994. № 65. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/57276-prokuraturas-likums>

181. Про спрощення кримінального правосуддя : Рекомендація R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам, прийнята 17 вересня 1987 р. на 410-му засіданні заступників міністрів. URL: http://www.echr-base.ru/rec87_18.jsp.

182. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у частині забезпечення реалізації функцій прокуратури від 26 серп. 2020 р. № 3009а. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69713

183. Прокуратура України. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1>

[%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0 %D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8](#)

184. Прокурор: керує? координує? наглядає? розслідує : Звіт за результатами дослідження «Роль прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії» / [Ю. Белоусов, В. Венгер, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська]. Київ, 2018. 268 с.

185. Прокурорське право : навч. посіб. / [Г. Д. Борейко та ін. ; за заг. ред. В. В. Луцика]. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 640 с.

186. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи : наук.-практ. посіб. 2-ге вид., переробл. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. 796 с.

187. Расторгуєв О. В. Повідомлення про підозру: проблеми прийняття процесуального рішення. *Юридичний вісник*. 2019. № 2 (51). С. 180–187.

188. Рафальон С. Р. Доручення проведення слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду кримінального провадження. *Держава та регіони*. 2022. № 4 (78). С. 94–103.

189. Рекомендації Rec (2000) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалені Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf

190. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 17 квітня 2019 року №131дп-19. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів*. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2019/04/17/1486>

191. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 2 лютого 2022 року № 18дп-22. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів*. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/02/2/2188>

192. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про накладення дисциплінарного стягнення від 15 червня 2022 року № 80дп-22.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/06/15/2273>

193. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 3 серпня 2022 року № 107дп-22. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2022/08/03/2337>

194. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про накладення дисциплінарного стягнення на прокурора від 22 лютого 2023 року № 34дп-23. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів.* URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2023/02/22/3395>

195. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 24 травня 2023 року № 106дп-23. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів.* URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2023/05/24/3504>

196. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 29 травня 2024 року № 68дп-24. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів.* URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2024/05/29/4602>

197. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про накладення дисциплінарного стягнення від 21 серпня 2024 року № 116дп-24. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів.* URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2024/08/21/4853>

198. Рогатинська Н. З. Повноваження прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 97–100.

199. Рогатинська Н., Гніздюх Н. Процесуальна самостійність слідчого в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства.* 2021. 4 (28). С. 88–91.

200. Рогатюк І В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 40 с.

201. Рожнова В. В. Правові та організаційні проблеми початку досудового розслідування. *Сучасні проблеми правового, економічного та*

соціального розвитку держави : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 листоп. 2018 р.). Харків, 2018. С. 173–175.

202. Романюк В. М. Розуміння звільнення від кримінальної відповідальності через призму соціальної справедливості. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4 (75–76). С. 320–328.

203. Рось Г. В. Закриття кримінального провадження як форма закінчення досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 3. С. 81–91.

204. Руденко М. В., Півненко В. П. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 277–283.

205. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 160–168.

206. Сакал В. М. Місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 41–51.

207. Саковський А. А. Надання доручень як форма взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 1. С. 110–113.

208. Сидій Я. В. Деякі проблемні питання забезпечення укладення угоди про визнання винуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 77. С. 251–257.

209. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 145–153.

210. Сливенко В. А. Особливості діяльності органів прокуратури УССР у контексті проведення хлібозаготівельних компаній 1927–1929 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2016. Вип. 1 (34). С. 42–45.

211. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 9. URL: <http://ukrlit.org/slovnnyk>

212. Справа «Багієва проти України» (Заява № 41085/05) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 квіт. 2016 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b65#n101

213. Справа «Вергельський проти України» (Заява № 19312/06) : рішення Європейського суду з прав людини від 12 берез. 2009 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460#Text

214. Справа «Меріт проти України» (Заява № 66561/01) : рішення Європейського суду з прав людини від 30 берез. 2004 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110

215. Сухонос В. В., Лакизюк В. П., Грицаєнко Л. Р., Руденко В. М. Прокуратура України : академ. курс / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми : Універ. кн., 2005. 566 с.

216. Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність / за ред. Ю.С. Шемшученка. Суми : Універ. кн., 2004. 348 с.

217. Сущенко В. М. Інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням у системі органів прокуратури. *Проблеми імплементації змін до Конституції України щодо правосуддя та статусу Конституційного Суду України*. Київ, 2017. С. 134–143.

218. Сущенко В. Прокуратура у пошуках себе: нагляд чи процесуальне керівництво? *Експертний центр з прав людини*. URL: <https://ecpl.com.ua/comments/prokuratura-u-poshukah-sebe-nahlyad-chy-protseualne-kerivnytstvo/>

219. Таран О. В. Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 218–222.

220. Тітко І. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Право, 2015. 448 с.

221. Тішин М. В. Забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 282–287.

222. Ткач А. В. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 264 с.

223. Толочко О. Гуманізація процесуального статусу прокурора в кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 140–145.

224. Толочко О. М. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник Академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 60–64.

225. Горбас О. О. Застосування розсуду прокурором у процесі санкціонування та проведення слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 168–170.

226. Горбас О. Застосування розсуду прокурором у процесі надання доручень та вказівок щодо проведення слідчих дій. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 88–92.

227. Горбас О. О. Повноваження прокурора на стадії досудового розслідування при затвердженні обвинувального акту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 4. С. 171–174.

228. Горбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.

229. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 437 с.

230. Ухвала Городищенського районного суду Черкаської області від 29 липня 2019 року у справі № 699/634/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103869187#>

231. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 3 січня 2020 року у справі № 161/84/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86818035>

232. Ухвала Свалявського районного суду Закарпатської області від 29 січня 2020 року у справі № 306/1796/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87226159>

233. Ухвала Залізничного районного суду міста Львова від 12 березня 2020 року у справі № 461/2094/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88595175>

234. Ухвала Сихівського районного суду м. Львова від 25 лютого 2020 року у справі № 464/6339/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88063627>

235. Ухвала слідчого судді Зборівського районного суду Тернопільської області від 6 грудня 2021 року у справі № 599/2569/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101694300>

236. Ухвала слідчого судді Оболонського районного суду м. Києва від 23 липня 2021 року у справі № 756/11087/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99014721>

237. Ухвала слідчого судді Соснівського районного суду м. Черкаси від 29 березня 2021 року у справі № 712/3331/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/95865211>

238. Ухвала слідчого судді Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 27 вересня 2021 року у справі № 484/3830/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99888931>

239. Ухвала Верховного Суду від 14 липня 2022 року у справі № 761/11819/2022. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105234085>

240. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Запоріжжя 22 листопада 2022 року у справі № 334/1565/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107471117>

241. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Запоріжжя про відмову у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла від 26 січня 2023 року у справі № 334/1565/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108620426>

242. Ухвала слідчого судді Києво-Святошинського районного суду Київської області від 21 вересня 2023 року справі № 369/13648/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

243. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 30 жовтня 2023 року у справі № 466/1755/23. *YouControl*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/114788325/>

244. Ухвала Ленінського районного суду міста Кіровограда від 1 листопада 2023 року у справі № 405/4158/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114574483>

245. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 16 січня 2024 року у справі № 405/4158/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116521840>

246. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 19 березня 2024 року у справі № 991/1013/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117901863>

247. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 25 квітня 2024 року у справі № 229/1858/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118645419>

248. Ухвала Нетішинського міського суду Хмельницької області від 29 квітня 2024 року у справі № 679/229/24. *YouControl*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/118726062/>

249. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду від 26 липня 2024 року у справі № 686/11695/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120655242>

250. Ухвала слідчого судді Новоодеського районного суду Миколаївської області від 11 листопада 2024 року у справі № 482/2278/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123265134>

251. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 12 грудня 2024 року у справі № 202/6943/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124047469>

252. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 5 лютого 2025 року у справі № 465/1543/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126103148>

253. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 7 лютого 2025 року у справі № 759/12154/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124993770>

254. Ухвала Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 10 лютого 2025 року у справі № 577/6189/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125085186>

255. Ухвала Свалявського районного суду Закарпатської області від 10 лютого 2025 року у справі № 306/2362/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125017640>

256. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду міста Запоріжжя від 11 лютого 2025 року у справі № 334/8043/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125049040>

257. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 12 лютого 2025 року у справі № 369/20/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125154448>

258. Ухвала Гадяцького районного суду Полтавської області від 21 лютого 2025 року у справі № 526/108/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125361323>

259. Ухвала Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 24 лютого 2025 року у справі № 199/732/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125427473>

260. Ухвала Ківерцівського районного суду Волинської області від 26 лютого 2025 року у справі № 158/3926/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125430504>

261. Ухвала Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 4 квітня 2025 року у справі № 456/321/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126418463>

262. Фрич В, Комарницька О.. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 24–29.

263. Хавронюк М. «Право прокурора», або деякі проблеми угоди про визнання винуватості. *Юридичний вісник України*. 2012. № 28. С. 6–8.

264. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред В. Д. Гончаренка. Київ, 1997. Т. 2. 464 с.

265. Хрущ О. Процесуальна діяльність прокурора під час закриття кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 95–100.

266. Цимбалістенко О. О. Організаційно-правові основи прокурорського нагляду за додержанням законів на початковому етапі досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2017. 250 с.

267. Чорний Д. М. Співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 394–397.

268. Чорний Д. М. Організаційно-правові засади прокурорського нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва при розслідуванні кримінальних правопорушень про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2023. 234 с.

269. Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.

270. Черноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 259 с.

271. Черноусько М. Правова природа прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Актуальні проблеми держави і прав.* 2014. № 71. С. 461–474.

272. Черноусько М. В. Прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: порівняльний аспект в контексті зарубіжного досвіду та вимог міжнародних стандартів прокурорської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 142–148.

273. Чучман О. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду. *Юридичний вісник.* 2022. № 1. С. 117–123.

274. Шульган І. І. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як окрема функція органів прокуратури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2016. № 837. С. 516–520.

275. Шумило М. Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного». феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 3 . С. 95–104.

276. Юрчишин В. М. Прокурор як керівник досудового розслідування. *Адвокат.* 2012. № 7 (142). С. 26–30.

277. Az ügyészség története. URL: <https://ugyeszseg.hu/>

278. Bibikova M. Prosecutor's procedural guidance on pre-trial investigation: International experience and national realities. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 27 (1). P. 66–72. DOI: <https://doi.org/10.56215/0122271.66>

279. Bibikova M. Genesis of the institute of procedural guidance: Historical and legal aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12(2). P. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.56215/04221202.41>

280. Code de procédure pénale de la France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154?etatTexte=VIGUEUR

281. Codul de procedură penală al Republicii Moldova : COD Nr. 122 din 14-03-2003. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729#pos=340;-52

282. Eesti kriminaalmenetluse seadustik 12.02.2003. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/543365>

283. History of Public Prosecution. *Public Prosecution in the Czech Republic*. URL: <https://verejnazaloba.cz/en/more-about-public-prosecution/history-of-public-prosecution/>

284. Hloviuk I., Zavtur V. The Challenges and Opportunities in Law. Ukrainian Case under the Conditions of War : monograph / ed. by T. Davulis. Kraków : Ligi-ta Gaparėnienė, 2023. P. 517–633.

285. Istorija. *Lietuvos Respublikos prokuratūra*. URL: <https://www.prokuraturos.lt/lt/veiklos-sritys/istorija/59>

286. John H. Langbein. The Origins of Public Prosecution at Common Law. *The American journal of legal history*. 1973. Vol. XVII. P. 313–335.

287. Latvijas Republikas Kriminālprocesa kodekss: apstiprināts. Ar 2002.gada 14.marta likumu № IX-785. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>

288. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Redakcija: 134-2024-11-07 (nuo 2025-02-01). *Infolex*. URL: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708

289. [Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas](#). Straipsnio redakcija įsigalioja nuo: 2003-05-01. Teisės akto redakcija įsigalioja nuo: 2006-08-08. URL: <https://www.infolex.lt/ta/64072:str1#>

290. Kodeks postępowania karnego : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. *Internetowy System Aktów Prawnych*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555>

291. Prosecution: History of the Public Prosecutor. URL: <https://www.encyclopedia.com/>

292. Prokuratura – rys historyczny. *Stowarzyszenie ProkuratorówLex Super Omnia*. URL: <https://lexso.org.pl/2017/03/prokuratura-rys-historyczny/>

293. Zakon o kaznenom postupku Italije. 2023. (Ukaz predsjednika od 22. rujna 1988., br. 477). [Ažurirano od 11.2.2023.]. *Brocardi.it – L'avvocato in un click!* URL: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale/>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановний учаснику опитування!

На кафедрі кримінального юстиції Національної академії внутрішніх справ проводиться дослідження проблем процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Просимо Вас надати відповіді на наведені нижче запитання. Ваші відповіді будуть використані в узагальненому вигляді у матеріалах дисертаційного дослідження.

Під час відповіді на запитання, позначте варіант (або декілька варіантів), що відповідає Вашій позиції. Якщо жоден із запропонованих варіантів не відповідає Вашому переконанню, можете вказати свою точку зору.

1. Ваша посада (професія):

- a) суддя
- b) прокурор
- c) детектив / слідчий / дізнавач
- d) оперативний працівник
- e) адвокат
- f) інше

2. Ваш стаж роботи за спеціальністю:

- a) до 3 років
- b) від 3 до 5 років
- c) від 5 до 10 років
- d) понад 10 років

3. Чи потребують, на Вашу думку, законодавчого вдосконалення процесуальні норми, які регламентують повноваження прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

4. На Вашу думку, чи є необхідність на законодавчому рівні розмежувати функції керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника в частині організації досудового розслідування?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

5. Чи є необхідність у ліквідації конституційного положення, яким визначено повноваження прокурора з організації досудового розслідування?

- a) так, така необхідність є
- b) ні
- c) важко відповісти

6. Виходячи з власного досвіду або за Вашими спостереженнями, чи бере прокурор особисту участь у проведенні слідчих (розшукових) дій?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

7. Якщо так, то яка форма участі прокурора була у слідчих (розшукових) діях?

- a) прокурор був присутній
- b) прокурор проводив слідчу (розшукову) дію
- c) інше

8. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням «повноваження прокурора щодо самостійного проведення слідчих дій є субсидіарними тобто самостійне проведення прокурором слідчих дій має бути направлене на доповнення або перевірку допустимості доказів, здобутих органом досудового розслідування, а не на самостійне здобуття цих доказів»?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

9. Чи варто в положеннях КПК України закріпити положення, яким буде встановлено перелік випадків особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) дій?

- a) так, така необхідність є
- b) ні, такої необхідності не має
- c) важко відповісти

10. Чи має, на Вашу думку, прокурор бути особисто присутнім в суді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, негласних слідчих (розшукових) дій?

- a) так, в усіх випадках
- b) так, але в окремих випадках достатньо й слідчого
- c) ні, присутності слідчого цілком достатньо

11. Чи підтримуєте ви твердження про те, що у кримінальному провадженні на підставі угоди слідчий та прокурор повинні зібрати достатню кількість доказів, що беззаперечно підтверджує вчинення підозрюваним відповідного кримінального правопорушення?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

12. На Вашу думку, чи обмежують повноваження прокурора, що визначені у КПК України процесуальну самостійність слідчого ?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

13. Чи вважаєте Ви письмові вказівки слідчому ефективним інструментом процесуального керівництва при спрямуванні перебігу кримінального провадження під час досудового розслідування?

- a) так, без цього здійснювати процесуальне керівництво розслідуванням неможливо
- b) скоріше так, у багатьох випадках вони значно допомагають
- c) скоріше ні, переважно вистачає усних вказівок
- d) ні, це пуста формальність

14. Чи погоджуєтесь Ви з науковими пропозиціями в частині визначення координаційної діяльності як самостійної функції прокурора, що реалізується ним під час досудового розслідування?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

15. Чи поділяєте Ви позицію про те, що відмова слідчому у затвердженні обвинувального акту прокурором є єдиною підставою для складання обвинувального акту прокурором та жодних виключень з цієї норми ст. 291 КПК України не передбачає?

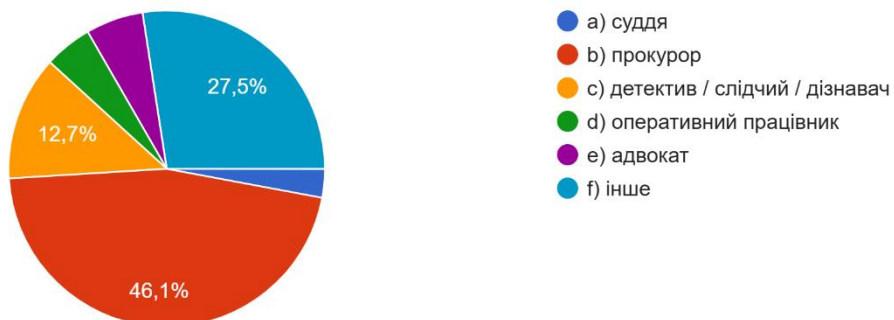
- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

результатів анкетування прокурорів, суддів, слідчих, дізнавачів, адвокатів та інших фахівців у галузі права (102 особи)

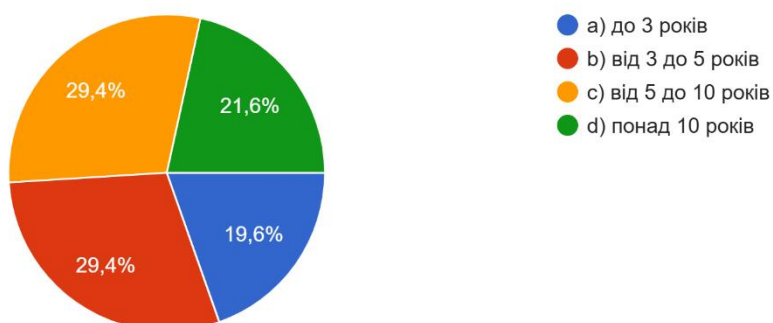
Ваша посада (професія):

102 відповіді

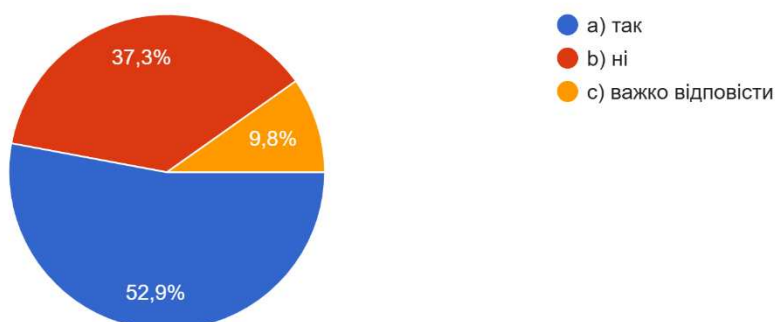
Ваш стаж роботи за спеціальністю:

102 відповіді

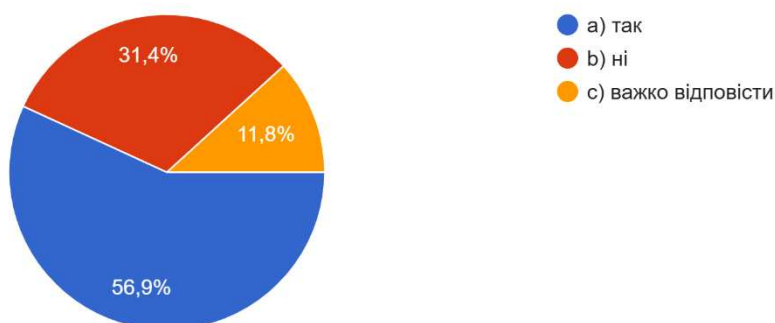
Чи потребують, на Вашу думку, законодавчого вдосконалення процесуальні норми, які регламентують повноваження прокурора як про...льного керівника досудовим розслідуванням?

102 відповіді

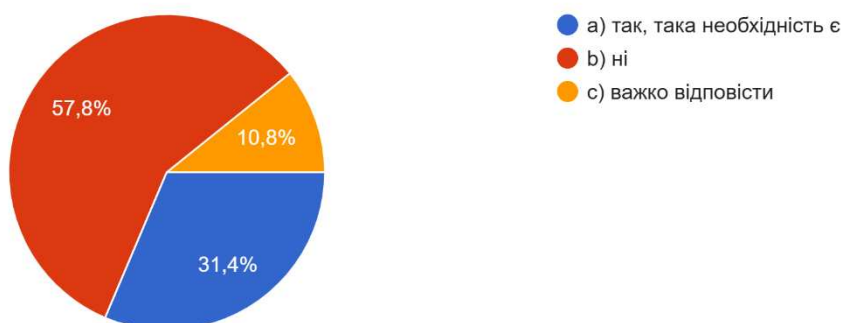
На Вашу думку, чи є необхідність на законодавчому рівні розмежувати функції керівника органу досудового розслідування та процесуаль...астині організації досудового розслідування?

102 відповіді

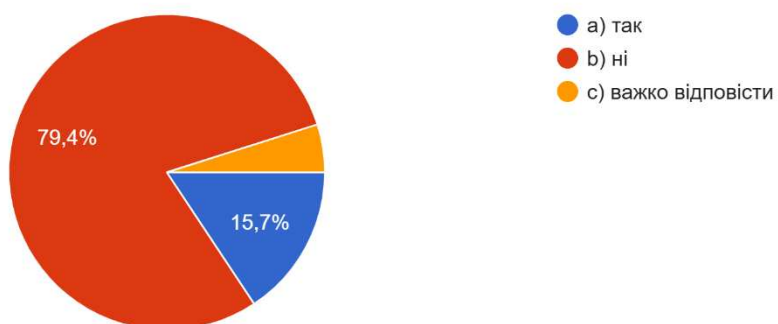
Чи є необхідність у ліквідації конституційного положення, яким визначено повноваження прокурора з організації досудового розслідування?

102 відповіді

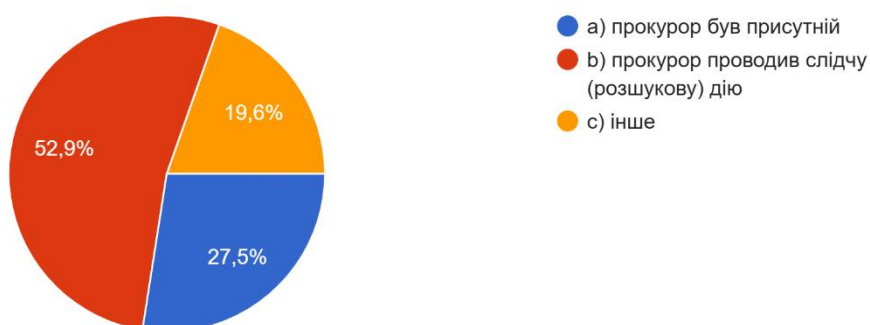
Виходячи з власного досвіду або за Вашими спостереженнями, чи бере прокурор особисту участь у проведенні слідчих (розшукових) дій?

102 відповіді

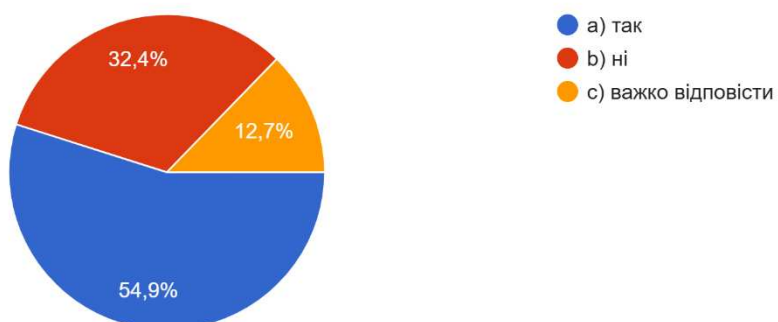
Якщо так, то яка форма участі прокурора була у слідчих (розшукових) діях?

102 відповіді

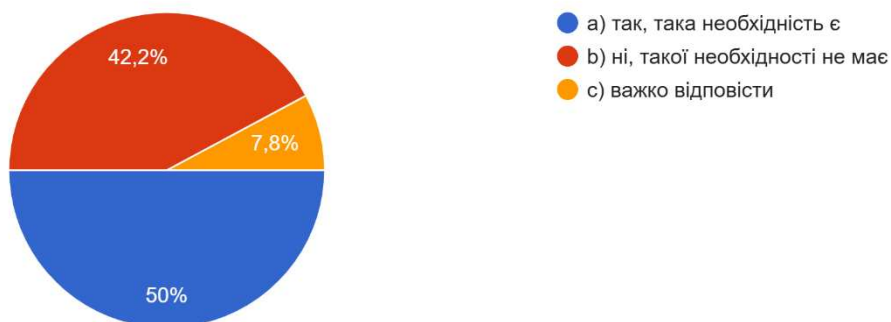
Чи погоджуєтеся Ви з твердженням «повноваження прокурора щодо самостійного проведення слідчих дій є субсидіарними тобто с...ня, а не на самостійне здобуття цих доказів»?

102 відповіді

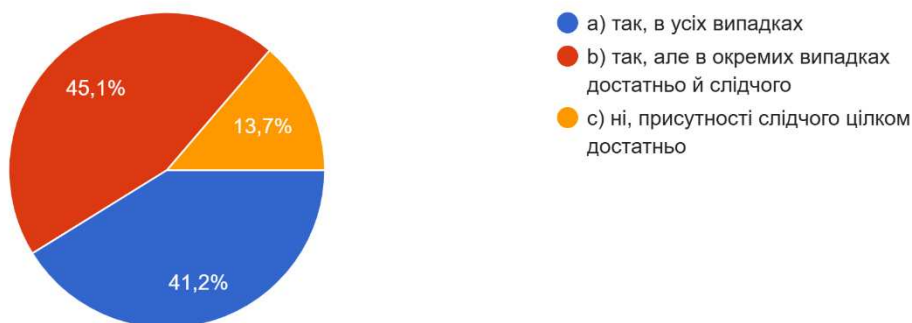
Чи варто в КПК України закріпити положення, яким буде встановлено перелік випадків особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) дій?

102 відповіді

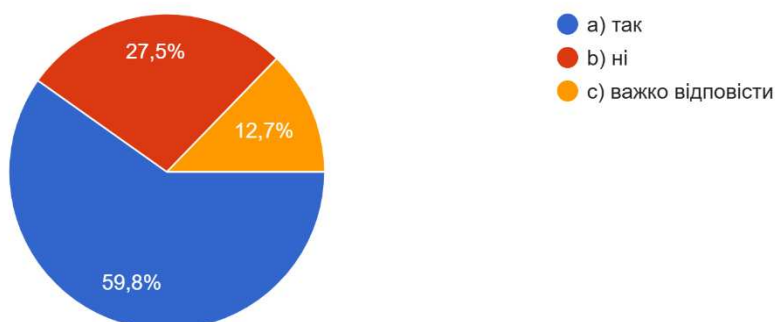
Чи має, на Вашу думку, прокурор бути особисто присутнім в суді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, огл...ня особи, негласних слідчих (розшукових) дій?

102 відповіді

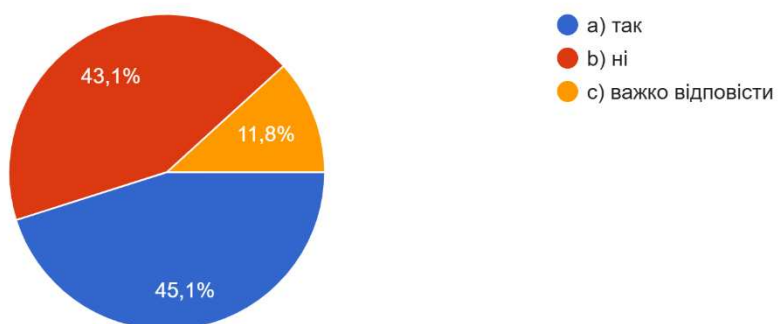
Чи підтримуєте ви твердження про те, що у кримінальному провадженні на підставі угоди слідчий та прокурор повинні зібрати достатню... відповідного кримінального правопорушення?

102 відповіді

На Вашу думку, чи обмежують повноваження прокурора, що визначені у КПК України процесуальну самостійність слідчого ?

102 відповіді

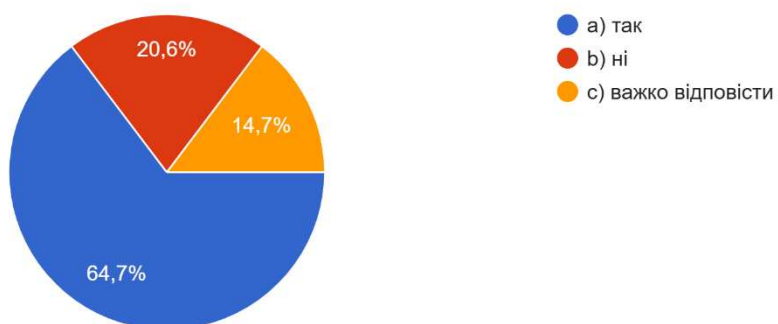

Чи вважаєте Ви письмові вказівки слідчому ефективним інструментом процесуального керівництва при спрямуванні перебігу криміна...ровадження під час досудового розслідування?

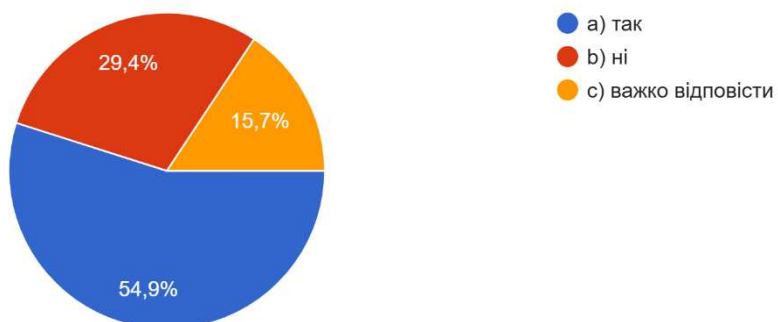
102 відповіді

Чи погоджуєтесь Ви з науковими пропозиціями в частині визначення координаційної діяльності як самостійної функції прокурора, щ...ється ним під час досудового розслідування?
102 відповіді

Чи поділяєте Ви позицію про те, що відмова слідчому у затвердженні обвинувального акту прокурором є єдиною підставою для складання ...лючень ст. 291 КПК України не передбачає?
102 відповіді

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті в наукових фахових виданнях України*

1. Bibikova M. Prosecutor's procedural guidance on pre-trial investigation: International experience and national realities. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 27 (1). P. 66–72. DOI: <https://doi.org/10.56215/0122271.66>

2. Bibikova M. Genesis of the institute of procedural guidance: Historical and legal aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12 (2). P. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.56215/04221202.41>

3. Бібікова М. О. Форми участі прокурора у процесі доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 72. С. 121–125. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.23>

4. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 105. С. 20–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.3>

5. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора щодо спрямування кримінального провадження на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 390–394. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/92>

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Бібікова М. О. Особливості здійснення прокурором процесуального керівництва під час воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 21–24.

7. Бібікова М. О. Звернення прокурора з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру: теоретико-практичні аспекти. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 26 груд. 2024 р.). Львів–Торунь–Миколаїв : Liha-Pres, 2024. С. 249–252. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-72>

8. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в історичному контексті. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики* : матеріали наук.-практ. конф. (Полтава, 14–15 лют. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 70–74.

9. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора при вирішенні питання про початок досудового розслідування. *Юридична наука та сучасність: актуальні питання* : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 11–12 квіт. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 65–69.

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник відділу захисту
інтересів дітей та протидії
домашньому насильству

КАЙДАНОВИЧ

2025

АКТ

про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінальної юстиції Національної академії внутрішніх справ Бібікової Маргарити Олександрівни на тему «Процесуальне керівництво як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування»

Комісія у складі: начальника відділу захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству Оксани Валеріївни Кайданович, начальника відділу процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідування Сергія Володимировича Кобернюка та начальника відділу нагляду за додержанням законів регіональним органом безпеки Ліни Валеріївни Романенко склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Маргарити Олександрівни Бібікової на тему «Процесуальне керівництво як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право», можуть застосовуватися у діяльності прокурорів Житомирської обласної прокуратури під час здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні.

У практичній діяльності можуть бути використані результати наукового дослідження, викладені у таких наукових публікаціях:

1. Bibikova M. Prosecutor's procedural guidance on pre-trial investigation: International experience and national realities. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 27(1). P. 66-72.
DOI: <https://doi.org/10.56215/0122271.66>

2. Bibikova M. Genesis of the institute of procedural guidance: Historical and legal aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12(2). P. 41-47. DOI: <https://doi.org/10.56215/04221202.41>

3. Бібікова М. О. Форми участі прокурора у процесі доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 72. С. 121-125.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.23>

4. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 105. С. 20-28.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.3>

5. Бібікова М. О. Особливості здійснення прокурором процесуального керівництва під час воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 21-24.

6. Бібікова М. О. Звернення прокурора з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру: теоретико-практичні аспекти. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 26 грудня 2024 року). Львів-Торунь Миколаїв : Liha-Pres, 2024. С. 249-252.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-72>

7. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в історичному контексті. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики* : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 14-15 лютого 2025 року). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 70-74.

8. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора при вирішенні питання про початок досудового розслідування. *Юридична наука та сучасність: актуальні питання* : матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-12 квітня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 65-69.

Члени комісії:

 Оксана КАЙДАНОВИЧ
 Сергій КОБЕРНЮК
Ліна РОМАНЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮПроректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції**Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ**

2025

АКТ15.05. 2025

м. Київ

№ 59-01

Впровадження результатів дисертації
Бібікової Маргарити Олександрівни
на тему «Процесуальне керівництво як
форма прокурорського нагляду за
додержанням законів під час проведення
досудового розслідування» в освітній
процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу старшого лейтенанта
полії Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора
юридичних наук, професора, підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту
права та психології, кандидата юридичних наук, доцента Хахуцяк Ольги Юріївни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та наукові
праці аспіранта кафедри кримінальної юстиції Національної академії внутрішніх
справ Маргарити Олександрівни Бібікової за темою «Процесуальне керівництво як
форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення
досудового розслідування».

Проаналізовано основні результати дослідження М. О. Бібікової, зокрема
наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Bibikova M. Prosecutor's procedural guidance on pre-trial investigation: International experience and national realities. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 27(1). P. 66-72.
2. Bibikova M. Genesis of the institute of procedural guidance: Historical and legal aspect. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12(2). P. 41-47.

3. Бібікова М. О. Форми участі прокурора у процесі доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 72. С. 121-125.

4. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 105. С. 20-28.

5. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора щодо спрямування кримінального провадження на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 390-394.

6. Бібікова М. О. Особливості здійснення прокурором процесуального керівництва під час воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 21-24.

7. Бібікова М. О. Звернення прокурора з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру: теоретико-практичні аспекти. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 26 грудня 2024 року). Львів-Торунь Миколаїв : Liha-Pres, 2024. С. 249-252.

8. Бібікова М. О. Функціональна спрямованість діяльності прокурора в історичному контексті. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики* : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 14-15 лютого 2025 року). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 70-74.

9. Бібікова М. О. Процесуальна діяльність прокурора при вирішенні питання про початок досудового розслідування. *Юридична наука та сучасність: актуальні питання* : матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-12 квітня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 65-69.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Бібікової М. О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Докази і доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування» та під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Ольга ХАХУЦЯК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор
 полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО
 15.05.2025

АКТ

15, 05 . 2025

м. Київ

№ 60-119

Впровадження результатів дисертації
 Бібікової Маргарити Олександрівни
 на тему «Процесуальне керівництво як
 форма прокурорського нагляду за
 додержанням законів під час проведення
 досудового розслідування» в наукову
 діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора майора поліції Вознюка Андрія Андрійовича;
- завідувача кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології, кандидата юридичних наук, доцента Хахуцяк Ольги Юріївни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула матеріали дисертаційного дослідження «Процесуальне керівництво як форма прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині нормативної регламентації інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії

внутрішніх справ.

Матеріали дисертаційного дослідження Бібікової М. О. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних та проектів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Олена ТИХОНОВА

 Андрій ВОЗНЮК

 Ольга ХАХУЦЯК

 Людмила ГАЙДАР

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України,
запропонованих у тексті дисертаційного дослідження
Бібікової Маргарити Олександрівни на тему «Процесуальне керівництво
як форма прокурорського нагляду за додержанням законів
під час проведення досудового розслідування»

№ з/п	Чинна редакція КПК України	Запропоновані зміни
1.	<p>Стаття 36. Прокурор</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:</p> <p>.....</p> <p>4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом.</p>	<p>Стаття 36. Прокурор</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:</p> <p>.....</p> <p>4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом.</p> <p>Необхідність особистого проведення прокурором слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій визначається з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження та об'єктивних обставин, які впливають на</p>

		<p>його перебіг, у тому числі з огляду на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – неналежне виконання слідчим обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, що впливає на виконання завдань кримінального провадження; – додержання розумних строків проведення відповідних дій; – гарантування прав учасників кримінального провадження; – забезпечення повноти і об'єктивності результатів відповідної дії; – ефективність досягнення мети відповідної дії.
2.	<p>Стаття 283. Загальні положення закінчення досудового розслідування</p> <p>1. Особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження....</p> <p>.....</p> <p>4. відсутня</p>	<p>Стаття 283. Загальні положення закінчення досудового розслідування</p> <p>1. Особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження....</p> <p>.....</p> <p>4. Після відкриття матеріалів досудового розслідування прокурор протягом не більше п'яти днів (але не пізніше закінчення строку, передбаченого ст. 219 цього кодексу) зобов'язаний вчинити дії щодо складення, затвердження, вручення та направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.</p>

3.	<p>Стаття 469. Ініціювання та укладення угоди</p> <p>5. Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.</p>	<p>Стаття 469. Ініціювання та укладення угоди</p> <p>5. Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.</p> <p>Угода про примирення або про визнання винуватості може бути укладена, коли зібраними доказами підтверджується вчинення діянь підозрюваним, обвинуваченим, на підставі чого встановлюється його винуватість.</p>
4.	<p>Стаття 497. Порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру</p> <p>2. З підстав, передбачених частиною першою цієї статті, клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру може бути складене і надіслане до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують.</p>	<p>Стаття 497. Порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру</p> <p>2. З підстав, передбачених частиною першою цієї статті, клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру може бути складене і надіслане до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують.</p> <p>Прокурор зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру.</p>